

KULTTUURIMAISEMA JA RAKENNUSKANTA

Tekijät:

Alkukartoitus arkkitehtuurin ylioppilas
Panu Savolainen vuosina 2004-2005.

Inventoinnin täydentäminen, vieminen paikkatietoon,
uudelleenkuvaus, tarkistus ja viimeistely Anne Vähätalo,
arkkitehti SAFA vuosina 2010-2014.

Kiitokset kommentoinnista ja täydentävistä tiedoista Tuusulan
museoamateurssi Jaana Koskenranta sekä lukuisat kohteiden
omistajat ja kyläaktiivit.

Taitto ja paikkatieto-otteet:
2014 Tuusulan kunta / Grapica Oy

SISÄLTÖ

Luokitus.....	5	PIENTALOALUEET 165-170	52
Luokituksen kriteerit	5	167. Roinilan talo.....	61
Pääkohteet	5	171. Toimela.....	64
Aluekohteet ja historialliset tielinjat.....	5	172. Juhlatalo.....	67
 		173. Kellokosken entinen alakoulu.....	70
VII. KELLOKOSKI	9	174. Ruukin ala-aste	72
255. Kellokosken taajama	9	207. Kellokosken hautausmaa ja kappeli.....	74
159. KELLOKOSKEN RUUKINKYLÄ KARTANOINEEN	17	LÄHTEET	78
158. Ruukinkirkko.....	18		
159. Mariefors bruk eli Kellokosken ruukki.....	20		
160. Lasipalatsi	31		
161. Ruukinkylä - työväenkasarit, insinöörihuvilat ja yhteiskäyttötilat.....	33		
162. Ruukinomistajan talot	39		
163. Lindebo, Lövbo ja Björkebo Prännimäellä sekä Carlanderin kesähuvila Marienlyst	42		
164. Kellokosken sairaala.....	46		

Kellokosken kartanon jakokartat sekä Järvenpään ja Mäntsälän Ohkolan kylän väliset rajankäyntikartat on digitoitu Kansallisarkistossa tammikuussa 2017 ja siksi niitä ei ole voitu käyttää tutkimuksessa (digitointia odottavat kartat olivat käyttökielossa). Koska kartoilla on huomattava merkitys kylien historian ja maisemarakenteen muodostumisen esilletuojana, ne on lisätty viime metreillä tuomaan lisävalaisua kulttuuriympäristöselvitykseen. Isojakokartat ovat olleet kuninkaankartaston lähtömateriaalina.

LUOKITUS

Kohteiden ja alueiden luokittelussa on 1960- ja 1970-luvuilla käytetty kolmiportaista numeroluokitusta, jolla pyritään määrittelemään lähinnä kohteen säilytettävyyden aste. Luokitus on nyttemmin tullut takaisin käyttöön, mm. Pirkanmaan maakuntamuseon tekemässä Pispalan kaupunginosan inventoinnissa sekä Järvenpään kaupungin rakennetun kulttuuriympäristön inventoinnissa.

Luokitus helpottaa inventoinnin tulosten hyödyntämistä maankäytössä. Paljon tietoa käsittävän raportin sisältö voidaan luokituksen avulla hahmottaa helpommin maankäytön suuntaviivoja laadittaessa. Luokituksen haittapuoli on välimuotojen puuttuminen hienovaraisuudesta huolimatta. Rajatapauksia on paljon, ja inventoijan tiedostamaton subjektiivisuus vaikuttaa luokitukseen väkisin.

Luokituksen käyttö on perusteltua, mikäli alueella on paineita uudisrakentamiseen ja ympäristön muutokset ovat nopeita. Tuusulan rakennuskanta ja ympäristöt ovat pääkaupunkiseudun lievealuetta, minkä vuoksi kunnan väestönkasvu ja sitä kautta uudisrakentaminen ovat nopeaa. Tuusulan maaseutu käsittää arvokkaan kokonaisuuden maanviljelyskulttuuriin liittyvää rakennuskantaa ja maisemaa, jotka ovat viimeisten vuosikymmenten aikana ehtineet kärsiä maisemaan sopimattomasta uudisrakentamisesta sekä suoranaisestä tuhoamisesta. Luokituksen ideana on Tuusulan tapauksessa auttaa tiedon nopeampaa siirtymistä maankäytön ratkaisuihin sekä rakennusvalvonnan työskentelyyn inventoinnin paikkatietojärjestelmään viennin avulla. Luokituksen avulla maankäyttöä voidaan ohjata tunnistamaan arvokkaat ympäristön osat ja inventoinnin yhteydessä luodun kuvapankin avulla huomioimaan ne asiat, joita numeerisesti ei voida ilmaista.

Numerot eivät välttämättä anna kuvaa kohteiden välisten arvojen suhteesta, sillä ehdoton säilymisen vaatimus voi olla hyvin erilaisilla kohteilla.

Osalle kohteista ei ole annettu lainkaan luokitusta. Joissain tapauksissa kohde ei täytä riittäviä säilyneisyyden kriteereitä, mikä ei merkitse, ettei sillä olisi lainkaan arvoa. Erityisesti useiden rakennusten kokonaisuuksilla saattaa olla historiallista merkitystä, vaikka rakennukset yksin olisivat vähäarvoisia. Myös erittäin huonokuntoiset kohteet on jätetty luokituksen ulkopuolelle, jos voidaan arvioida, että niiden kunnostaminen väistämättä tuhoaisi rakennuksen antikvaarisen arvon.

LUOKITUKSEN KRITTEERIT

Pääkohteet

Luokka I

Luokkaan kuuluvat automaattisesti RKY2009-kohteet ja maakunnallisesti arvokkaat kohteet sekä paikallisesti erityisen merkittävät kohteet, joilla voi olla myös mahdollisesti valtakunnallista merkitystä.

Ensimmäisen luokan paikallisia kohteita ovat antikvaarisesti hyvin säilyneet kohteet, joilla on suuri merkitys Tuusulan rakennusperinteen osana. Näihin

kohteisiin sisältyy useita arvönäkökulmia tai erittäin vahva yksi peruste. I luokan kohteiden kuvauksiin on liitetty lyhyt perustelu luokitukselta.

Suojelusuositus: Rakennuksia ei saa purkaa. Rakennuksiin sallitaan säilyttäviä tai alkuperäistä asua kunnioittavia muutoksia, jotka tulee tehdä harkiten ja rakennuksen kulttuurihistorialliset ominaispiirteet huomioiden. Luokan kohteita muutettaessa ja korjattaessa tulee Keski-Uudenmaan maakuntamuseolta pyytää lausuntoa rakennuslupaa, poikkeamislupaa tai suunnittelutarveratkaisua haettaessa.

Luokka II

Kohteita, jotka ovat vähintään kohtalaisen hyvin säilyttäneet rakennushistoriallisen arvonsa tai kerroksellisuutensa ja edustavat Tuusulan rakennuskulttuurin arvokasta osaa. Niihin saattaa sisältyä useita arvönäkökulmia kuten esimerkiksi autenttisuus, henkilöhistoria, paikallishistoria, rakennustaiteelliset arvot, rakennustyypin harvinaisuus paikkakunnalla.

Suojelusuositus: Rakennuksia saa purkaa vain erityisen pakottavasta syystä, joka täytyy perustella alan asiantuntijoita apuna käyttäen. Mahdollisia muutoksia saa tehdä rakennuksen ominaispiirteitä kunnioittaen ja muutoksissa tulee ottaa huomioon rakennusten historiallinen ilme ja aiempi muutoshistoria. Harkitut laajennukset tai muutokset ovat mahdollisia. Kohteita muutettaessa ja korjattaessa tulee Keski-Uudenmaan maakuntamuseolta pyytää lausuntoa rakennuslupaa, poikkeamislupaa tai suunnittelutarveratkaisua haettaessa.

Luokka III

Kohteita, joilla on paikallishistoriallista arvoa ja joissa on mahdollisesti tehty suuriakin muutoksia, ja jotka ovat mahdollisesti osana arvokkaampaa kokonaisuutta.

Suojelusuositus: Rakennukset tulisi pyrkiä säilyttämään. Muutokset tulisi tehdä rakennusta kunnioittaen, vaikka suuremmatkin laajennukset ovat mahdollisia. Muutokset tulisi toteuttaa rakennuksen muodon ja koon sekä ympäristön ehdoilla.

Osakohteet

Osakohteet on luokiteltu samojen periaatteiden mukaan kuin pääkohteet, mutta niiden ensijainen valinta perustuu niiden merkitykselle kokonaisuuden luojina ja täydentäjinä. Nämä kohteet voivat olla pääkohteita täydentäviä, esimerkiksi pihapiirien rakennuksia tai rakennelmia tai aluekokonaisuuksien osakohteita mukaanlukien siltoja, muuntamotorneja, kilometritolppia, taideteoksia.

Suojelusta yleisesti

Rakennuksen omistaja on velvollinen ylläpitämään ja huoltamaan rakennettua omaisuuttaan. Rakentamisen yhteydessä tulee tiedostaa rakennuksesta syntyvä vastuu ja velvollisuus varautua ylläpitokustannuksiin: rakennus ei ole koskaan kertaluontoinen sijoitus vaan jatkuvaa huoltoa ja rahallista panostusta vaativa omaisuus.

Suojella paikoillaan vai siirtää?

Tuusulassa on muutamia kylien ja taajamien keskusta-alueille ”jääneitä” vanhemman rakennuskannan edustajia, joiden käytöstä ja korjauksesta on käyty jopa vuosikymmeniä kestäviä kädenvääntöjä omistajien, paikkakuntalaisten ja ”suojeluviranomaisten” välillä. Tilanteissa, joissa aikaisempien

sukupolvien toiminta on tuhonnut ympäröivän rakennuskannan, paikoilleen unohtunut rakennus on ymmärrettävä joko siirtää sellaiseen mahdollisimman lähellä alkuperäistä sijoitusta sijaitsevaan paikkaan, jossa sillä on ikäistään ja arvoistaan seuraa tai vaihtoehtoisesti siirtää/rakentaa tämän yksinäisen ympärille luonteva ja vanhaa rakennusta kunnioittava ympäristö. Ensijaisesti vanha rakennus tulee säilyttää alkuperäisellä tai nykyisellä paikallaan, sillä sijainti kertoo omaa historiallista tarinaa juuri kyseisestä rakennuksesta ja sen merkityksestä. Käytännössä suuri osa hirsirunkoisista rakennuksista on siirretty kerran olemassaolonsa aikana: joko veistopai-kalta rakennuspaikalle tai muusta syystä paikasta toiseen mm. kauppa- tai perinnönjakotilanteessa; toisinaan vanha hirsirunko on ostettu uuden rakennuksen alta pois ja muotoiltu uudelleen pystytysvaiheessa. Vanhan, yksittäisen rakennuksen uudessa käytössä on huomioitava mahdollisimman tarkasti vanhan säilyminen sellaisenaan, sillä maankäyttö- ja rakennuslaki antaa mahdollisuuden poiketa uudisrakentamisen normeista silloin kun kyseessä on suojelukohde tai muutoin arvokas rakennus. Uudiskäyttötarkoitus tulee valita ensisijaisesti rakennuksen ehdoilla.

Erityisesti tulee huomioida rakennusten rakennusosien säilyttäminen sekä korjauksessa että siirtotapauksissa: rakennuksen rakennushistoriallinen arvo muodostuu alkuperäisistä rakennusosista: ovista, ikkunoista, heloisista, ulko- ja sisävuorauksesta, kivijalasta, koristelusta niin sisällä kuin ulkona (mukaanlukien vuorilaudat ja listat) ja kiinteistä kalusteista mm. kaiteet, kaapistot, komerot, portaat, uunit ja muut mahdolliset rakennelmat. Vanhassa rakennuksessa saa näkyä ajan kulumisen: kunnostuksessa tulee ymmärtää patinan ja lian ero. Useimmiten vanhat, ennen 1960-lukua valmistetut rakennusosat ovat kunnostettavissa. Paikallinen maakuntamuseo osaa antaa tarvittaessa neuvoja kunnostukseen.

Aluekohteet ja historialliset tielinjat

Rakennetun ja rakentamattoman suhde, pihapiirit, maisema-alueet. muutama selventävä rivi. maisemallinen ja historiallinen merkitys.

Luokka 1

Luokkaan kuuluvat automaattisesti RKY2009-kohteet ja maakunnallisesti arvokkaat kohteet sekä paikallisesti erityisen merkittävät aluekokonaisuudet, joilla on suuri paikallinen arvo ja myös valtakunnallista merkitystä.

Rakennuskannaltaan erityisen hyvin säilyneitä kokonaisuuksia, joiden rakennukset ovat pääasiassa 1 tai 2 luokkaa. Alueet sisältävät useita arvönäkökulmia, mm. rakennushistoriallisia, historiallisia tai maisemallisia arvoja. Alueilla voi olla uudisrakennuksia, mikäli niiden arvo on muuten kulttuurihistoriallisesti tai esim. taajamakokonaisuuden osana erityisen merkittävä.

Suojelusuositus: Kokonaisuuden keskeiset ominaispiirteet tulee säilyttää.

Tiet, pihojen rakenteet yms. tulisi huomioida. Uudisrakentamista tulee tehdä harkitusti ja tarkkaan huomioida mm. olemassa olevan ympäristön mittakaava ja rakennustapa. Luokan kohteita muutettaessa ja korjattaessa

tulee Keski-Uudenmaan maakuntamuseolta pyytää lausuntoa rakennuslupaa, poikkeamislupaa tai suunnittelutarveratkaisua haettaessa.

Luokka 2

Merkittävät aluekokonaisuudet.

Alueella on vanhaa, pääasiassa 2-luokan rakennuskantaa, jonka joukossa voi olla muutama uusi rakennus. Uudisrakennukset sopivat mittakaavaltaan ja rakennustavaltaan vähintään kohtalaisen hyvin ympäristöönsä.

Suojelusuositus: Kokonaisuuden keskeisiä ominaispiirteitä tulee vaalia osakohteiden luokitusta noudattaen. Myös tiet ja pihojen rakenteet tulisi huomioida. Sopeutuva uudisrakentaminen on mahdollista.

Luokka 3

Muutoin mielenkiintoiset, arvokkaat tai seurattavat rakennetut alueet.

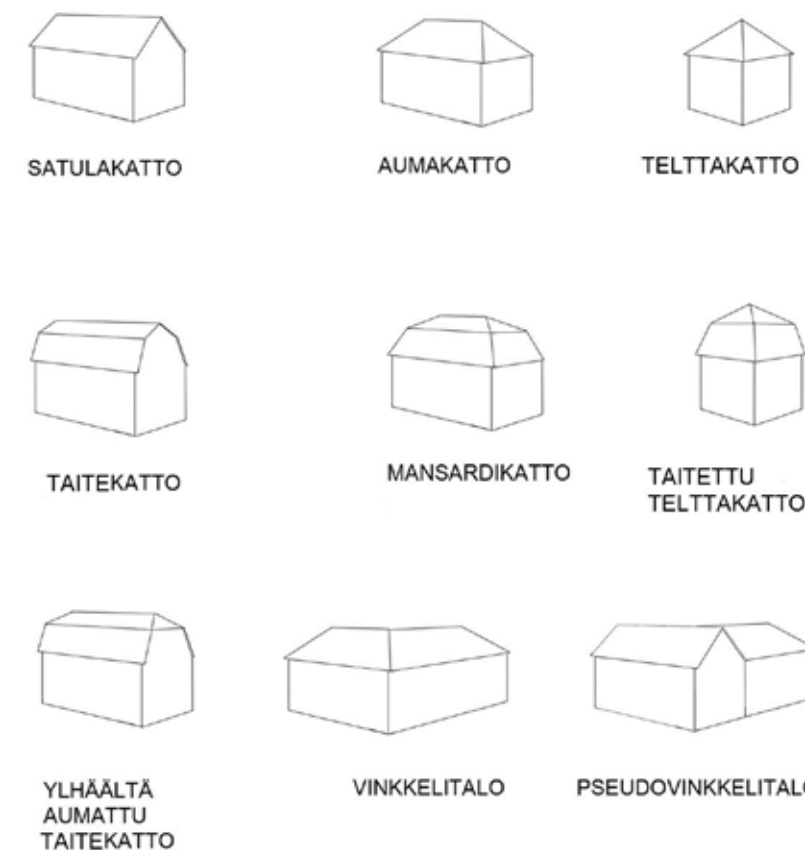
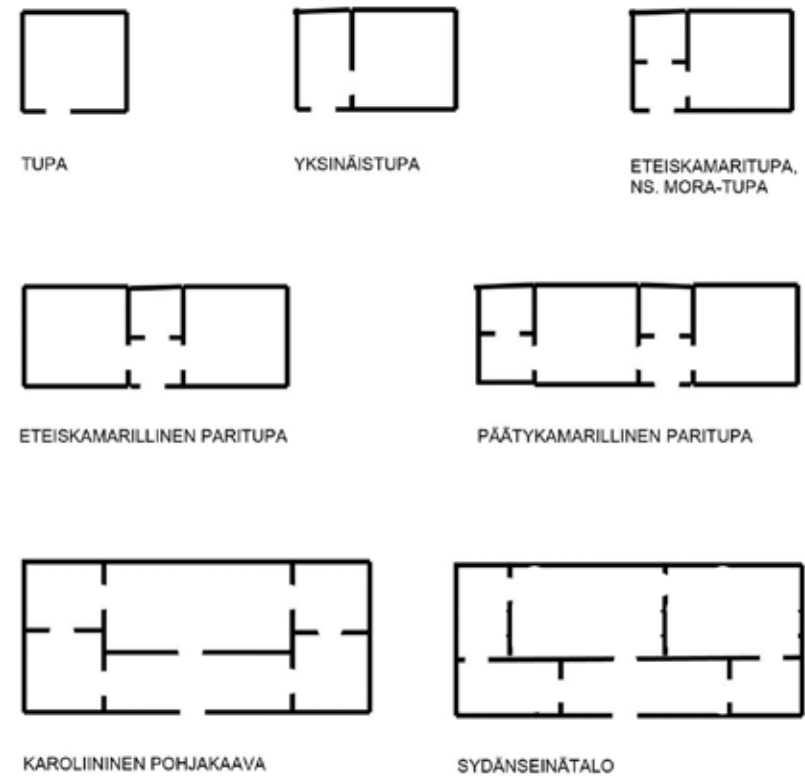
Alue on muuttunut esimerkiksi rakennuskannaltaan, rakenteiltaan, tiestöltään, pihastutuksiltaan. Rakennukset ovat pääasiassa II ja III-luokan kohteita ja alueella on useita uudisrakennuksia, joista suurin osa sopii kuitenkin vanhan rakennuskannan mittakaavaan ja rakennustapaan.

Suojelusuositus: Rakennuksia saa purkaa vain pakottavasta syystä (huomioidava mitä edellä on sanottu kohteista), myös tielinjaukset tulisi säilyttää. Uudisrakentaminen on mahdollista vanhaa rakennustapaa kunnioittaen.

Erilaisten kohdetyyppien keskinäisestä arvotuksesta

Inventointi sisältää ”suur”maisema-aluejaon (I-VIII), jossa on ensisijaisesti kiinnitetty huomiota yhtenäisiin maisema-alueisiin ja niiden erilaisiin tyyppisiin. Paikkatiedossa maisema-aluejako on esitetty nimellä ”Maaseudun kulttuurimaisema-alue”, vaikka Tuusulassa on myös kolme taajama-alueita. Maisema-aluejako on myös ollut johtotähtenä selvityksen vihkokoja luotaessa, vaikka maisema-alueet eivät aina noudata hallinnollista kyläjakoa. Pääsääntöisesti maisema-alueita ei ole arvoluokiteltu ellei kyseessä ole valtakunnallisesti tai maakunnallisesti tärkeän alueen sisältävä maisema-alue. Maisema-alue voi sisältää myös paikallishistoriallisen kehitysjuonteen, joka lisää sen omaleimaisuutta. Maisema-aluejako on luotu kaavoittajille ja suunnittelijoille Tuusulan maisemaa ja historiaa selvittäväksi kaavioksi yleiskaavoitusta ja täydennysrakentamista ohjaamaan.

”Rakennuskulttuurikohde” on tässä inventoinnissa aina muutamaa poikkeusta lukuun ottamatta yksittäinen rakennus, jota erittäin usein ympäröi ”Rakennettu kulttuurialue” ja jolla on ”Rakennettua kulttuurialuetta täydentäviä rakennuksia tai rakennelmia”. Eli yksinkertaisimmillaan kyse on pihapiiristä (=rakennettu kulttuurialue), pihassa olevasta päärakennuksesta (=rakennuskulttuurikohde) ja talousrakennuksista (=rakennettua kulttuurialuetta täydentävät rakennukset tai rakennelmat). Rakennelma voi olla vaikka vanha kivialue, kivipengerrys/porrastus, maakellari ja toisinaan myös pellon keskelle tai reunaan kasattu ei-muinaismuistoksi luokiteltava kiviröykkiö, joka on syntynyt pellonraivauksen yhteydessä ja jossa on havaittavissa selkeä rakennustaiteellinen pyrkimys (=symmetria, selkeä, järjestelmällinen latominen, keon päälle kasattu ”majakka”). Rakennettu kulttuurialue voi pitää sisällään myös puutarhaa, peltoaluetta, metsäläidunta tai muuta vastaavaa, jolla on kohteelle selkeä toiminnallinen ja maisemallisesti näkyvä yhteys.

Maaseudun rakennuskulttuurin pohjakaavat

Maalaistalojen pohjakaavat noudattavat yhtenäistä kehityslinjaa. Maaseudun rakentamisessa vakiintui 1700-luvun kuluessa yleiseksi rakennustyyppiksi paritupa. Rakennustyyppi syntyi usein yksinäistuvasta, kun rakennusta jatkettiin symmetrisesti toisella tuvalla tai salilla - toisinaan vanhasta tuvasta tehtiin sauna kuten on tapahtunut Seurasaaressa siirrettyssä Niemelän torpassa.

1700-luvulla säätyläisrakennuksissa yleistyi ns. karoliininen pohjakaava, jossa huonetilat jaettiin päätykamareihin ja keskeisesti sijoitettuun tupaan, jonka edessä oli koko tuvan levyinen eteistila. Mallin takana oli ruotujakolaitoksen virkatalot, joiden perusmuoto oli tämä neljän kamarin, salin ja eteishallin ratkaisu. Karoliininen pohjakaava jäi elämään erilaisina pienempinä variaatioina kansanrakentamiseen aina 1940-luvulle asti. Sydänseinätalot tulivat talonpoikaisrakentamiseen 1800-luvun loppupuolella. Ne olivat viimeinen askel ennen vapaiden pohjakaavojen syntyä. Sydänseinän molemmin puolin saatettiin huonetilat järjestää käyttäjän toivomusten mukaan.

Rakennuksen ikä on suunnilleen määritettävissä jo sen pohjakaavan perusteella, tosin määrittäessä on otettava aina huomioon myös paikallinen traditio sekä perustamistapa, työkalujen työstöjälki, nurkkaliitokset ja mahdolliset merkit aikaisemmista rakennusvaiheista - ja muistettava se seikka, että rakennusmateriaaleja, erityisesti hirsii, ovia, ikkunoita laseineen, sokkelikiviä ja heloja on kierrätetty niin kauan kuin ne ovat olleet käyttökelpoisia.

Talojen kattomuodot

Kattomuodot kertovat pohjakaavoja selkeämmin erilaisten tyyllisuuntien vaikutukseen maalaistaloissa. Harjakatto on talonpoikaisrakentamisen ikivanha kattotyyppi, jonka ohelle muita kattotyyppisiä alkoi ilmestyä 1700-luvun lopulta alkaen. Taitekatto pohjautuu 1700-luvun lopulla rakennetuista säätyläistaloista, mutta suurin osa nykyaikaan säilyneistä taitekatoista on jugendin mukanaan tuoman 1910- ja 20-lukujen tuotosta.

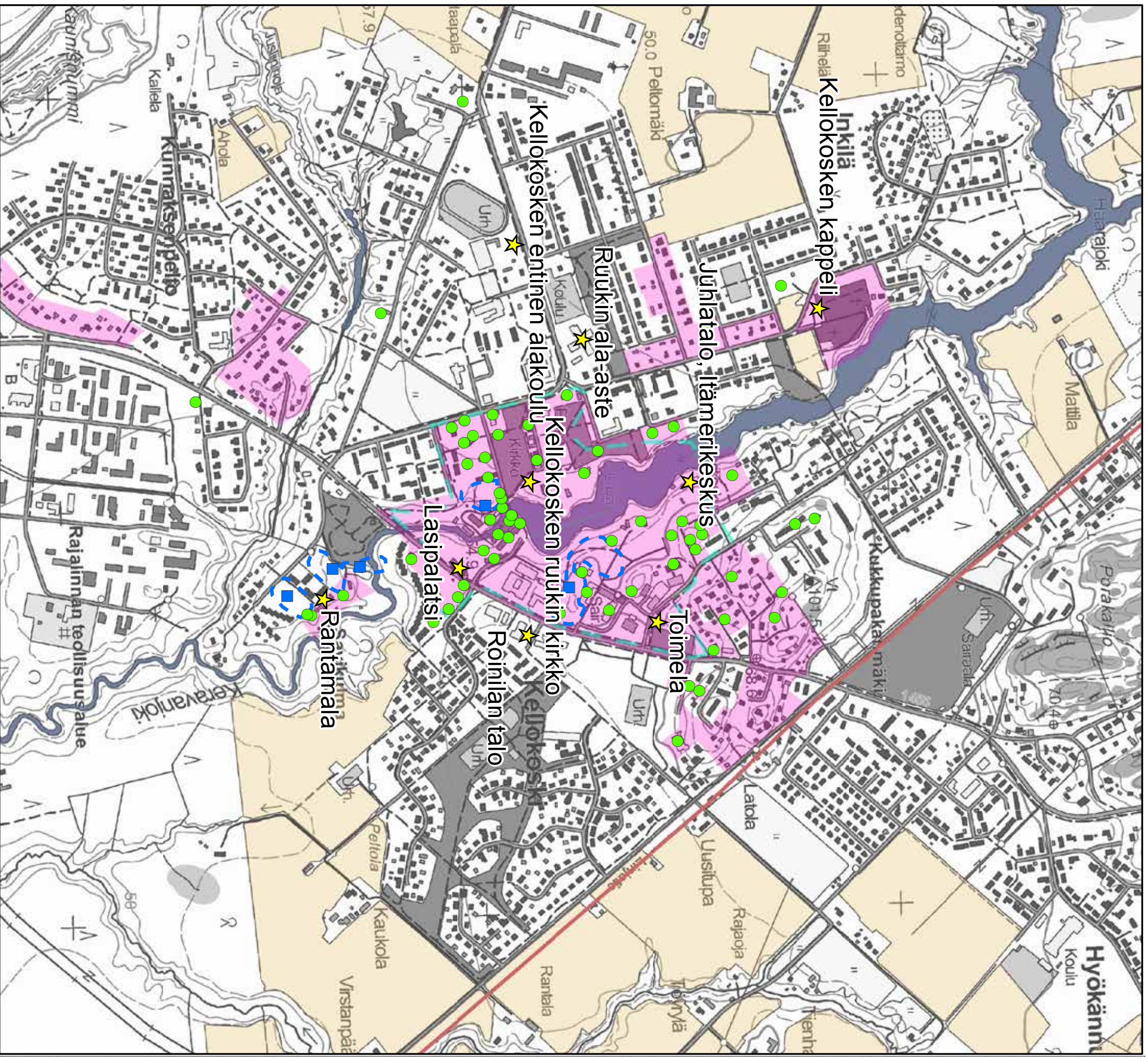
Aumakatto liittyy erityisesti empireen mutta myös 1700-luvun ylempien upseerien sotilasvirkataloihin mallipiirustuksineen. 1900-luvulla aumakattoa on käytetty klassistisissa rakennuksissa. Telttakatto on tavallaan aumakaton tyypitys, joka esiintyy pääosin klassistisissa, pohjamuodoltaan neliömäisissä asuinrakennuksissa ja erityisesti talousrakennuksissa kuten viljamakasiineissa ja eteläisessä Suomessa harvinaisissa kesänavetoissa. Myös funktionalistisissa pientaloissa on telttakattoja. Aumattu telttakatto ja mansardikatto esiintyvät lähinnä 1900-luvun alkupuolen rakennuksissa, joita Tuusulasta löytyy molemmista vain muutama esimerkki. Mansardikaton lapheet peittävät rakennusta kaikilta sivuilta, taitekatto vain kahdella vastakkaisella sivulla.

Vinkkelij- ja pseudovinkkelitalot eroavat siinä, että pseudovinkkelitalo on useimmiten syntynyt poikkipäädellä jatketusta rakennuksesta.

Frontoni on päätykolmio. Keskirisaliitti on rakennuksen pitkän julkisivun keskilinjalla oleva, mahdollisesti hieman ulkoneva, poikkipääty, jota on korostettu erilaisin arkkitehtonisin tehokeinoin kuten pilasterein. Pilasteri on esim laudoista tehty valepilari, joka ulkonee hieman julkisivusta ja saattaa piilottaa taakseen mm. pitkänurkkaisen hirsiliitoksen päät, följarin - tai ei välttämättä yhtään mitään.

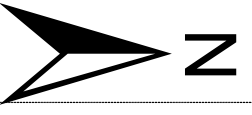

Ruukinalueen ydintä, vasarapaja, hehkutusosasta ja verstaat joen rannalla.

© Maanmittauslaitoksen peruskarttarasteri 2016
CC BY 4.0

- ★ Rakennuskulttuurikohde
- Rakennettua kulttuurialuetta täydentävä rakennus tai rakennelma
- Muinaisjäänne 2012 (Museovirasto)
- ▭ Muinaisjäännealueet 2012 (Museovirasto)
- ▭ Valtakunnallisesti merkittävä RKY-kohde 2009 (Museovirasto)
- ▭ Rakennettu kulttuurialue
- ▭ Maaseudun kulttuurimaisema-alue

VII. KELLOKOSKI

Kellokosken taajama on mielenkiintoisten historiallisten vaiheiden kautta koostunut ympäristö. Taajaman maisemaa hallitsevat edelleen 1700-luvun lopussa perustettu ruukki ja 1900-luvun alussa perustettu sairaala, joka sijaitsee entisen kartanon mailla. Sairaala ja ruukki muodostavat Keravanjoen molemmin puolin jakaantuneen taajaman ytimen, jonka ympärillä levittäytyy varhaisimmilta vaiheiltaan 1900-luvun alussa syntynyt pientaloasutus. Ruukki- ja sairaalamiljööt on valtakunnallisesti merkittävä rakennushistoriallinen kokonaisuus (RKY 2009).

Kellokosken kylä muodostuu keskustaajaman lisäksi Linjamäen kyläyhteisöstä, Nuppulinnan itäpuolisesta asemaseudusta Hornankallioineen, Kertulanpellosta ja Niittykulmasta sekä Jyvälnkulmasta¹, Roinilasta ja Nummenkylä-Kaunisnummen seudusta

Kaunisnummen, Nummenkylän ja Rajalinnan alueiden syntyhistoria pohjautuu Järvenpään eli Körilä/Kyrölän kartanon takamaista 1780-luvulla muodostettujen tilojen historiaan, jota on käsitelty tilakohtaisesti.

255. Kellokosken taajama

Kellokosken kylän varsinaisen kasvun lähtökohta on vuonna 1795 perustettu ruukki.² Kellokosken partaalla oli jo tätä ennen ollut Järvenpään kylän takamailla sijainnut mylly, joka oli Järvenpään ja Tuomalan talonpoikien yhteinen. Vanhankylän kartanon isäntä yritti omia myllyn itselleen ja vei asian vuoden 1640 Sipoon talvikäräjille, missä hän saikin itselleen tuomaalaisten osuuden mutta joutui vastineeksi suorittamaan vuotuisen maksun muille myllyn osakkaille.³

Kellokosken (Källonkoski)⁴ tienoilla sijaitsi 1700-luvun alussa kaksi autiotilaa, joista toinen oli asuttu vielä 1670-luvulla; vuosikymmen myöhemmin aloitettiin Hollolaan vievän tien rakentaminen eli Vanhan Valtatien historiallinen linjaus. Kylän vanhalla tontilla tai pikemminkin kartanon otaksutulla vanhalla tontilla Kuninkaan kartaston mukaan (Kellonkoski gård) Savikulmalla sijaitsi 1760-luvulla kaksi torppaa, joista toinen, lähempänä jokiuomaa oli mahdollisesti krouvi.⁵ Itse kartano oli pitkän tien päätteenä nykyisen Kirvesmiehentien alueella. Asutuksen sijainti on paikallistettu kaivauslöydöillä vuonna 2009 tehdyssä historiallisen ajan inventoinnissa.

Kellokosken historia itsenäisenä talona alkaa vuonna 1771, jolloin 17. heinäkuuta murrettiin maata Järvenpään lohkokunnasta ja rekisteröitiin se talona RN:o (3,8) eli kaksi historiallista autiotilaa erotettiin itsenäiseksi taloksi. Maata talossa oli rekisteröintihetkellä 2245ha.⁶

Sahalaitos koskenpartaalle nousi kamreeri Erik Olanderin tultua Kellokosken rälssitilan omistajaksi vuonna 1769; raamisaha otettiin käyttöön vuonna 1775. Tästä alkoi Kellokosken kylän hiljainen kehitys ja

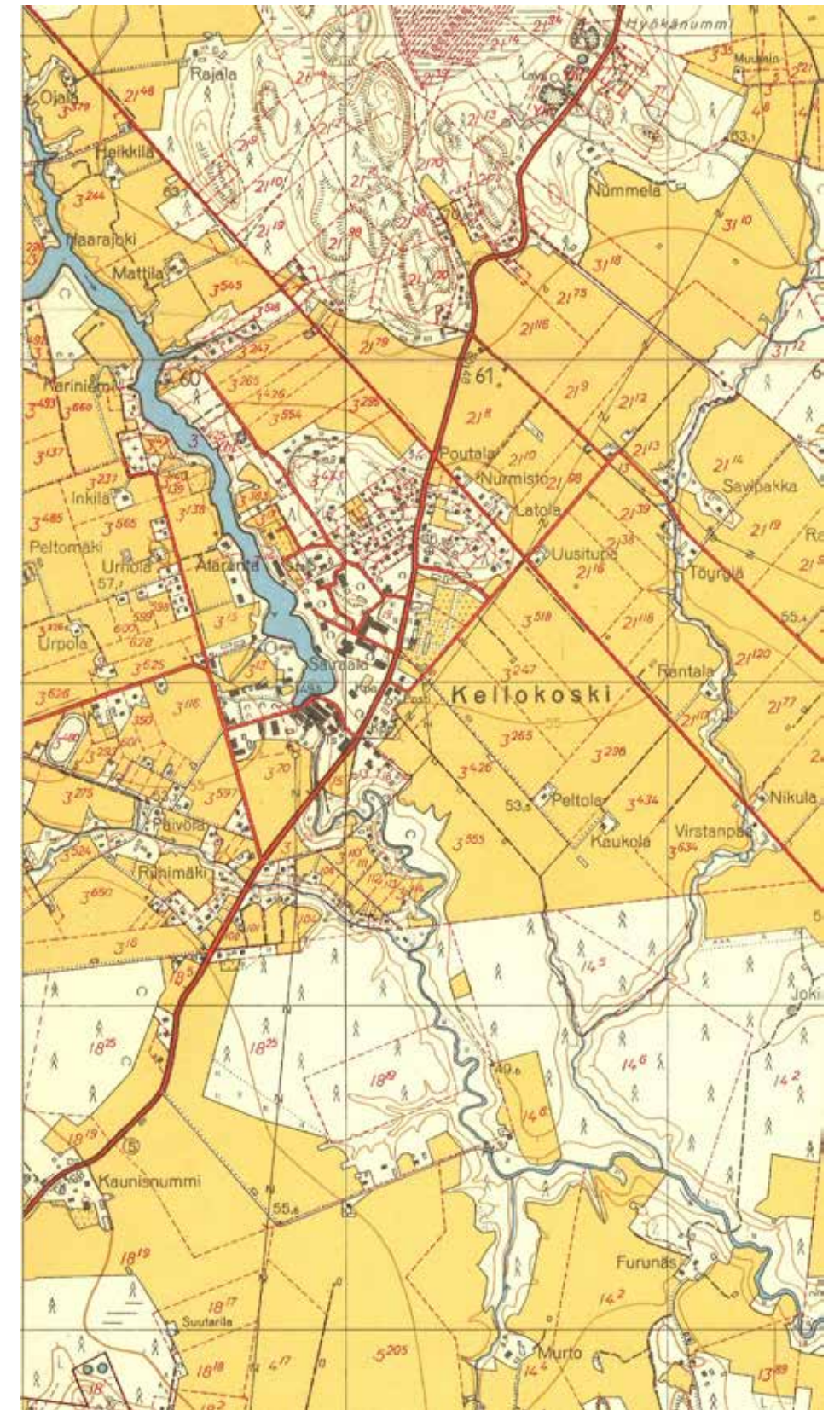
silloisen Hämeen rajalle Hausjärven pitäjään asti ulottunut, 1700-luvun puolissä riehuneilta metsäpaloilta säästyneiden metsien hakkuu ja torppien perustaminen Itä-Göötanmaalta ja Smoolannista houkutelujen uudisasukkaiden ja muutamien paikkakuntalaisten asuttamiseksi Keravanjoen sekä sen purojen varteen.⁷ Pääosa näistä varhoista torpista on edelleen olemassa, tosin uudelleen nimettyinä ja rakennettuina.⁸

Ensimmäisen kuvan ruukin ympärille rakentuneesta yhteisöstä saa vuoden 1814 palovakuutuskartasta, jossa näkyvät itse tehdarakennukset sekä niiden ympärille ryhmittynyt ruukkiyhteisö joen itärannalla lähellä nykyistä kartanoa. Länsirannalla on kirkko liitännäisineen sekä

Rautatien tullessa Kellokoskesta pakkolunastettiin länsireunalta vuonna 1864 pieni alue rautatielle ja vuonna 1893 ampumarata-alue Nummenkylän reservikomppanian harjoituskentäksi Kellokosken ja Kaunisnummen rajalta. Tehdaskiinteistö (3:13) oli irrotettu omaksi tilakseen vuonna 1866 ja viinanpolttimo (3:14) vuonna 1874 sekä ns. asuintontit tehtaalle johdolle vuosina 1889 (3:15) ja 1908 (3:18). Vuonna 1908 erotettiin myös ns. Linna-tontti (3:19), joka siirtyi myöhemmin Kellokosken mielisairaalan haltuun. Senaatin päätöksellä 18. tammikuuta 1909 talot RN:o 3 ja 8 yhdistettiin tilaksi 3:11⁹ ja tämä jaettiin edelleen vuoden 1911 aikana valtion vuokratiloiksi ns. Lex Kellokosken turvin. Yhteismetsät jaettiin tiloille 1920-luvun lopulla, jolloin myös tilojen vuokralaiset ryhtyivät lunastamaan tiloja itsenäisiksi. Varsinainen taajaman kehitys lähti liikkeelle 1900-10-luvun vaihteessa, kun valtion ostaman konkurssikypsan kartanon maiden palstoituksesta syntyi harva valtion vuokrapalsta-asutus ruukin ympäristöön. Toinen tärkeä tekijä oli Kellokosken sairaalan perustaminen vuonna 1914.

1930-luvulla sairaala-alueesta pohjoiseen kehittyi Kukkumäen pientaloalue, joka oli ensimmäinen tiiviimpi asuinrakennusten ryhmä Kellokoskella. Myös Heinolantien (Vanha Valtatie) itäpuolelle kehittyi jonkin verran asutusta. Taajamarakenne alkoi tiivistyä 1940-luvulta eteenpäin. Rintamamiestaloja nousi Heinolantien varteen, Kukkumäelle sekä Keravanjoen itäpuoliselle pellolle. 1950-luvun jälkeen taajama tiivistyi lähinnä pientaloasutuksella.

Nykyinen Kellokoski on hyvin keskittynyt, mutta jossain määrin hajainen taajama, jonka ytimessä ovat ruukki ja sairaala-alue. Arvokkaimmat kokonaisuudet ovat ruukin ja sairaalan alueet. Lisäksi Kukkumäen ympäristön pientaloalueella on historiallista merkitystä taajamarakenne-alue. Luokka 2.

Kellokosken taajama 1950-luvuna alussa keskittyy tehtaalle ja sairaalan ympärille.

Kartta 204407_1956 Maanmittauslaitos, vanhat painetut kartat.

¹ Jyvälnkulma on hallinnollisesti Mäntsälää, mutta alkuperäisten maanomistusolosuhteiden takia se on käytännössä ja mielikuvissa Kellokoskea asukkaiden mielessä.

² Kellokoski-kirja, s. 34.

³ Suur-Tuusulan historia 1, s. 215 ja 272. Stålhanan pidettiin todennäköisesti maata hamstraavana "käenpoikana", henkilönä, jota talonpojat hyvästä syystä karsastivat.

⁴ Kartta vuodelta 1697.

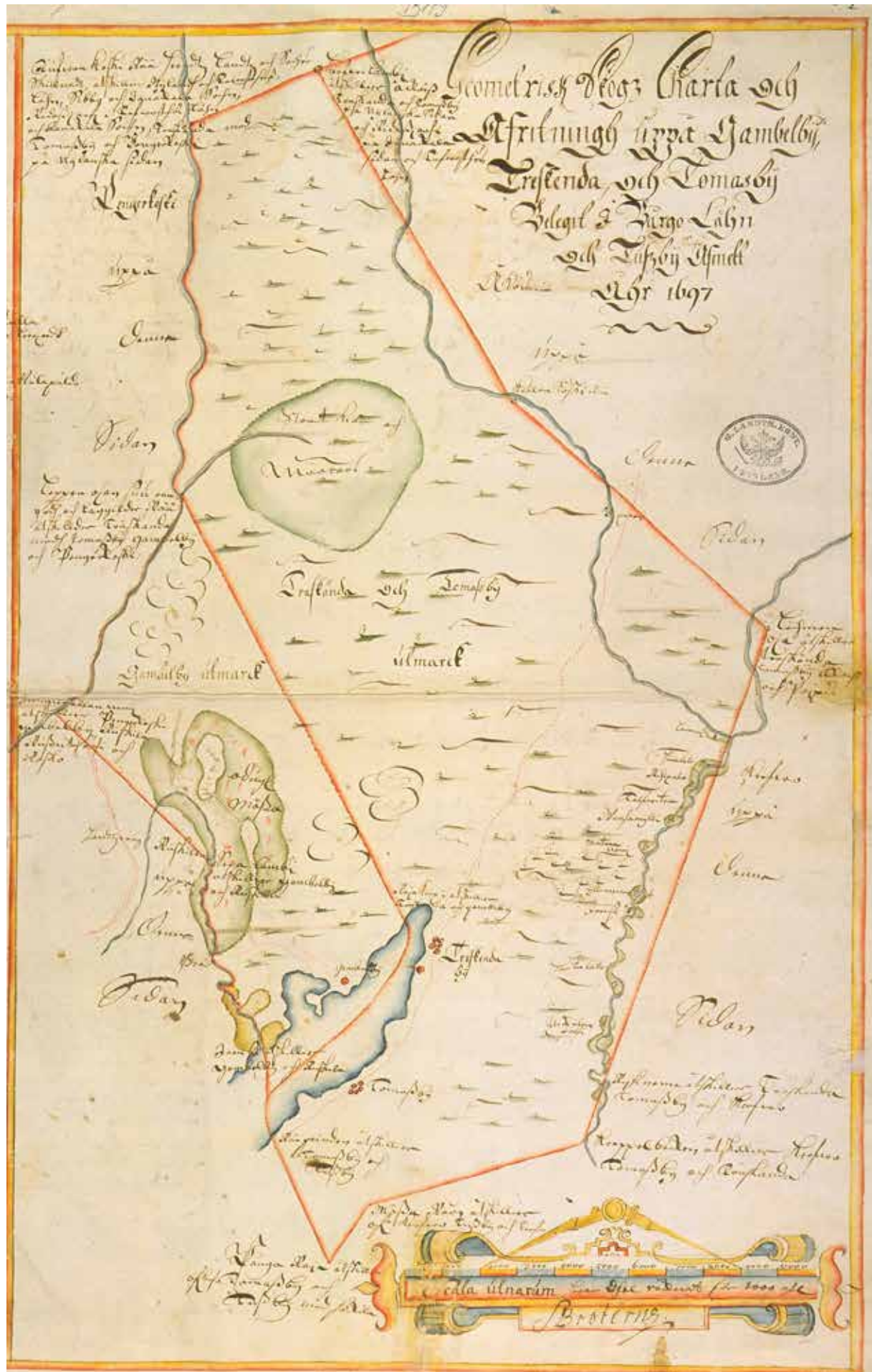
⁵ Vuoristo, s. 19-24

⁶ Tuusulan kiinteistörekisteri.

⁷ Kellokoski-kirja, s. 25-27.

⁸ Kuninkaankartasto 1760-70-luvulta, Tuusulan pitäjänkartta 1840-luku (2044_06), Topografikartta 1870, Kellokosken yhteismetsienjakokartta 1924.

⁹ Tuusulan kiinteistörekisteri.

Vanhankylän, Järvenpään ja Tuomaalan maakirjakartta vuodelta 1697, laatinut Samuel Broterus. Kartalla näkyy Källonkoski. KA b49: 3/1-2. Kansallisarkisto.

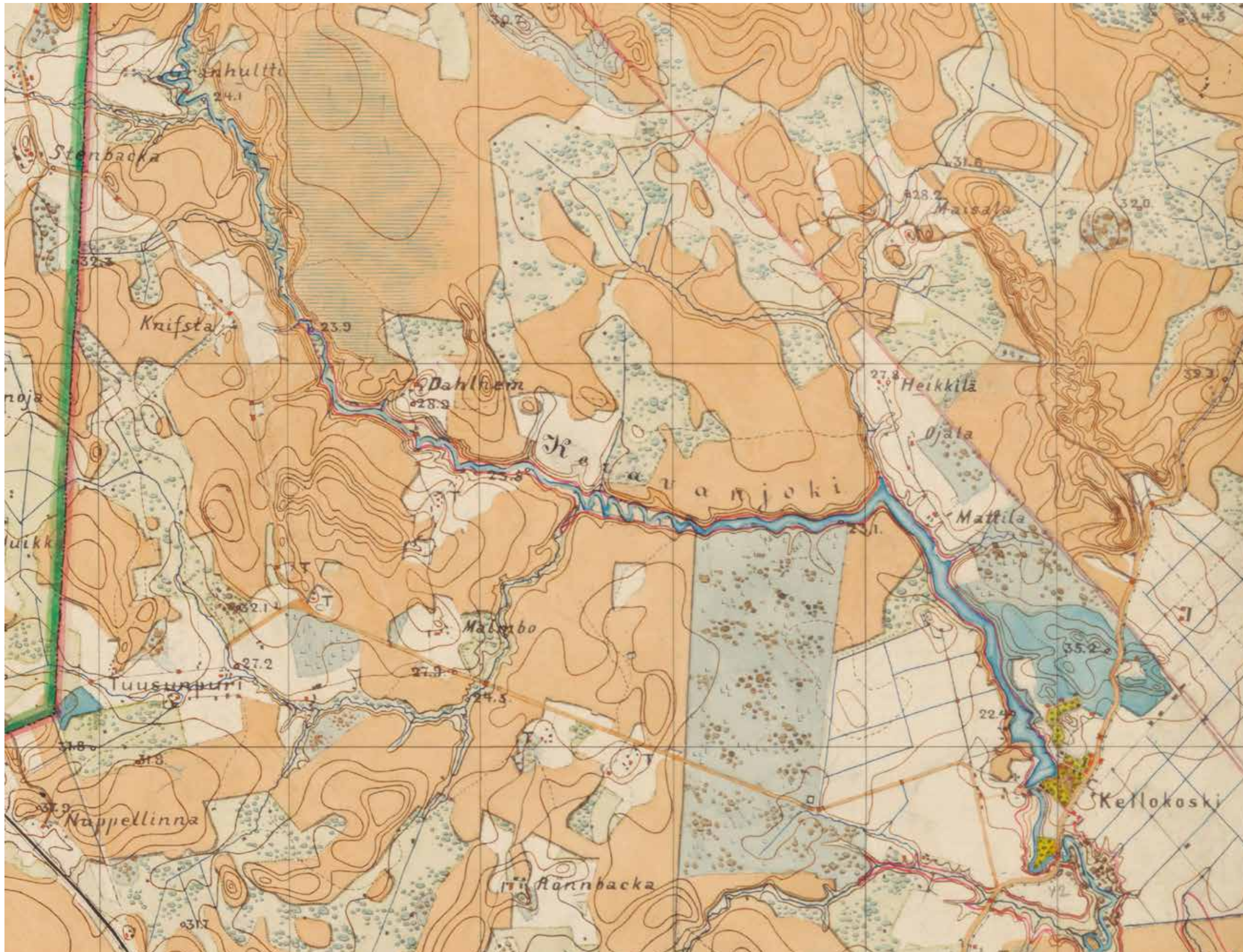

Rajankäyntikartta vuodelta 1769 näyttää Kellokoskella olleen Källönkoski nybyggen (uudistalo) sekä myllyn. Kartan on laatinut Nils Westermark. KA. Tuusula / Kellokoski / Traskända; Traskända, Tuomala och Gammelby: Rågängskarta och beskrifning öfver räen emot Ohkola by i Mäntsälä socken samt emot Ridajärvi by Hausjärvi socken och Tavastehus län 1769-1769 (B50a:1/4-5).

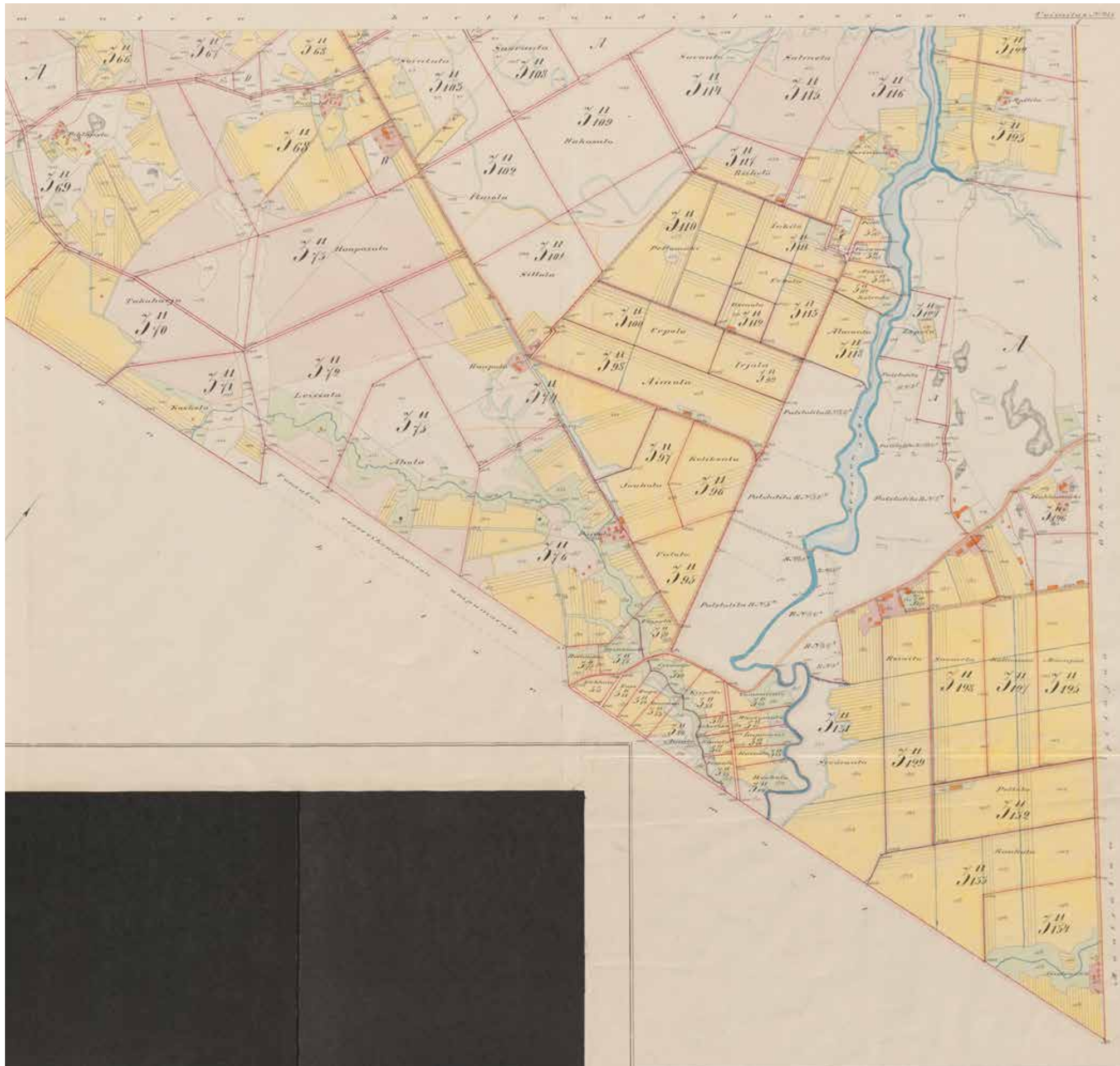

Kellokoski on jo torppia täynnä 1760-70-luvulla. Kartano on Kirvesmiehentien päässä. Linjamäessä on useampi edelleen olemassaoleva tila.

Kuvan lähde: <http://koti.kapsi.fi/~timomeriluoto/KARTAT/%C2%B4%C2%B4Kuninkaan%20Kartasto%C2%B4%C2%B4%201776-1805/>

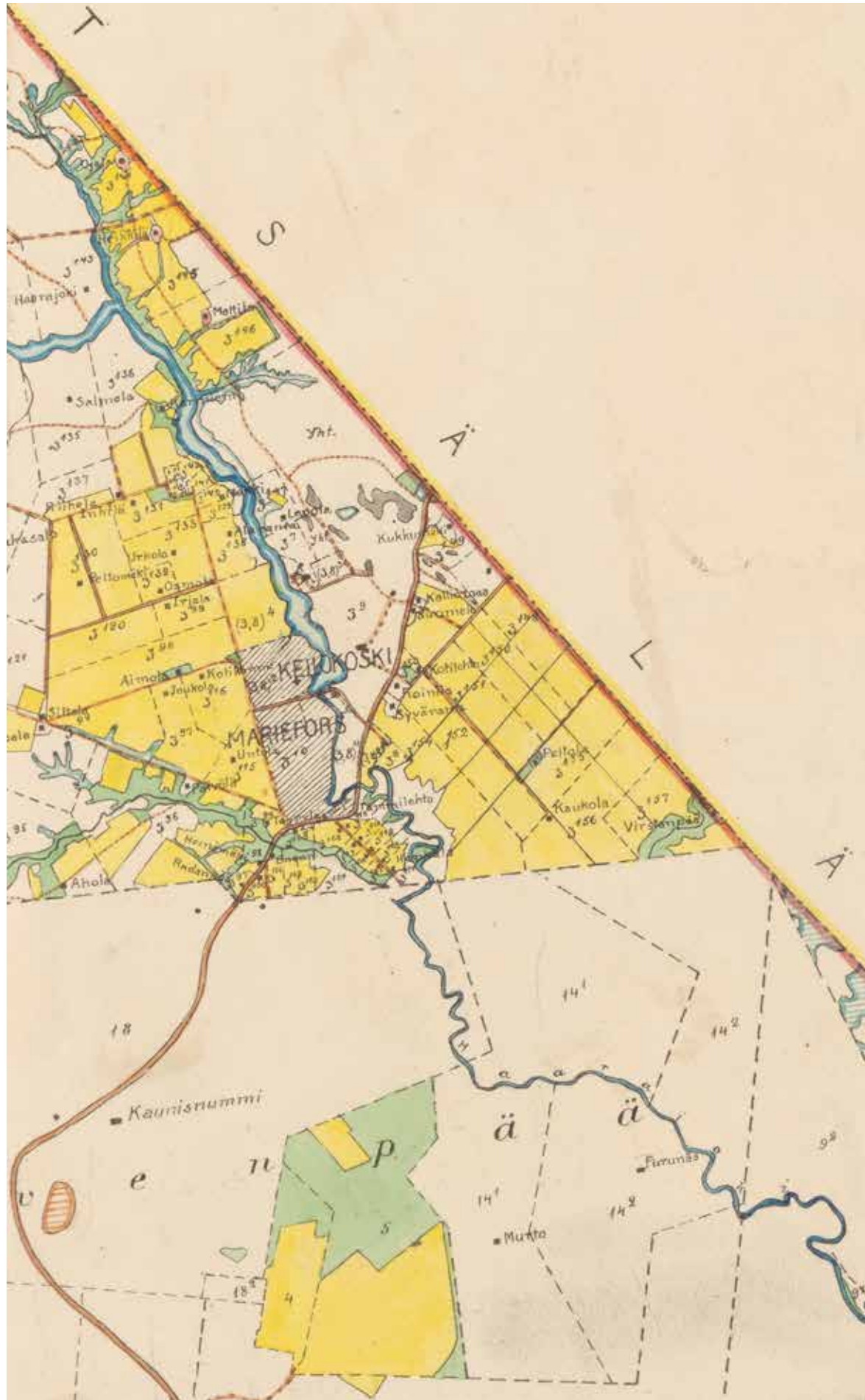

Topografikunnan kartta vuodelta 1870. Kellokosken peltoaukeiden raivaus on jo alkanut: siniharmaalla pohjalla olevat kellertävät pallurat ovat niittyä ja hakattua metsää, jossa kasvaa pioneerilehtipuita. Kartantekijälle on tullut myös virhe: Dahlheim on merkitty virheellisesti Kukkulan paikalle. Karttalehti X 30. Kansallisarkisto.

Kellokosken kartanon jakokartta (tilat 3 ja 8) laadittiin vuonna 1911. Kartalla ei ole esitetty tehtaan ja sairaalan omistukseen jääneiden maa-alueiden rakennuksia. Kartan laati Niklas Järnefelt.

KA B50a:1/105-138.

Kellokosken taajama vuonna 1923 laaditulla pitäjänkartalla. Tehdasta ja sairaalaa ei ole esitetty, kylälle on noussut taloja peltojen keskelle. KA MH 2044 07 Ia. * -/-.

Kellokosken ruukin vasarapajan polonceau-kattotuolien konsolit pistävät ulos tiilimuurista.

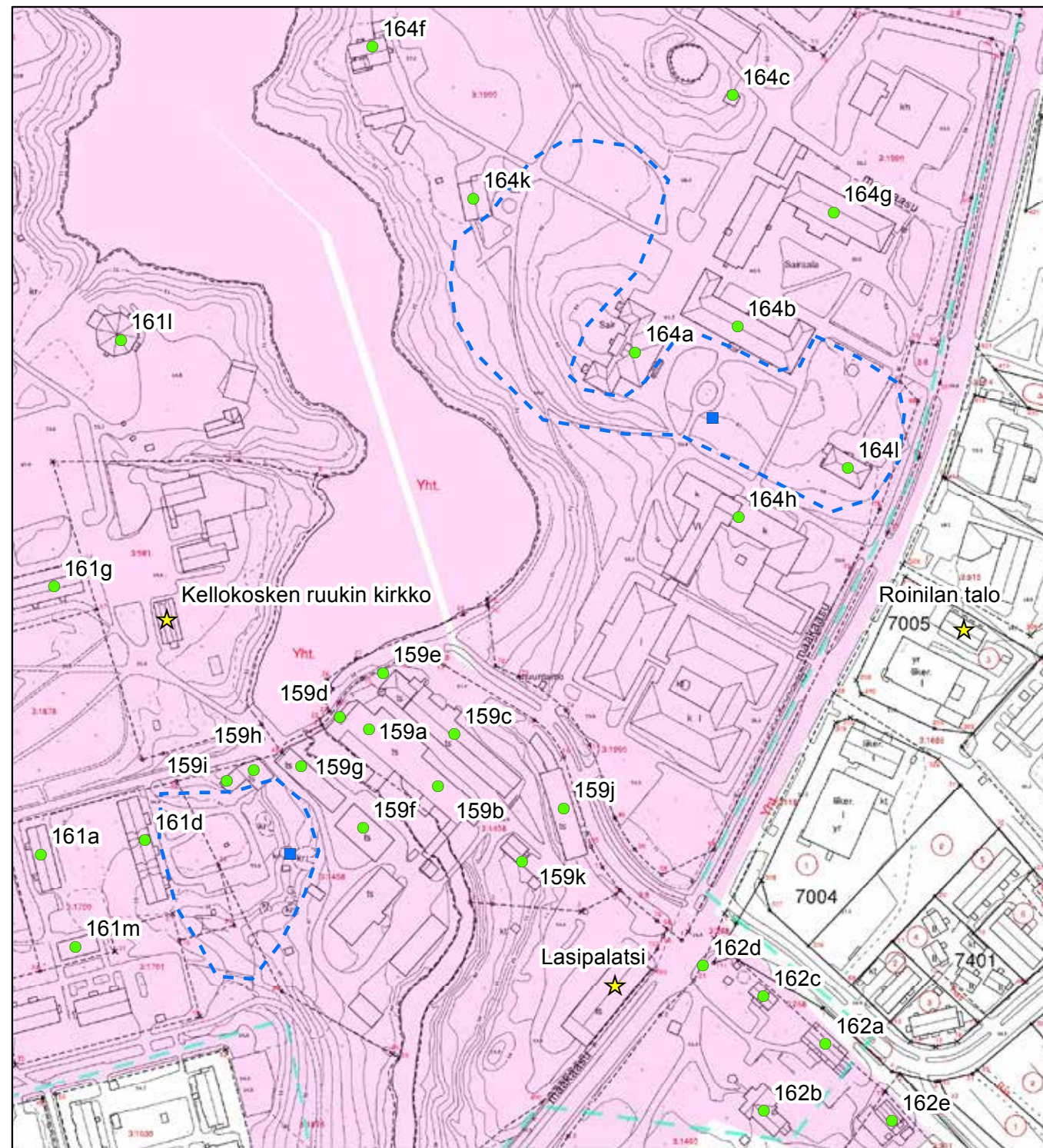
159. KELLOKOSKEN RUUKINKYLÄ KARTANOINEEN

Ruukin historia alkaa vuodesta 1795, jolloin Pernajan Koskenkylän ruukin omistaja, kapteeni Lars Falck sai luvan siirtää ruukkinsa toiminnan Kellokoskelle. Kellokosken räällsutilan haltija, sotakomissaari Lars Olof Nysten osti Falckin oikeudet vielä samana vuonna ja rakensi itse ruukin kosken partaalle myllyn ja raamisahan lisäksi.¹⁰

Ruukki siirtyi Nystenin langon ja velkojan, kauppias Johan Solitanderin omistukseen, jonka ajalta on peräisin ensimmäinen ruukkialueen kartta. Kartta laadittiin palovakuutusasiakirjojen liiteaineistona vuonna 1813 sattuneen tulipalon jälkeen. Heti uudelleen rakennettu ruukki muodostui kosken itäpuolella sijainneesta lautarakenteisesta pajasta, jossa sijaitivat viiden vesirataan pyörittämät taontalaitteet. Kosken länsirannalla olivat sinne siirretty mylly ja vuonna 1804 uusittu kaksiraaminen saha. Nykyisen sairaala-alueen paikalla sijaitivat uusi ruukinkartano¹¹ sekä työväen asunnot. Vuonna 1837 ruukki siirtyi Lars Magnus Björkenheimin haltuun Solitanderin päädyttyä konkurssiin. Tuolloin kartanoon oli liitetty myös tiluksia silloisen Hausjärven puolelta, Keravanjoen ja Palojoen varrelta sekä Mäntsälän Ohkolasta.¹²

Ruukkiympäristön ilme muuttui vuoden 1858 tulipalon jälkeen, jolloin uudet tehdasrakennukset muurattiin tiilistä. Samalla tuotantotekniikkaa nykyaikaistettiin. 1800-luvun puolivälistä alkaen ruukkialue laajeni myös kosken toiselle puolelle, kun työväenkasarmeja alettiin rakentaa ruukinkirkon viereiselle kentälle. Vuonna 1865 ruukin osti sahaa ja kartanoa lukuun ottamatta John Wilhelm Wahler, joka muutti sen osakeyhtiöksi ja uudisti jälleen tuotantomenetelmiä. Tehdas teki konkurssin vuonna 1880 ja kahta vuotta myöhemmin sen osti Wolter Ramsay, joka palasi vanhaan tuotantotekniikkaan. Hän myi tehtaan Kemiön Björkbodassa toimineille C. F. Carlanderille ja Vilh. Peterzonille vuonna 1896. Tehdas uudistettiin, mutta se paloi jo vuonna 1898. Omistajanvaihdoksen ja palon jälkeen tehtaan rakennuskanta saavutti suuren osan nykyisistä piirteistään.¹³ 1930-luvulla padon yhteyteen rakennettiin voimalaitos, jolloin koskinäkymä sai rakennusmassojen ympäröimän tilavaikutelman. Tehdas myytiin vuonna 1962 Fiskars Oy:lle, joka lopetti teollisuustoiminnan 1980-luvun alussa.¹⁴

Kellokosken ruukki sisältää historiallisia kerroksia yli puolentoista vuosisadan teollisuustoiminnasta. Rakennuskantaa on jäljellä lähes kaikista ruukin historiallisista vaiheista. Samalla eri-ikäinen rakennuskanta kertoo lähes 200 vuotta kestäneen teollisen historian vaiheista. Ruukin rakennushistoriallinen arvo liittyy säilyneiden rakennusten suureen määrään sekä niiden erilaisiin funktioihin, mikä heijastelee ruukkien pitkään jatkunutta hallinnollista ja kirkollista itsenäisyyttä. 1 LUOKAN ALUE sekä RKY 2009 yhdessä sairaala-alueen kanssa.

© Tuusulan pohjakartta 2016

- ★ Rakennuskulttuurikohde
- Rakennettua kulttuurialuetta täydentävä rakennus tai rakennelma
- Muinaisjäännökset 2012 (Museovirasto)
- ▭ Muinaisjäännösalueet 2012 (Museovirasto)
- ▭ Valtakunnallisesti merkittävä RKY-kohde 2009 (Museovirasto)
- ▭ Rakennettu kulttuurialue

0 30 60 120 Metriä

¹⁰ Tenkanen, s.18.

¹¹ Nysten rakennutti uuden kartanon eli kartanon paikka vaihtui Keravanjoen länsipuolelta, Kirvesmiehentiellä olevalta Savikulmalta joen itärannalla nykyiselle sijalleen kohtaan, jossa tänä päivänä on sairaalan vastaanottokeskus.

¹² Kellokoski-kirja, s.36, 40-41.

¹³ Tenkanen, s. 22-23.

¹⁴ Tenkanen, s.10.

158. Ruukinkirkko

Kellokoskelle oli alettu järjestää kappeliseurakuntaa jo ennen ruukin perustamista, mutta suoepä päätös saatiin vasta L.O. Nysten vaikutusvaltaisen langon, kauppias Solitanderin avustuksella. Ruukkialueen vanhinta rakennuskantaa edustaa oletettavasti ruukinpatruuna L. O. Nysten vuonna 1800 kirkkokäyttöön varaama rakennus. Kirkkona se on rakennushistoriallinen kummajainen: taitekattoinen, hirsinen pitkäkirkko. Kansan suussa kiertävän tarinan mukaan kirkkorakennus on entinen hiilivarasto tai varasto/viljamakasiini – erityisesti jälkimmäinen vaihtoehto voi olla sijainnin puolesta todennäköinen vaihtoehto. Ruukilla on 1700-luvun lopulla ollut kosken törmällä taitekattoinen hiilivarasto, mutta sen ulkomitat eroavat suuresti kirkkorakennuksen mitoista.

158 Ruukinkirkon pohjoispäätty.

Kirkkoa korjattiin ja muodistettiin vuonna 1930, jolloin sen korkeassa vellikellotelineessä roikkunut kello sai tornin kirkon katolle alttaripäätyyn ja eteispääty ja ikkunoiden yläpuolet saivat Totti Carlanderin ideoman erikoisen, sinistä kruunua imitoivan maalauskoristelun ja paanukate korvattiin pellillä.¹⁵ Vuonna 1951 kirkko peruskorjattiin ja sisätilat muodistettiin, mutta askeettiset penkit ovat alkuperäiset. Viimeksi vuonna 1989 pieteetillä arkkitehti Pasi Kaarron johdolla entisöity kirkko on Kellokosken kylän vanhin säilynyt rakennus.¹⁶

Rakennushistoriallisesti erikoinen kirkkorakennus, joka on tärkeä osa Kellokosken taajaman ja ruukin maisemaa. Asemakaavassa sr-merkintä. 1 LUOKAN KOHDE, osa RKY 2009 aluetta Marieforsin ruukki ja Kellokosken sairaala.

15 Suvi Nieminen, Tuusula-seuran aikakirja VII, s.7. Maalauskoristelun ajankohta tekstiin liittyvän kuvan perusteella Anne Vähätalo.

16 Kellokoski-kirja, s. 106-107. Kellokosken kotiseutupolku <http://www.tuusula.fi/museot/kotiseutupolut/tekstisivu.tml?numero=167772160#1>

158 Kirkon särkynyt kello joka varastettiin 2015.

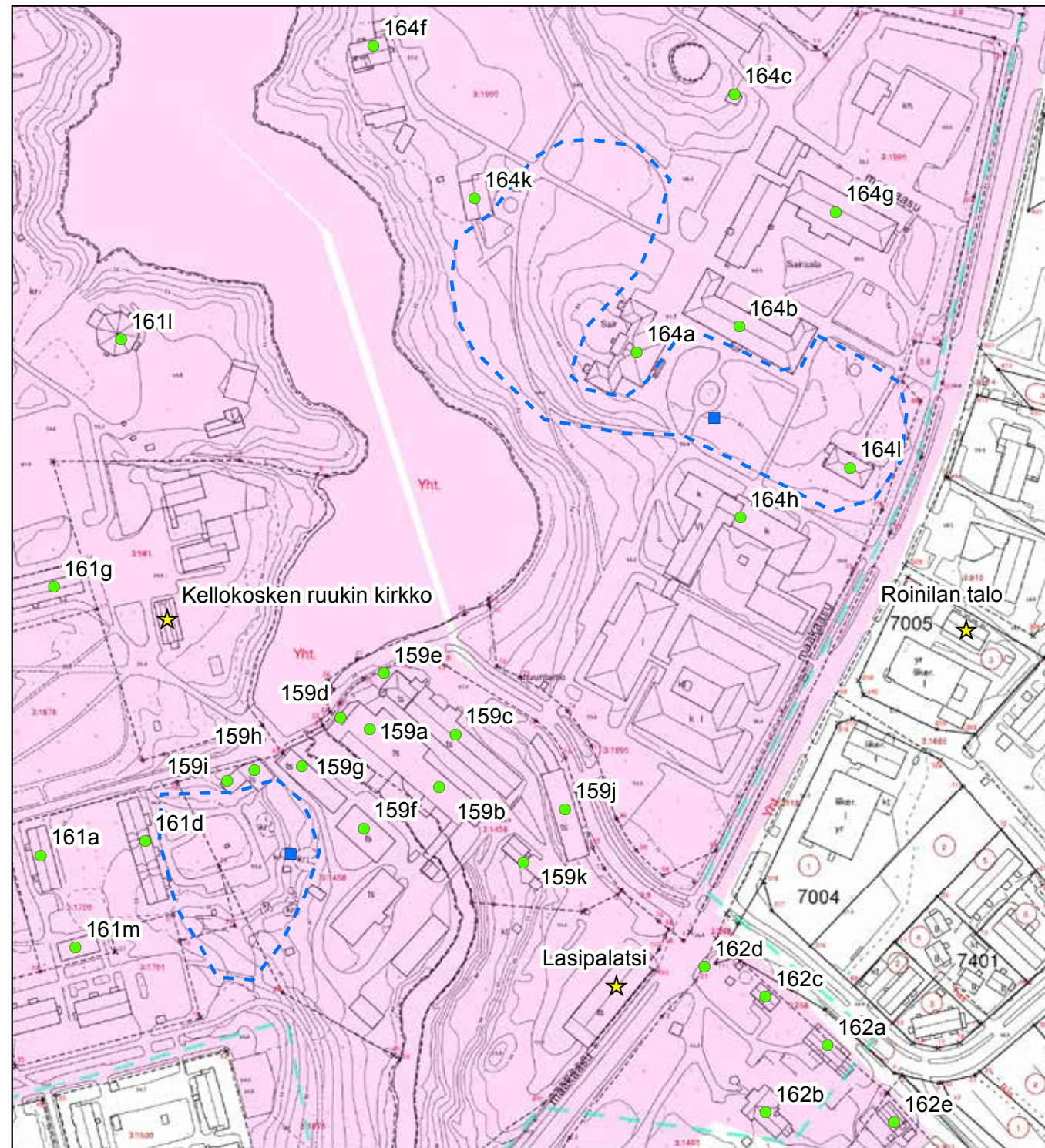
158 Ruukinkirkko idänpuolelta ennen ylläpitomaalausta kesällä 2010.

158 Ruukinkirkko ja Maija-moottori.

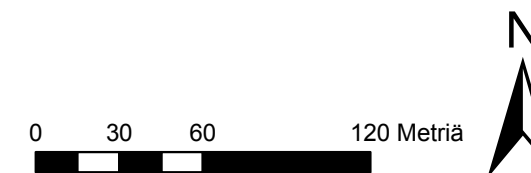
159. Mariefors bruk eli Kellokosken ruukki

Kosken partaalla sijaitsevat tehdasrakennukset ovat kolmen eri aikakauden synnyttämä kokonaisuus. Vanhin ja määrällisesti pienin kerrostuma on 1850-luvulta. Seuraava rakennusvaihe on 1800-luvun viimeisiltä vuosilta ja tuorein edustaa 1930-lukua.

© Tuusulan pohjakartta 2016

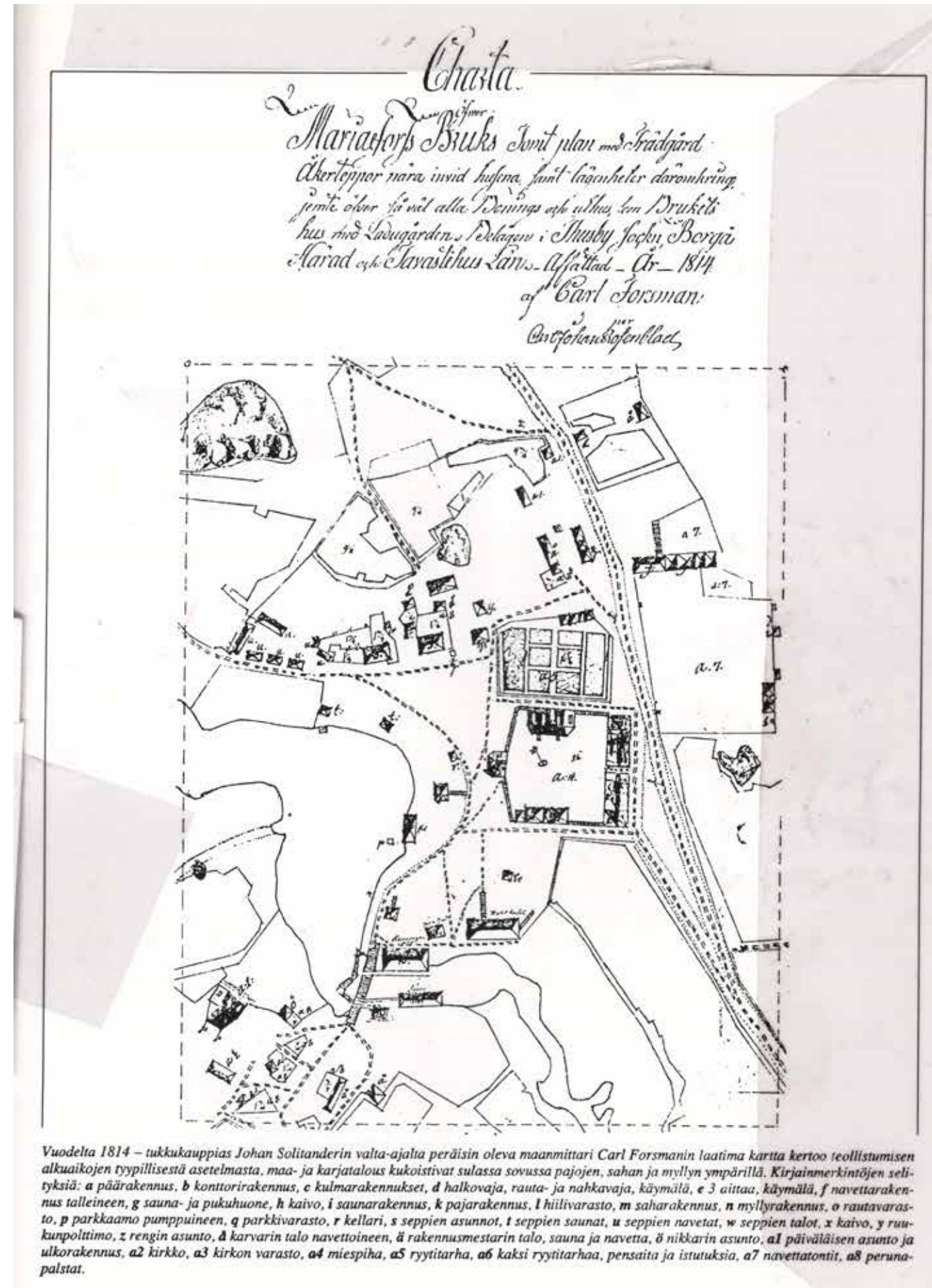
- ★ Rakennuskulttuurikohde
- Rakennettua kulttuurialuetta täydentävä rakennus tai rakennelma
- Muinaisjäännökset 2012 (Museovirasto)
- ▭ Muinaisjäännösalueet 2012 (Museovirasto)
- ▭ Valtakunnallisesti merkittävä RKY-kohde 2009 (Museovirasto)
- Rakennettu kulttuurialue

Vanhimmat rakennukset sijaitsivat aivan vesirajassa. Kosken itäpuolen läntisemmän pitkän tiilirakennuksen ns. vasarapajan (159a; luokka 1) maalattiainen alakerta on ilmeisesti vuodelta 1858 ja yläkerta sekä osa polonceau-kattotuoleista ovat ajalta ennen vuoden 1898 tulipaloa. Vanhimman osan polonceau-kattotuolien muodostama laakea harjakatto muutettiin vuosina 1933-36 ns. TC-hallin takia pulpettikatoksi tukeutumalla alkuperäiseen kattorakenteeseen, joka jäi näkyviin sisätiloissa.¹⁷ Vasarapajan jatkeena on yli- ja aliverstas (159b; luokka 1 - sr osayleiskaavassa), jonka vanhimmat osat ovat vuoden 1858 jälkeisen tulipalon ajalta; yläkerta eteläpäätyineen on vuoden 1898 tulipalon jälkeen rakennettu Elia Heikelin suunnitelmien mukaan.

Aliverstaaseen liittyvät vuonna 1909 rakennettu joen ylittävä tiilirakenteinen hehkutusosasto ja 1956 valmistunut niinkään joen ylittävä puurakenteinen varasto; molemmilla lisärakennuksilla on suuri merkitys tehdasmiljöölle. Viereinen, vasarapajan itäpuolella oleva kaksikerroksinen, osittain edelleen puhtaalla tiilipinnalla oleva varastohalli (159c; luokka 1) on niin ikään Heikelin suunnittelema.

Kellokosken ruukki v. 1814, palovakuutus

Vuodelta 1814 – tukkukauppias Johan Solitanderin valta-ajalta peräisin oleva maanmittari Carl Forsmanin laatima kartta kertoo teollistumisen alkuaikojen tyyppillisestä asetelmasta. maa- ja karjatalous kukoistivat sulassa sovussa pajojen, sahan ja myllyn ympärillä. Kirjainmerkintöjen selityksiä: a päärakennus, b konttorirakennus, c kulmarakennukset, d halkovaja, rauta- ja nahkavaja, käymälä, e 3 aittaa, käymälä, f navettarakennus talleineen, g sauna- ja pukuhuone, h kaivo, i saunarakennus, k pajarakennus, l hiilivarasto, m saharakennus, n myllyrakennus, o rautavarasto, p parkkaamo pumppuineen, q parkkivarasto, r kellari, s seppiä asunnot, t seppiä saunat, u seppiä navetat, w seppiä talot, x kaivo, y ruukunpolttimo, z rengin asunto, ä karvarin talo navettoineen, å rakennusmestarin talo, sauna ja navetta, ö nikkarin asunto, a1 päiväläisen asunto ja ulkorakennus, a2 kirkko, a3 kirkon varasto, a4 miespiha, a5 ryytitarha, a6 kaksi ryytitarhaa, pensaita ja istutuksia, a7 navettatontti, a8 perunapalstat.

¹⁷ Tenkanen, s. 18, 58-60, 66.

11
12

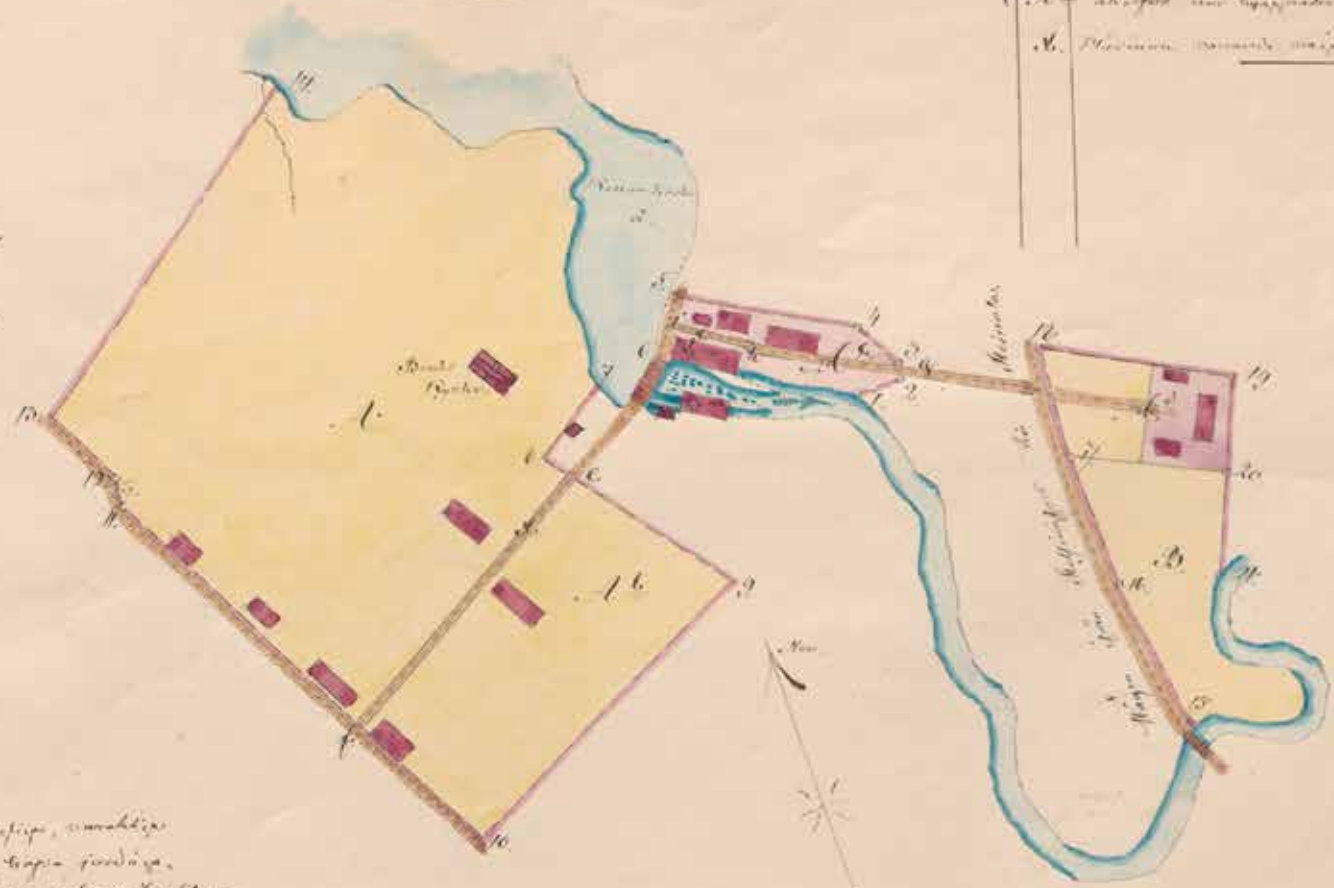
1865

Karta

öfver
Besiddningen, Mariefors jernbruks lägenhet, afvennat öfver
Willehelmski jernbrukets ägare, N:o 3 ut af 11 i den af Riksdagens lagstiftning af 1865
af Stockholms Högsta Rätt och Nylandska län, utgitt den 1865 af
Gybergens
Länskartan

Stockholms N:o 2274
Bestyrkelse

N:o	Beskrifning	Are
C	Norra del, best med äkermarken	0,280
C	Södra del, best med äkermarken	0,219
C	Gräsplan med 2 rader lönn och sälg	1,017
B	Äkerfält med sä och äkermarken	1,698
A	Äkerfält med byggnader och hvalf väder kast äkermarken	11,541
A	Äkerfält med byggnader	8,500
A	Plataner, sammansvärg, och prästgård	0,200

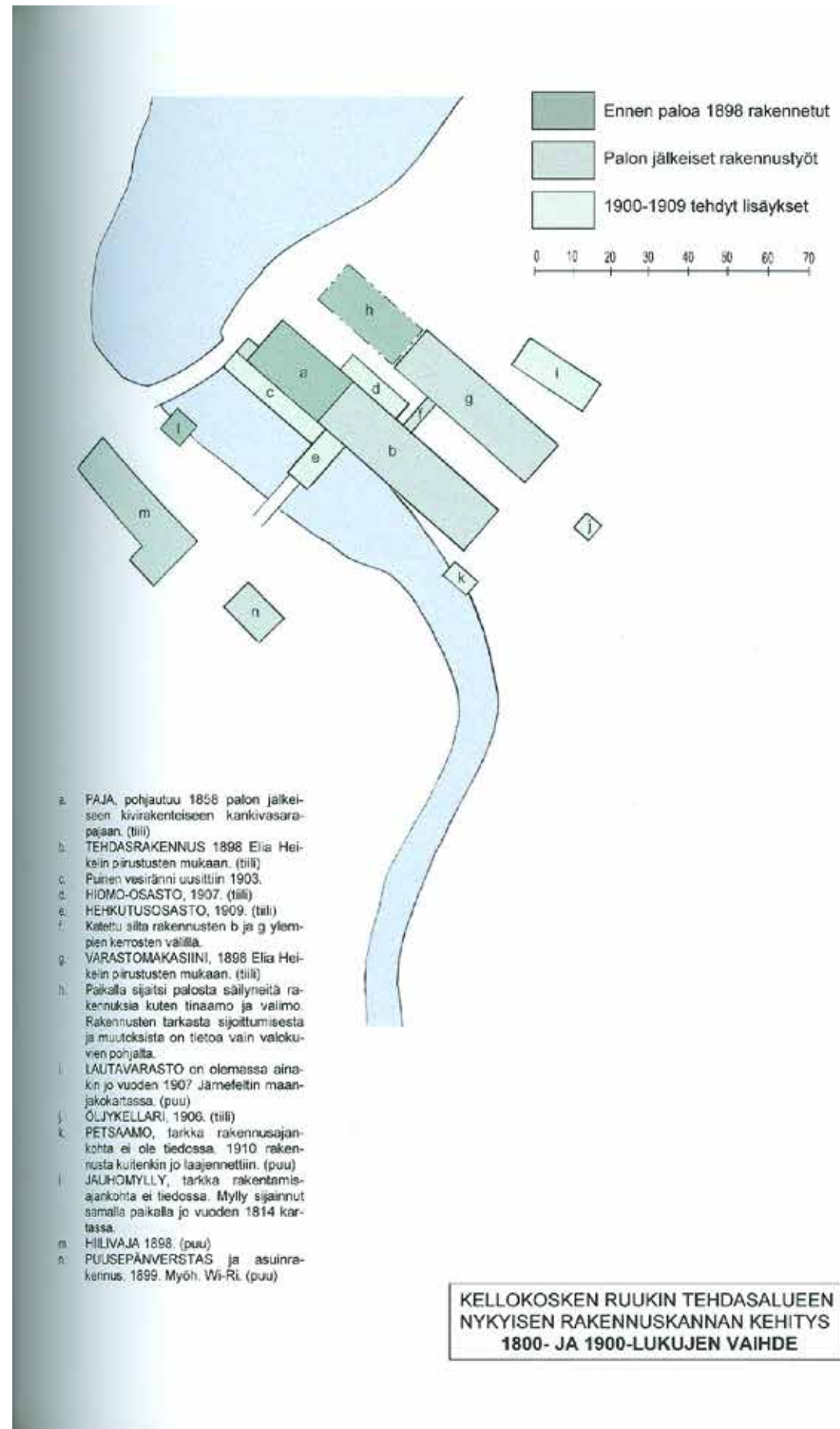

3500

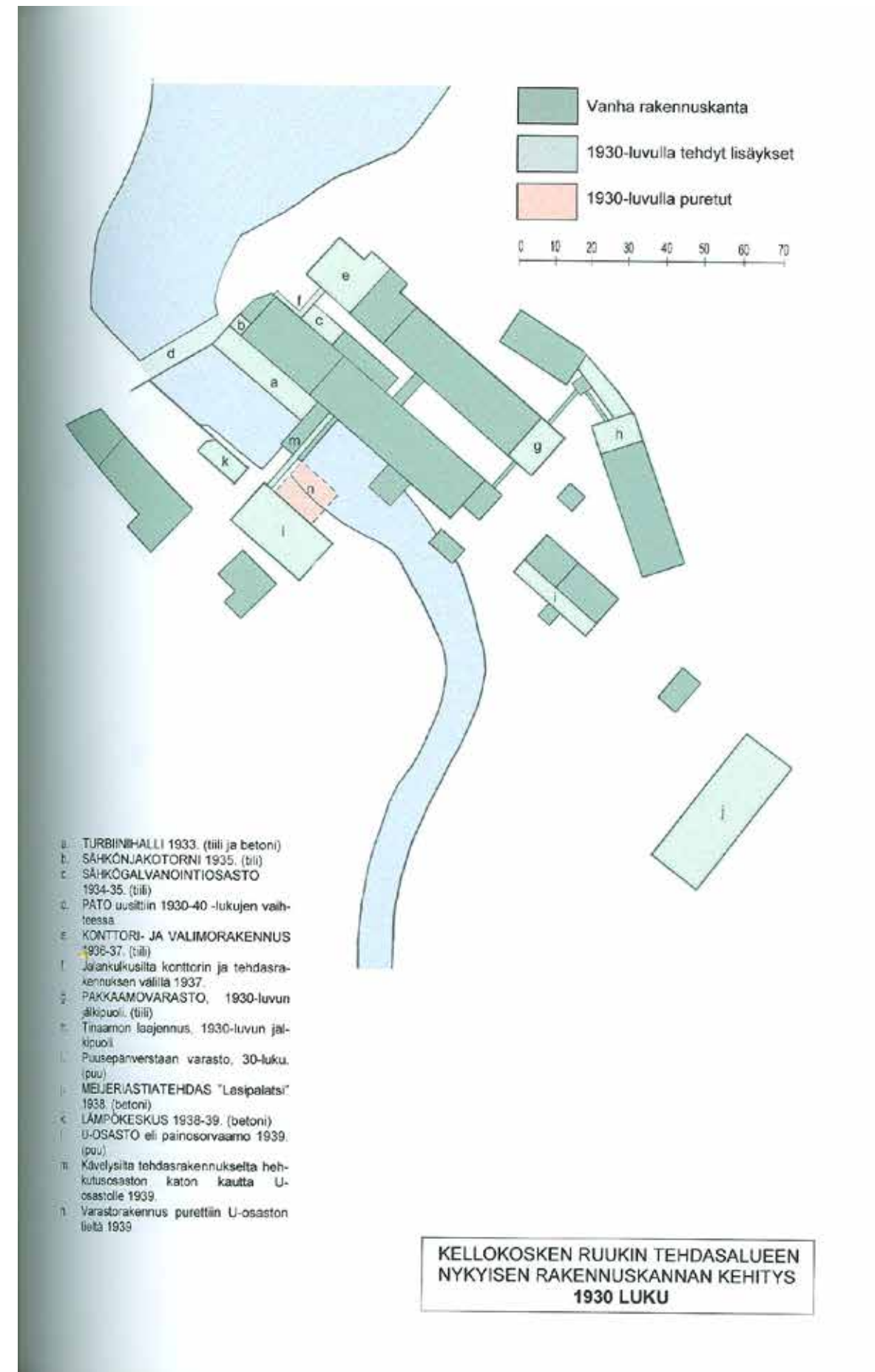
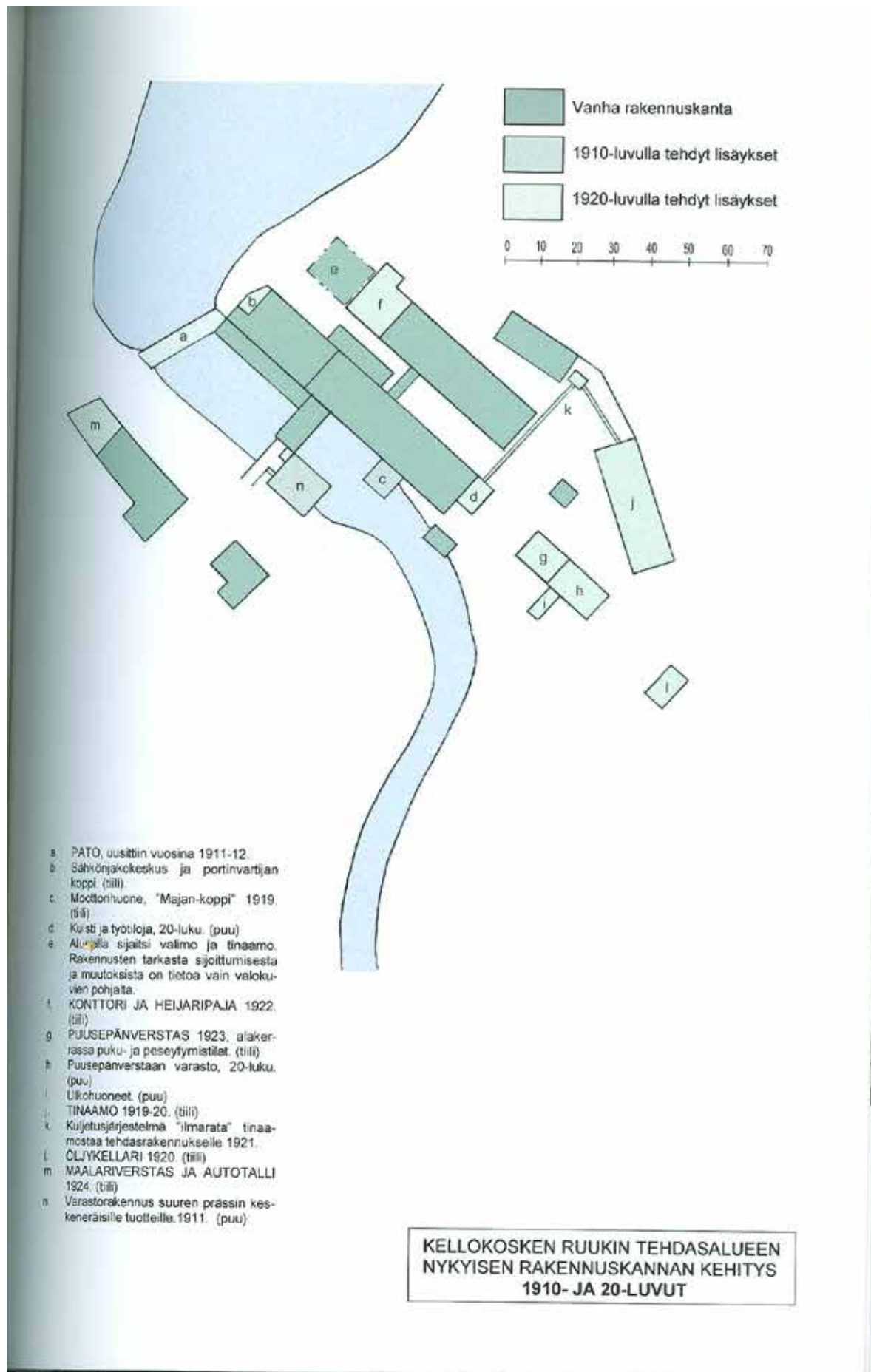
Ärendet utreddes den 1865 af Gybergens
för riksdagen utskottet, utgitt den 1865 af
den af Riksdagens lagstiftning af 1865 af
Stockholms Högsta Rätt och Nylandska län, utgitt den 1865 af
Gybergens
Länskartan

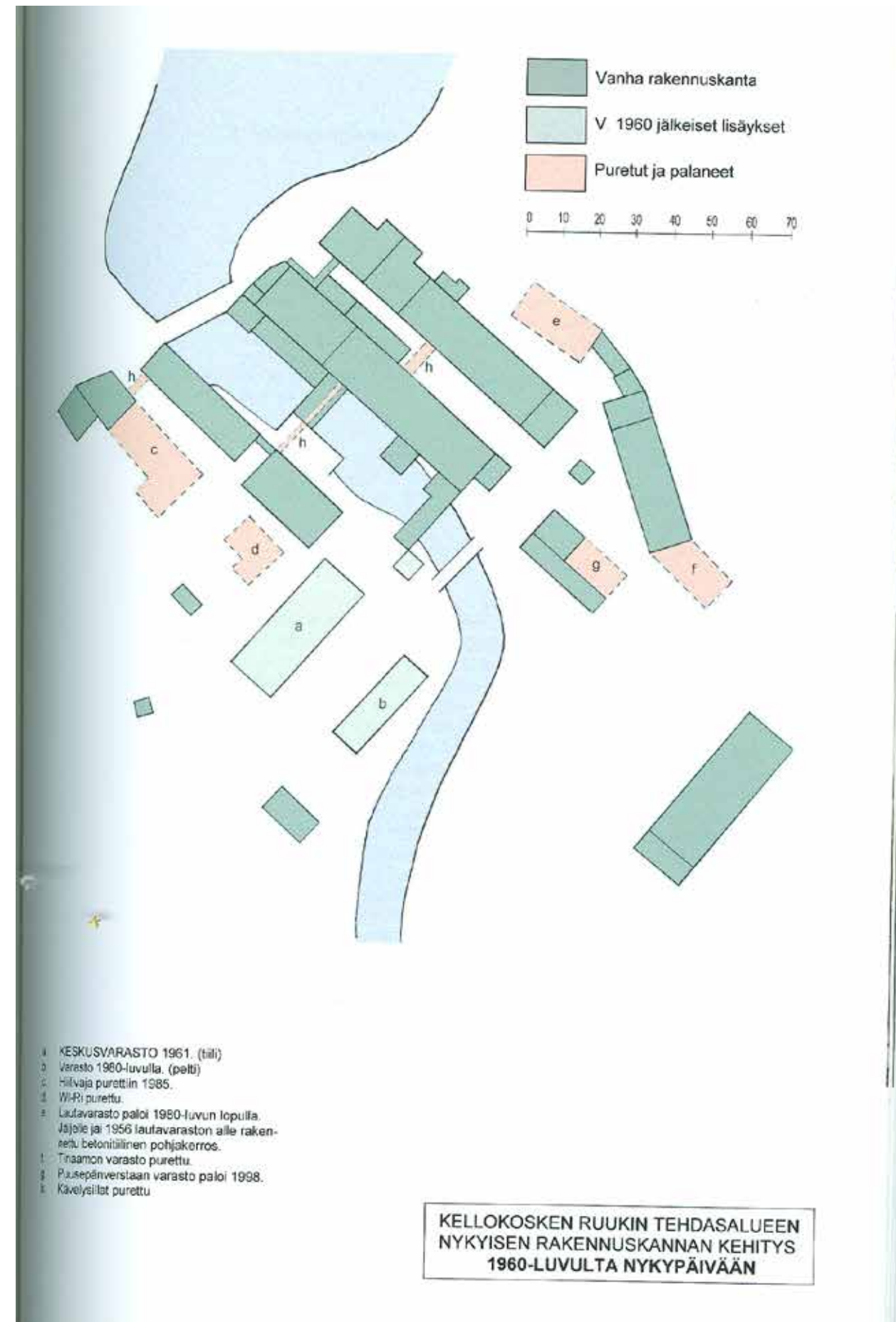
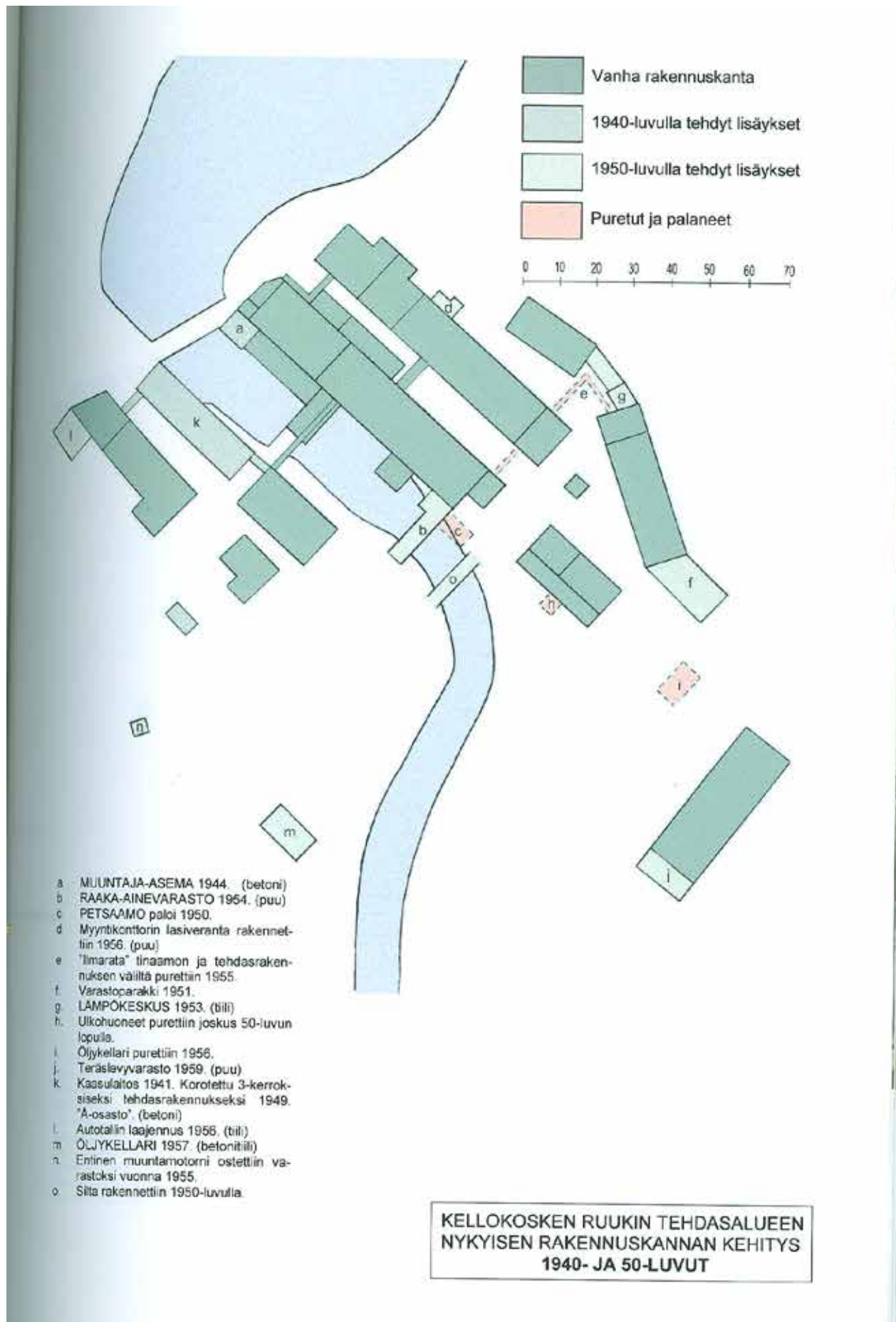
0 100 200 300 400 Alnar

Tehdas ja kartano ovat erotettu toisistaan ja ruu-
kinkylä on muodostunut. Tilanne maiden erotta-
misen jälkeen. Kellokoski / Träskända; N:o 3 Kel-
lokoski hemman: karta öfver härifrån afsöndradt
jordstycke, Mariefors jernbruks lägenhet, med
beskrifning och protokoll 1865-1865 (B50a:1/34-
35). KA.

Kellokosken ruukin tehdasalueen rakentuminen ja muuttuminen vuosikymmenten vaihtuessa. Katkoviivalla merkityt rakennukset on purettu tai palaneet 2000-luvun vaihteeseen mennessä. Kaaviot on laatinut Olli Helasvuo Teknilliselle korkeakoululle laatimaan diplomityöhönsä ja ne esitetään tässä havainnollistamaan alueen muutoshistoriaa.

159A Vasarapaja ja hehkutusosasto, joka ylittää joen.

159 H maalaamo ja G Kaasulaitos.

159 B Ali- ja Yläverstas joelta nähtynä kunnostettuine ikkunoineen.

159 Tehtaalle lunastettu ja varastoksi muutettu muuntamotorni.

159F Puurakenteinen painosorvaamo.

159B Ali- ja Yläverstas sekä moottorin eli Majan koppi joen päällä.

159C Makasiinin pääty on edelleen hyvin alkuperäisessä asussaan.

159 C Varasto ja J tinaamo pohjoispäädyn lämpökeskuksineen Ruukinkujalta.

159J Tinaamon pääty toistaa verstaiden ja varastomakasiinin arkkitehtuuria.

159 C varaston paaty ja nakyma joelle Ruukinkujalta.

159 J tinaamo ja C varasto portteineen Ruukinkujalla.

159 C Varastomakasiini Ruukin yläkujalta.

159J Tinaamo, jonka jatkeena oli lämpökeskus ja puutavaravarasto.

159 J Tinaamo ja lämpökeskuksen pääty.

159 C Varastomakasiini palaneen lautavaraston raunioilta katsottuna.

Ruukin alueen tehdasrakennusten tyyliä hallitsevat Elia Heikelin suunnittelemat, 1890-luvun lopun puhtaaksimuuratut ja osittain rapatut tiilirakennukset koristeineen ja pieniruutuisine ikkunoineen sekä Torsten Carlanderin suunnittelemat funktionalismin ajan henkeä ilmentävät nuoremmat rakennukset kuten vasarapajan pohjoispäässä vuodelta 1935 oleva rapattu tiilirakenteinen, sähköjakotorni, jossa on suurella näyteikkunalla varustettu muuntamohuone (159d, luokka 1) ja varastohallin pohjoispäässä oleva kolmikerroksinen tasakattoinen, erkkerillä varustettu konttorirakennus (159e; luokka 1) vuodelta 1936. Länsirannalla oleva puu- ja tiilirakenteinen painosorvaamo (159f: luokka 2 - sä osayleiskaavassa) vuodelta 1939 sekä tiilirakenteinen, joen puoleiselta julkisivultaan nauhaikkunoilla varustettu rapattu, kolmikerroksinen kaasulaitos (159g; luokka 1 sr-osayleiskaavassa) muutoksineen (1941- 49) ovat pitkälti Torsten Carlanderin käsialaa.

Painosorvaamon eteläpuolelle on vuonna 1961 rakennettu matala punatiilinen keskusvarasto. Kosken itäpuolen tehdashallia ja varastoa on 1930-luvulla jatkettu rakennusten eteläpäästä tyylin noudattaessa

1890-luvun lopun tiiliarkkitehtuuria rappauksilla muodistettuina. Tiloissa toimii nykyään pienteollisuutta, harrastetiloja ja palveluyrityksiä.

Patomaisemaa länsirannalla rajaa joenvarressa kaasulaitoksen vieressä oleva vuonna 1924 rakennettu, tiilirakenteinen **maalauversta** (159h; luokka 2 - sr osayleiskaavassa) ja **autotalli**, jota on jatkettu 1956 (159i; luokka 2 sr - osayleiskaavassa) pulpettikattoisella punatiilikylkiäisellä. Sairaala-alueen suuntaan alueen rajaa erinomaisesti pitkä ja matala harjakattoinen, punatiilinen ja osittain rapattu, Heikelin arkkitehtuuria noudatteleva **tinaamo** (159j; luokka 2 sr - osayleiskaavassa), joka on vuosilta 1919-20 ja 1930 ja näiden pohjoispäätteenä lämpökeskus. Alueen sisällä on piilossa harjakattoinen, kaksikerroksinen puhtaaksimuuratua tiiltä oleva **puusepäversta** (159k; luokka 2 - sr osayleiskaavassa), jonka puurakenteinen laajennusosa paloi vuonna 1998 - on vuodelta 1923.¹⁸

¹⁸ Helasvuo, s. 20-21 kartat vuosilta 1890-1960.

159E Konttoripääty ja toimitusjohtajan erkkeri ruukin alakujalle.

159B Ala- ja yläverstaan pääty, johon on 1950-luvulla lisätty lastauslaituri.

159C Varastomakasiini ja alakuja. 159 C Varastomakasiini.

159 A Vasarapaja ja E konttoripääty Ruukin alakujan pohjoispäässä.

159 C Varastomakasiini ja B verstaarakennus Ruukin alakujalla.

159 C Kaksikerroksinen varastomakasiini Ruukin alakujalta.

159K Puusepänverstaas kunnostettuine ikkunoineen.

159 J Tinaamo.

Puusepän verstaas Ruukinkujalta katsottuna 159 K puusepän verstaas Ruukinkujalta.

159 J tinaamo ja C varasto portteineen Ruukinkujalla.

159 J tinaamo ja Lasipalatsi Ruukinkujalta.

Kävelysilta rakennettiin ensimmäisen kerran 1950-luvulla ja uusittiin 1990-luvulla.

Teollisuusmaiseman kannalta tärkeä on eri vaiheissa syntyneen rakennuskannan muodostama tiivis kokonaisuus, sen sisälle jäävät kujat ja erityisesti kosken varren rakennusten eri-ikäiset laajennusosat, joen ylittävä aliverstaaseen liittyvä puurakenteinen varastolisä, patorakennelma ja julkisivut sekä osa portti- ja aitapylväistä. Itäisten tehdashallien väliin jäävä kuja ja sen vieressä sekä jatkona oleva tiilinen, pitkä yksikerroksinen varastorakennus sekä kaksikerroksinen pienempi tehdasrakennus kuuluvat tehdasympäristöön niin maiseman kuin entisen funktionsa kannalta. Alueen etelälaidalla, Vanhan Valtatien varrella on omana yksikkönään Lasipalatsi.¹⁹ Vanhassa rakennuskaavassa tehdasalue on merkitty TTY/s-merkinnällä. **1 LUOKAN KOHDE, osa RKY 2009 aluetta Marieforsin ruukki ja Kellokosken sairaala.**

¹⁹ Tenkanen, s. 30-31.

159 G Kaasulaitos kosken partaalla.

159 Uusi pohjapato tekokoskineen.

159 H Maalaamo, jonka alakerrassa oli tehtaan palokunnan autotalli sekä vieressään lisätalli I.

159 H maalaamo ja I autotalli sekä 161 D Uusitalo.

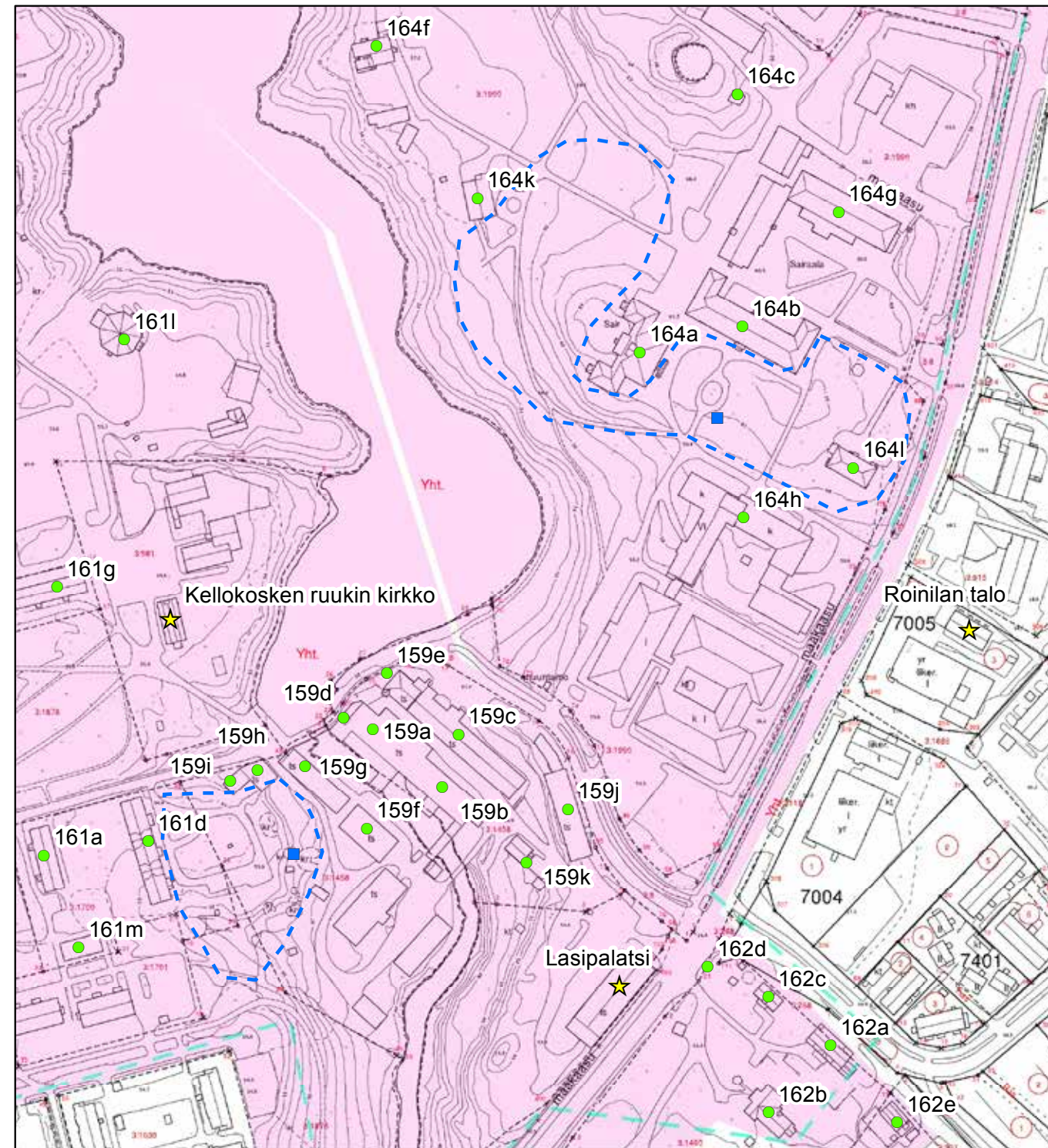
159 D Sähkönjakokeskus on rakennettu vanhan vasarapajan jatkeeksi.

159 E Konttorirakennus D Sähkönjakotorni ja G Kaasulaitos ja uusi koski.

160. Lasipalatsi

Ylempänä tehdasalueella Vanhan valtatie varressa, hieman erillään vanhan ruukin tiiviistä ympäristöstä, on vuonna 1938 rakennettu, arkkitehti Elma Lindroosin suunnittelema, alkujaan tyyli-
puhdasta funktionalismia edustanut meijeriastiatehdas ”Lasipalatsi”. Alunperin kaksikerroksisessa ja tasakattoisessa rakennuksessa on betonirunko ja valkoiseksi rapatut seinäpinnat nauhaikkunoiden välissä. Lasipalatsi on maiseman kannalta tärkeä elementti kylä-
miljöölle valtatie molemmista suunnista.²⁰

© Tuusulan pohjakartta 2016

- ★ Rakennuskulttuurikohde
- Rakennettua kulttuurialuetta täydentävä rakennus tai rakennelma
- Muinaisjäännökset 2012 (Museovirasto)
- ▭ Muinaisjäännösalueet 2012 (Museovirasto)
- ▭ Valtakunnallisesti merkittävä RKY-kohde 2009 (Museovirasto)
- ▭ Rakennettu kulttuurialue

0 30 60 120 Metriä

Talvisodan alettua Lasipalatsin pohjoispäädyssä sijainneeseen torniin perustettiin aistinvarainen ilmavalvonta-asema, jota lotat hoitivat kaksi kerrallaan ympäri vuorokauden kahden tunnin vuoroissa.²¹

Lasipalatsin ulkonäkö muuttui radikaalisti vuonna 1952, jolloin sitä korotettiin yhdellä kerroksella ja tasakatto korvattiin harjakatolla. Ylimpään kerrokseen rakennettiin varastotilaa, jonka korkeus ei kuitenkaan riitä hyötykäyttöön. Vuonna 1959 Lasipalatsin eteläpäätyyn rakennettu teräslevyvarasto, joka ei kuulu suojeluluokitukseen.²² **1 LUOKAN KOHDE** poislukien ylin kerros kulmatornia lukuunottamatta; osa RKY 2009 aluetta Marieforsin ruukki ja Kellokosken sairaala.

160 Lasipalatsi vanhalta valtatieltä.

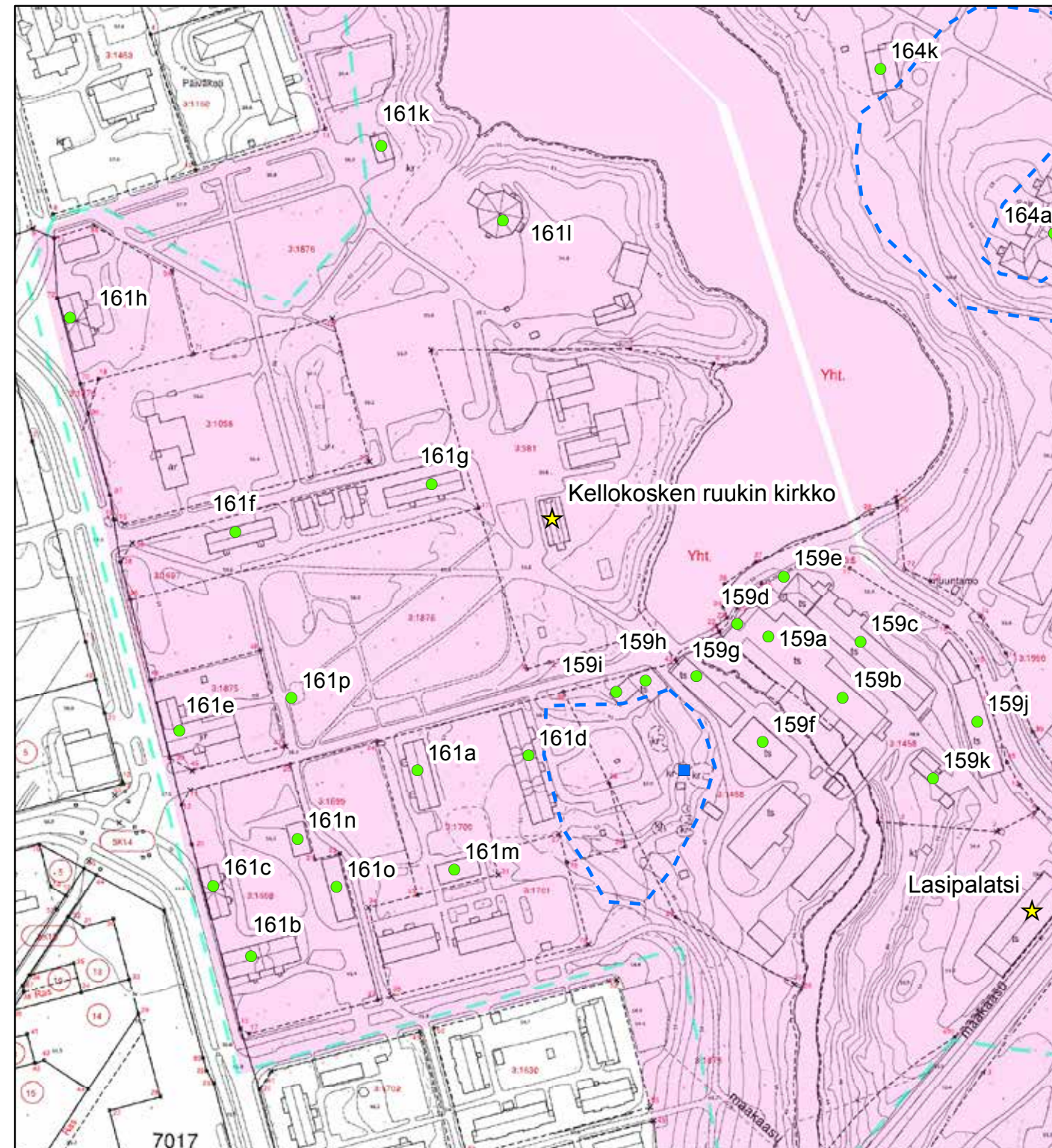
160 Lasipalatsi takapihan puolelta.

²¹ Kellokosken kotiseutupolku, <http://www.tuusula.fi/museot/kotiseutupolut/tekstisivu.tmpl?numero=167772160#8>

²² Helasvuo, s. 77.

161. Ruukinkylä - työväenkasarit, insinöörihuvilat ja yhteiskäyttötilat

Kosken länsipuolisella kentällä sijaitsevat ruukin 1850-60-luvulta alkaen rakennetut työväenkasarit. Aikaisemmin työväki asui kosken itäpuolella vanhan, 1880-luvun lopulla puretun ruukinkartanon ympäristössä, mutta 1860-luvulla kartanon ja ruukin omistuksen erottua ja tehtaan vähitellen nousseen työläisten määrän myötä tarvittiin uutta aluetta työväestön asumiseen. Kasarmeista vanhin on Keskitalo (161a; luokka 1 - sr), joka saattaa olla jo 1800-luvun alkupuoliskolta (karttatietojen perusteella todennäköisesti 1850-luvulta) – Hirsirakenteinen, yksikerroksinen ja harjakattoinen lapeikkunoilla ja pienillä avokuisteilla varustettu Keskitalo paloi osittain vuonna 1926. Kunnostettu rakennus on nykyään asuinkäytössä ja varustettu asemakaavassa sr-merkinnällä. Keskitalon eteläpuolella on taloon kuulunut harjakattoinen, pitkänomainen ja jokaiselle asunnolle oman sisäänkäynnin käsittävä talousrakennus 1950-luvulta (161m; luokka 2), jossa on sijainnut asuntojen ulkovarastot.

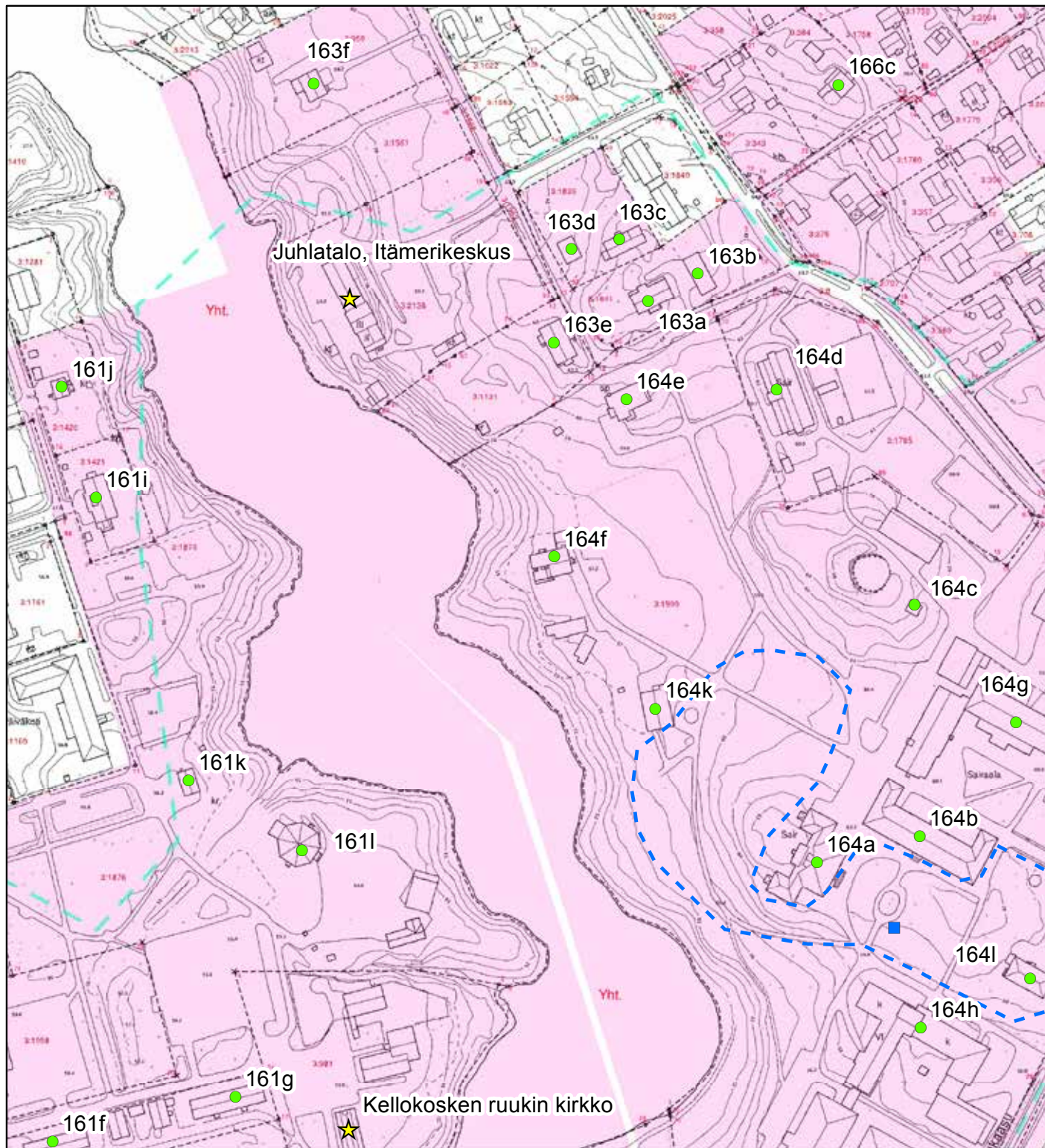

© Tuusulan pohjakartta 2016

- ★ Rakennuskulttuurikohde
- Rakennettua kulttuurialuetta täydentävä rakennus tai rakennelma
- Muinaisjäännökset 2012 (Museovirasto)
- ▭ Muinaisjäännösalueet 2012 (Museovirasto)
- ▭ Valtakunnallisesti merkittävä RKY-kohde 2009 (Museovirasto)
- ▭ Rakennettu kulttuurialue

0 25 50 100 Metriä

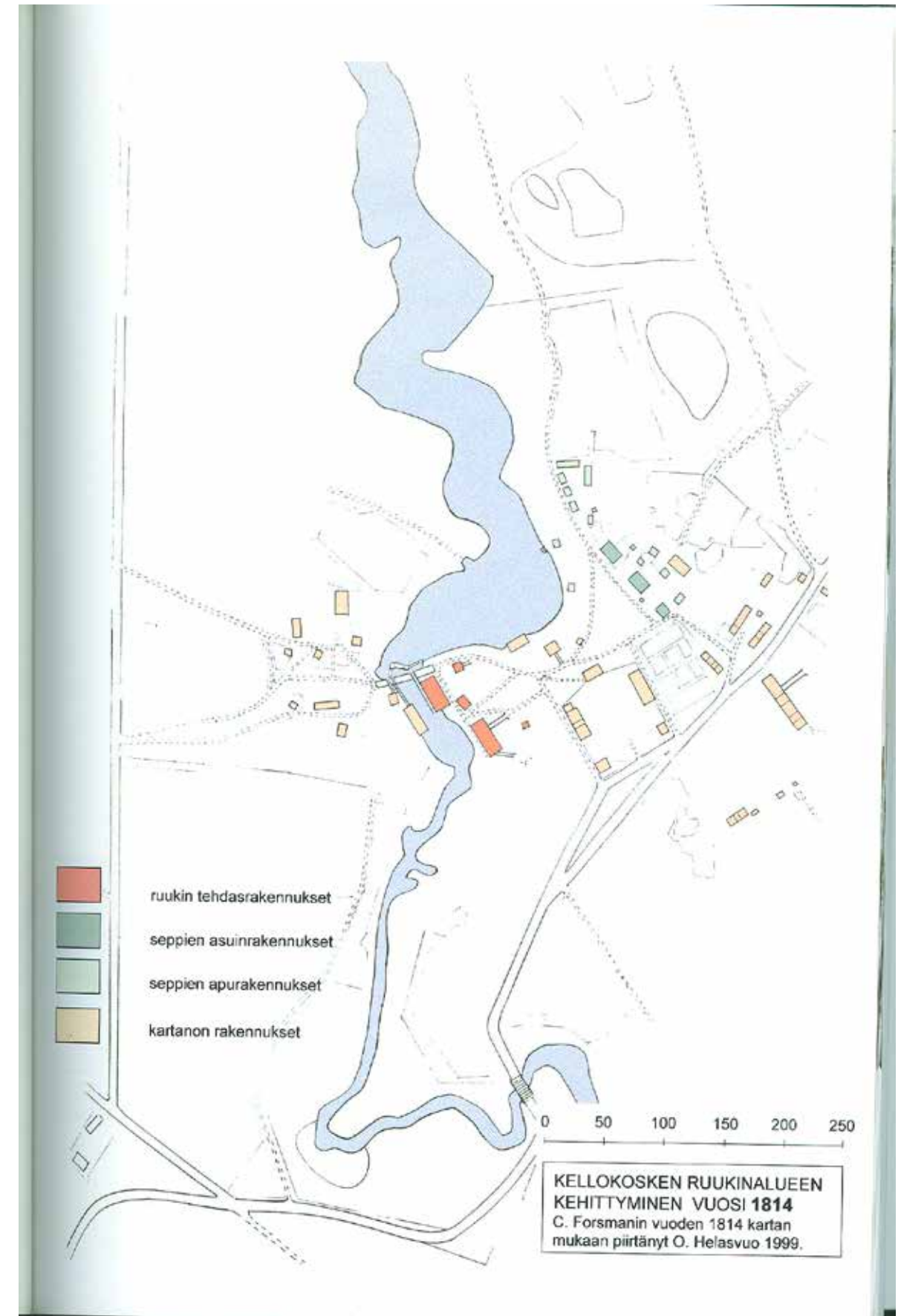

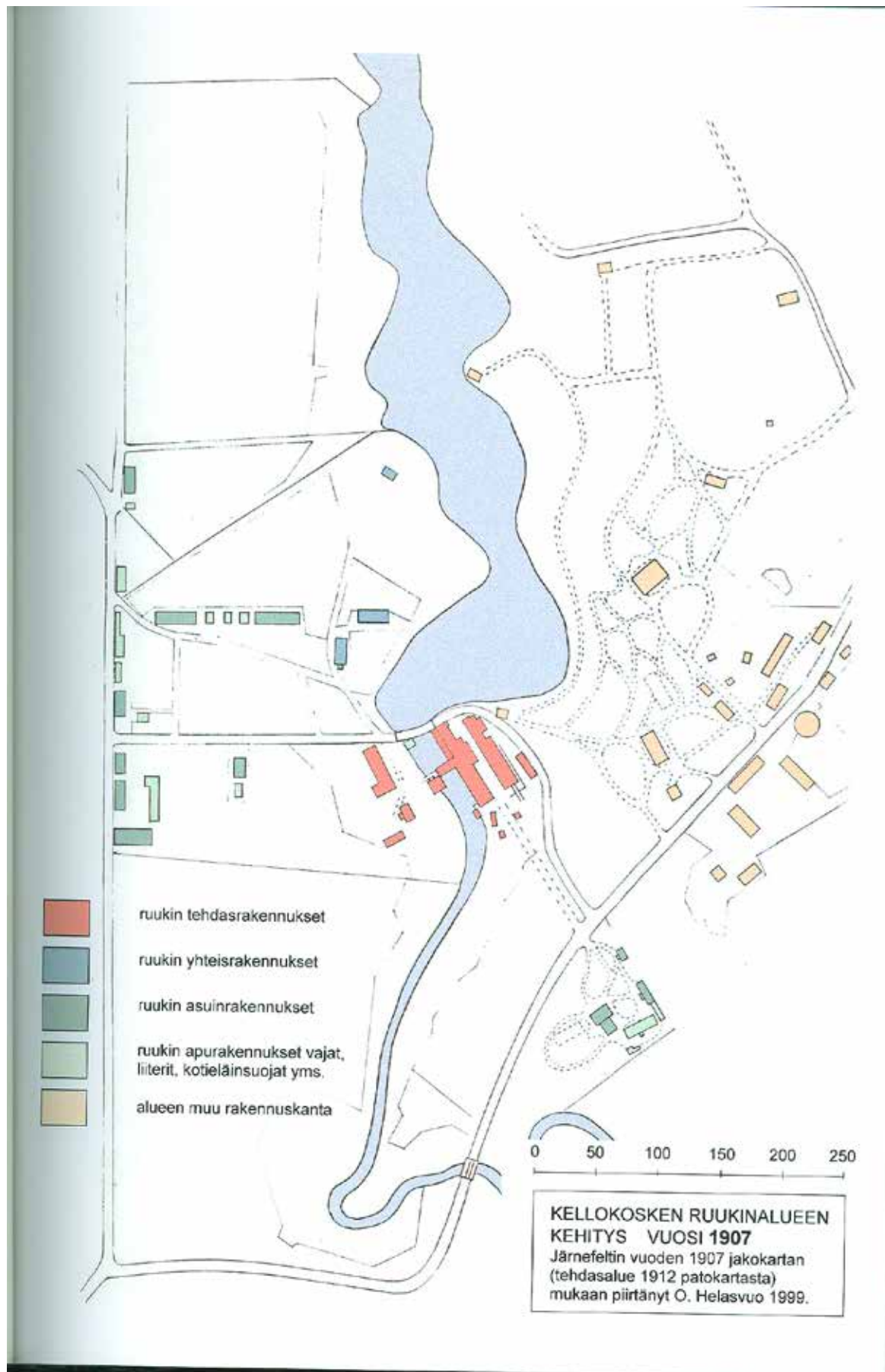
© Tuusulan pohjakartta 2016

- ★ Rakennuskulttuurikohte
- Rakennettua kulttuurialuetta täydentävä rakennus tai rakennelma
- Muinaisjäännökset 2012 (Museovirasto)
- ▭ Muinaisjäännösalueet 2012 (Museovirasto)
- ▭ Valtakunnallisesti merkittävä RKY-kohte 2009 (Museovirasto)
- ▭ Rakennettu kulttuurialue

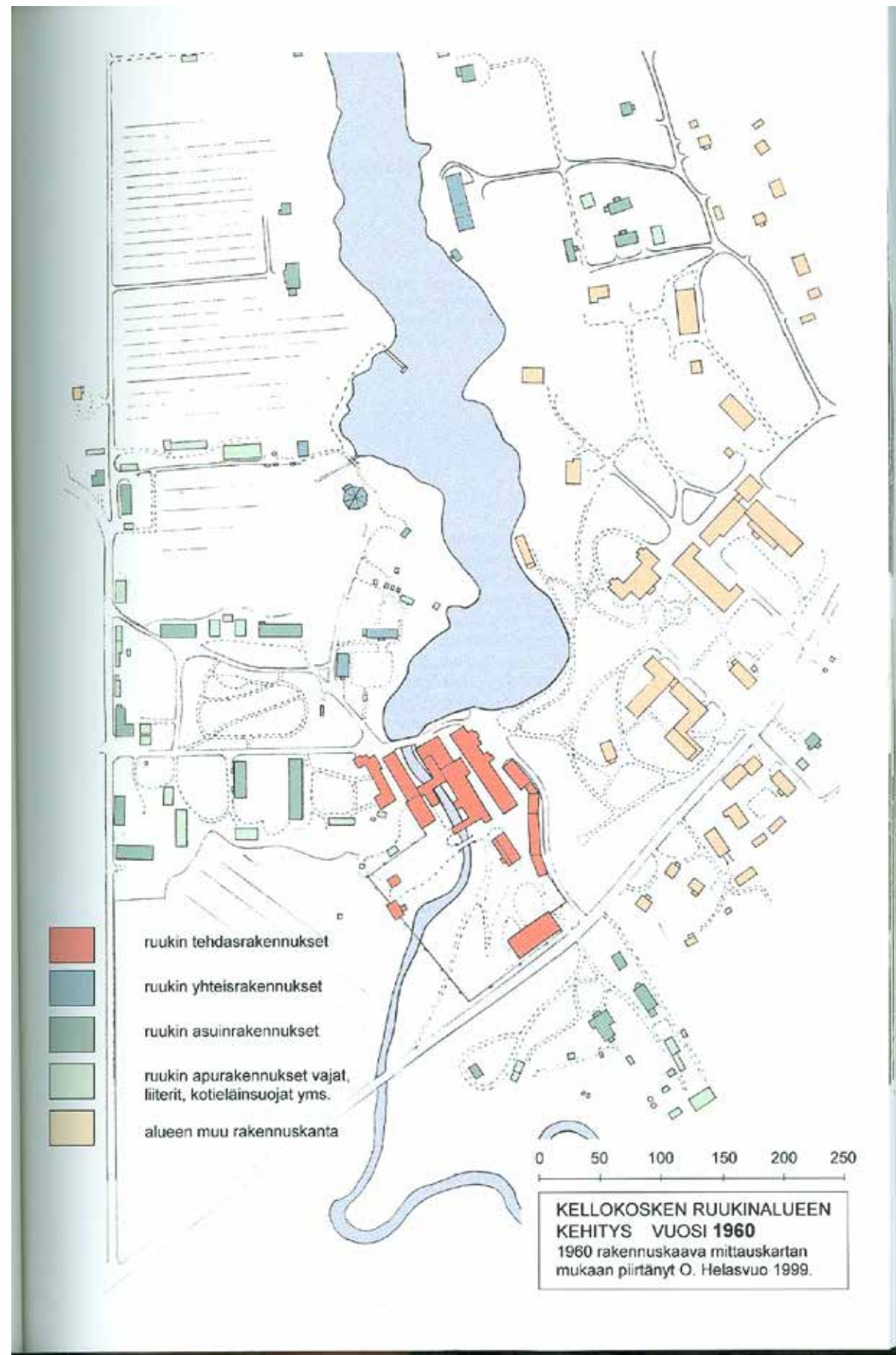
0 30 60 120 Metriä

Vuosi 1814. Ruukinalue alkaa rakentua, kartano on rakennuksineen aivan uusi.

Vuosi 1907. Vanha kartano on purettu, uusi on sijoittunut pohjoisemmaksi. Ruukinkylän asuinrakennuksista puuttuu valitettavasti osa.

Vuosi 1960. Valtatie on vaihtanut paikkaansa lähemmäs tehdasta.

Suurtalo (Antipohvi) (161b; luokka 1 - sr) on vuodelta 1897 ja **Pientalo (Pikkupohvi) (161c; luokka 1 - sr)** on vuodelta 1898, jolloin ruukin työvoimaa muutti uusien omistajien mukana Björkbodasta. Molemmat rakennukset ovat kaksikerroksisia, massiivisia lyhytnurkkaisia, rimalautaverhoiltuja hirsitaloja, jotka on merkitty sr-merkinnällä asemakaavassa. Suurtalossa on kolmannen kerroksen muodostava ristipääty ja avokuistilliset sisäänkäynnit molemmilla pitkillä sivuilla; asuntoja siinä on alkuaan ollut parikymmentä. Samantyyppiset arkkitehtoniset yksityiskohdat kuin Suurtalossa, on myös Pientalossa mukaanlukien ristipääty, joskin vain ullakkotilaa varten ja avokuisteilla varustetut sisäänkäynnit sijaitsevat vain pihan puolella. Molemmat rakennukset on kunnostettu 1990-luvulla ja ne ovat asuinkäytössä. Molempiin taloihin liittyvät talousrakennukset ovat myös säästyneet ja ne ovat samantyyppiset kuin Keskitalossa, tosin kyseessä on 1950-luvulla rakennetut pihavarastot. Pientalon ulkovarasto (161n; luokka 2) ja Suurtalon ulkovarasto (161o; luokka 2) on asemakaavassa varustettu sr-2 merkinnällä.

161C Pientalo eli Pikkupohvi lännestä.

161A Keskitalo lännestä, sisäänkäyntien puolelta.

161D Uusitalo Ruukinkujalta.

161B Suurtalo eli Antipohvi etelästä.

161D Uusitalo etelästä, joen suunnalta.

Harjakattoinen, puolitoistakerroksinen ja kahdella, osittaisen toisen kerroksen muodostavalla poikkipäädellä varustettu **Uusitalo (161d; luokka 1 -sr)** rakennettiin alkujaan vuonna 1908 ja tulipalon jälkeen vuonna 1923 vanhojen piirustusten mukaan uudemman kerran. Lyhytnurkkainen, kahdelta sivulta koristeellisten avokuistein varustettu ja rimalautaverhoiltu rakennus on asemakaavassa varustettu sr-merkinnällä.

161E Kauppatalo eli ravintola Ruukki etelästä, vasemmanpuoleinen siipi alkuperäinen, oikeanpuoleinen uudisosa.

Nykyisin ravintolana Ruukkina palveleva entinen **Kauppatalo (161e; luokka 2)** sisältää osia 1800-luvulta²³; kaupan padonpuoleisessa päädyssä oli vielä 1990-luvulla tiilirakenteinen varistorakennus. Kauppatalon ja kirkon väliin jäi ns Pikkumännistö sekä kirkon kupeeseen ennen sotia toiminut kylän tori; tälle alueelle rakennettiin 1950-luvulla Kirkkopuisto eli Ruukinpuisto, jonka suunnitelma oli Helsingin kaupunginpuutarhuri Bengt Schalinin käsialaa. Puisto oli laajuudeltaan 12 240 m² ja sen rakensi tehtaan puutarhuri Martti Lehto. Puistossa oli myös vesiallas ja sen keskellä suihkulähde; yleinen kaivo (161p; luokka 1 - sr) on edelleen olemassa puiston lounaiskulmassa ja se on merkitty sr-merkinnällä, mutta vesiallas on täytetty maalla ja suihkulähde on hävitetty. Nykyinen asu on 1980-luvun talkootyön sekä kunnan ylläpitohoidon peruja.²⁴

²³ Helasvuo, s. 14-15.

²⁴ Kellokoski-kirja, s. 562.

Yksikerroksiset **Kaivotalo (161f; luokka 3)** ja **Kirkkotalo (161g; luokka 3)** olivat rakennettu vuosien 1856-89 välillä, topografikartan perusteella vuoden 1870 jälkeen. Molemmat päätyivät 1980-90-luvun vaihteessa hylkäämisen myötä ensin vandalismin, sitten tuhopolton uhreiksi. Molemmat talot purettiin täysin ja uudelleenrakennettiin vuonna 1996 muistuttamaan alkuperäisiä rakennuksia ulkonäöltään. Asemakaavassa vuodelta 1984 molemmat on merkitty sr-4 merkinnällä ja uudessa osayleiskaavassa vuodelta 2010 merkintä on poistettu. Nämä kaksi eivät kuulu enää suojeltaviin mutta niiden nykyisen ulkonäön muuttamisesta on miljöökokonaisuuden kannalta pidättäydyttävä. Talojen välissä oli myös niihin kuuluvat kolme talousrakennusta, jotka on asemakaavassa merkitty sr-2 merkinnällä. Nämä on rakennettu uusiksi asuinrakennusten yhteydessä, joskin läntisin rakennuksista on periaatteessa vuodelta 1901, mutta sen muutos- ja korjausluvassa mainitaan ”verrattavissa uudestaan rakentamiseen”.²⁵

25 Tuusulan rakennusrekisteri.

161F Kaivotalo on uudistuotantoa, joka noudattelee alkuperäistä mallia.

161G Kirkkotalo on samoin uudistuotantoa.

Pohjoisimpana sijaitsee tehtaan peltiseppille vuonna 1901 rakennettu kaksikerroksinen, nykyisin keltaiseksi maalattu ja rakennussuojelulailla suojattu **Rauhavilla (161h; luokka 1 -srs)**. Alkujaan Rauhavilla oli punamullattu kuten muutkin ruukin työväestön asuintalot.

Kasarmien lisäksi Haukilahdentien päässä sijaitsee edelleen tehtaan insinöörejä varten vuonna 1947 rakennettu/hankittu paritalo, **Haukilahti (161i; luokka 2)** ja yksinäinen omakotitalo **Mäntylahti (161j; luokka 2)** (1949).²⁶ Molemmat talot ovat yleisväritykseltään kelta-valkoisia, jälle rakennuskauden tyylipiirteitä omaavia ja rankorakenteisia ja näistä Haukilahti on säilynyt suhteellisen hyvin alkuperäisessä asussaan; molemmat **luokka 2**. Näiden lisäksi Patruunanpuistossa on yksi tyypillinen jälle rakennuskauden loppupuolen yksikerroksinen, puurakenteinen huvila vuodelta 1952²⁷ (**161m; luokka 2**). Tiilirakenteinen, harjakattoinen vuodelta 1926 oleva arkkitehti Karl Lindahlin suunnittelema **ruukin yleinen sauna (161k; luokka 1)** kuului sekin tehtaalaisten mukavuuksiin. Saunan ja kirkon välissä on rakennusmestari Martti Tapion suunnittelema 8-kulmainen Männistön tanssilava (**161l; luokka 2 -sä**) vuodelta 1953²⁸ ja nykyisen seurakuntakeskuksen paikalla oli tehtaan ruotsinkieliselle väestölle tarkoitettu koulu, jossa kunnankirjasto toimi 1970-luvulle asti, jolloin se sijoitettiin Ruukin ala-asteen tiloihin hammashoitolan kanssa.^{29 30}

1 LUOKAN ALUEKOHDDE, osa RKY 2009 aluetta Marieforsin ruukki ja Kellokosken sairaala; kullakin rakennuksella oma erillinen luokitus.

26 Helasvuo, s. 14-15.

27 Tuusulan rakennusrekisteri.

28 Jaakko Holma, Tuusulan aikakirjat XIX s. 92.

29 Helasvuo, s. 14-15.

30 Kellokosken kotiseutupolku, <http://www.tuusula.fi/museot/kotiseutupolut/tekstisivu.tml?numero=167772160#4> ja <http://www.tuusula.fi/museot/kotiseutupolut/tekstisivu.tml?numero=167772160#3>

161 H Rauhanlinnan takapihalta puiston puolelta.

161H Rauhanlinna, peltiseppien talo.

161 I Haukilahden paritalo oli tarkoitettu tehtaan insinööreille.

161 J Mäntylahti ostettiin insinöörien asunnoksi.

161L Männistön mutterilava.

161 P Ruukinkylän kaivo suojarakennelmineen.

161 B Suurtalo ja piharakennukset.

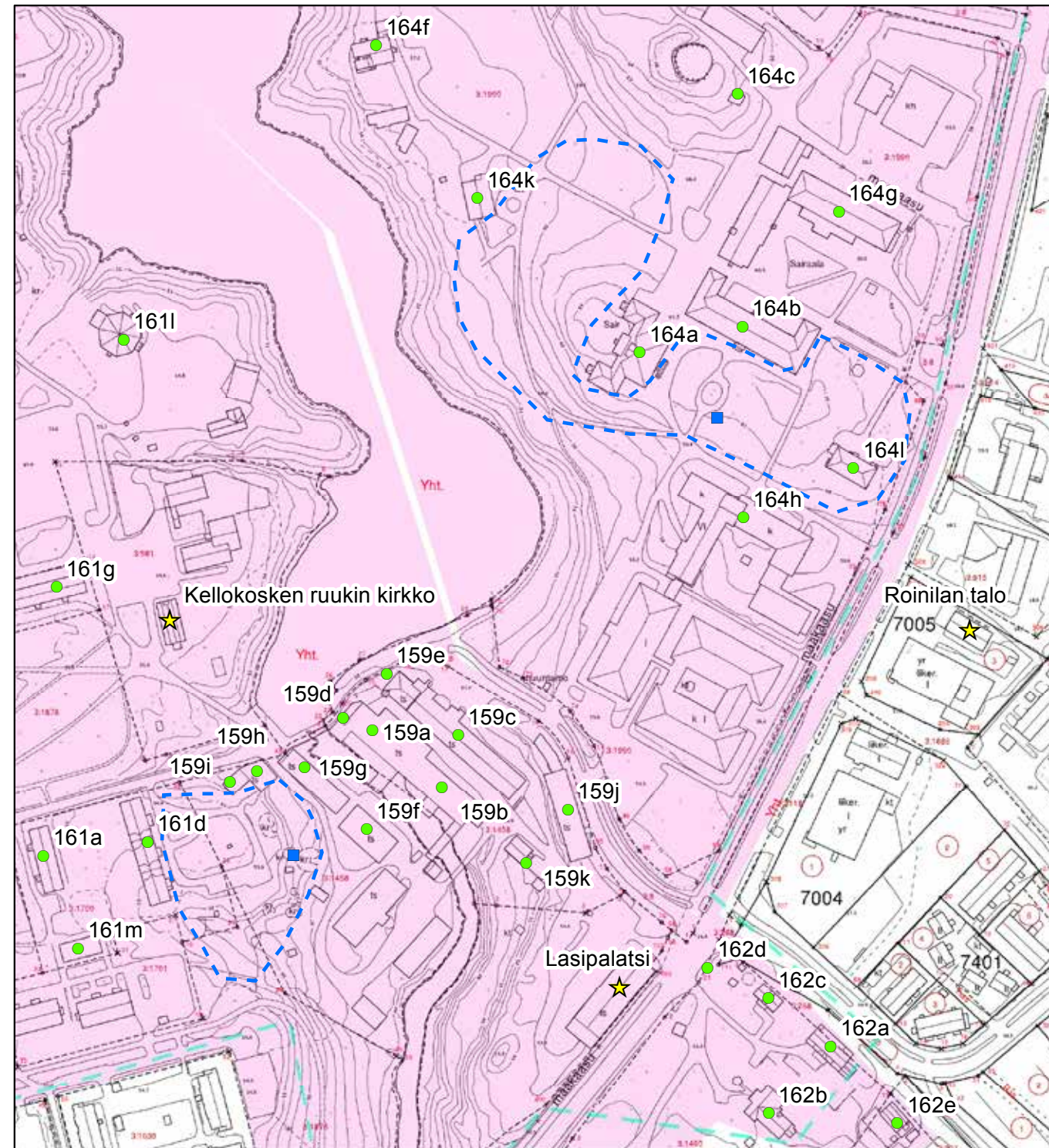
161K Ruukin yleinen sauna, arkkitehti Karl Lindahlin suunnittelema.

161 M Patruunanpuistossa oleva insinöörihuvi edustaa tehtaan loppuvaihetta.

162. Ruukinomistajan talot

Tehdasalueen kaakkoispuolella sijaitsevat uusi ruukinkartano ja konttorirakennus, jotka rakennettiin ruukin ja kartanon jäätyä eri omistajille vuonna 1865. Bruna villan (162a; luokka 2) on alunperin vuosilta 1865-69 ja sitä on muokattu suuresti vuosina 1927 ja 1951. Vaalean siniharmaaksi maalattu, empiren ja uusklassismin tyyli-
piirteitä omaavassa suurehkoissa huvilassa on taitekatto, keskiosassa korkeiden lapeikkunoiden ja frontonin yhdistelmä, josta on kulku talon keskilinjaan sijoitetun lasikuistin katolla sijaitsevalle parvekkeelle. Rakennus on pääasiallisesti rimalaudoitettu ja alunperin alavesilistan yläpuolella on ollut leveä koristelista. Ikkunat ovat olleet 6-ruutuiset ja muodostuneet neljästä erillisestä ikkunasta - koristeellinen ikkunan yläpuolinen otsapaneeli on säilynyt, mutta ikkunoiden puitejako muuttunut 1950-luvun muodin mukaiseksi.

© Tuusulan pohjakartta 2016

- ★ Rakennuskulttuurikohde
- Rakennettua kulttuurialuetta täydentävä rakennus tai rakennelma
- Muinaisjäännökset 2012 (Museovirasto)
- ▭ Muinaisjäännösalueet 2012 (Museovirasto)
- ▭ Valtakunnallisesti merkittävä RKY-kohde 2009 (Museovirasto)
- ▭ Rakennettu kulttuurialue

0 30 60 120 Metriä

Gröna villan (162b; luokka 2) on vuodelta 1865 ja sitä on muokattu suuresti vuonna 1944. Gröna villan puutarhassa Gamla Direktörskan Isabella Carlander piti sunnuntaisin viehättäviä vanhanajan kutsuja, joiden taikapiiri säilyi rikkumattomana jopa sotavuosina. Gröna villan mukaillee väritykseltään nykyisin Bruna villanin värejä. Talon perusmuoto ja värilaseilla koristeltu lasikuisti ovat kutakuinkin säilyneet mutta pääkerroksen ikkunat ovat muuttuneet radikaalisti: vanhat T-jakoiset ikkunat vaihtuivat 1950-60-luvulla aikakaudelle tyypillisiksi maisemaikkunoiksi ja on sittemmin korvattu samantyyppisillä kuin Bruna Villassa nykyisin on.

Pihapiirin kolmas rakennus **Lilla villan (162c; luokka 1)**, ruukinkartanon konttorirakennus on rakennettu 1865. Lilla villan on harjakattoinen, lyhytnurkkainen ja rimalaudoitettu kaksikerroksinen rakennus, jossa on keskilinjassa koristeellinen umpikuisti ja sen päällä parveke. Huvilan ikkunat on uudistettu ja väritykseltään talo poikkeaa muista ollen edelleen punamullattu.

Kaikki kolme vanhaa huvilaa on asemakaavassa varustettu sr-merkinnällä.

Alueen etelälaidalla on taitekattoinen, puhtaaksimuurattu tiilirakenteinen varasto/taloussrakennus, jonka alakerrassa on ollut autotallit ja yläkerrassa nykyisin asunto. **(162e: luokka 2)** Rakennusrekisterin mukaan asunto on vuodelta 1952.

Vanha valtatie erottaa rakennukset ruukkialueesta ja Patruunanpuistoon eli piha-alueelle kuljetaan kahden tiilirakenteisen porttipilarin **(162d; luokka 1)** välistä. Pihapuistosta johtaa suora akseli Lasipalatsin vieritse ruukin sisäpihan kujalle ja tehtaan konttorille saakka. Nykyään Bruna villan palvelee kahden perheen asuntona. Valtatien molemmin puolin on suuri maitotonkka muistona meijeriastiatehtaan parhaista päivistä. Rakennuksilla on historiallista arvoa ruukin synnyttämän monenlaisen rakennuskannan osana.³¹ **1 LUOKAN ALUE, osa RKY 2009 aluetta Marieforsin ruukki ja Kellokosken sairaala;** kullakin rakennuksella oma luokitus.

³¹ Helasvuo, s. 14. Kellokosken kotiseutupolku <http://www.tuusula.fi/museot/kotiseutupolut/tekstisi-vu.tmpl?numero=167772160#9>

162 B Gröna Villan pihan puolelta.

162B Gröna villan pihan puolelta.

162 B Gröna Villan ja hyvin säilynyt lasikuisti.

162D Patruunanpuiston porttitorni, josta itse portti on kadonnut ja jäljellä on vain saranatapit.

162D Patruunanpuiston porttitornit, jotka ovat kallistuneet ojankaivuun ja muiden muutosten myötä. Pellitys ja huippukoriste ovat 1950-luvun lisiä samaan tapaan kuin tien vieressä olevat maitotonkat tolppien varassa.

162E Talousrakennus eli autotalli ja asunto.

162A Bruna villa nykyasussaan.

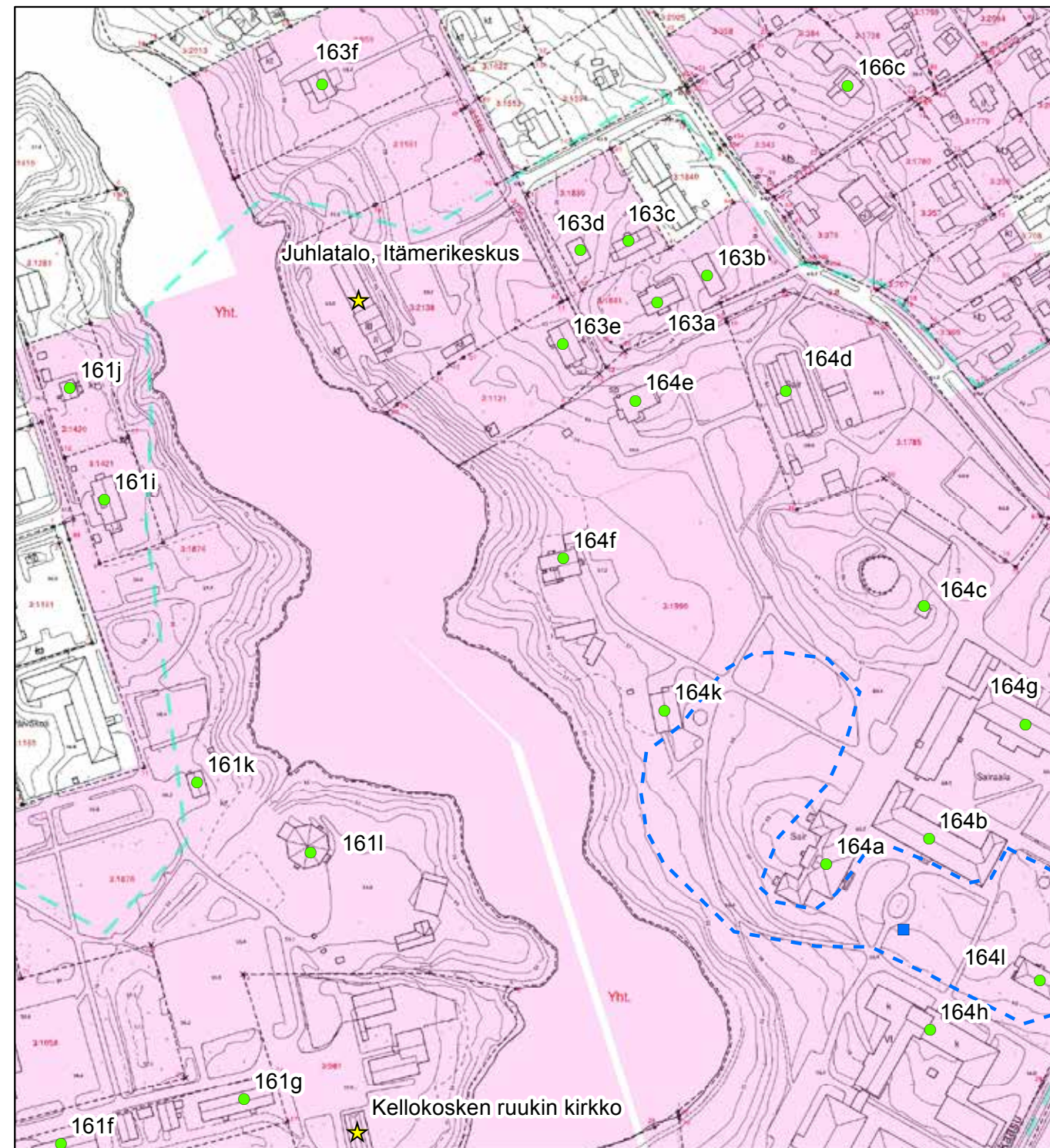
162 A Bruna Villan Carlanderintieltä.

162C Lilla villan pihan puolelta.

163. Lindebo, Lövbo ja Björkebo Prännimäellä sekä Carlanderin kesähuvila Marienlyst

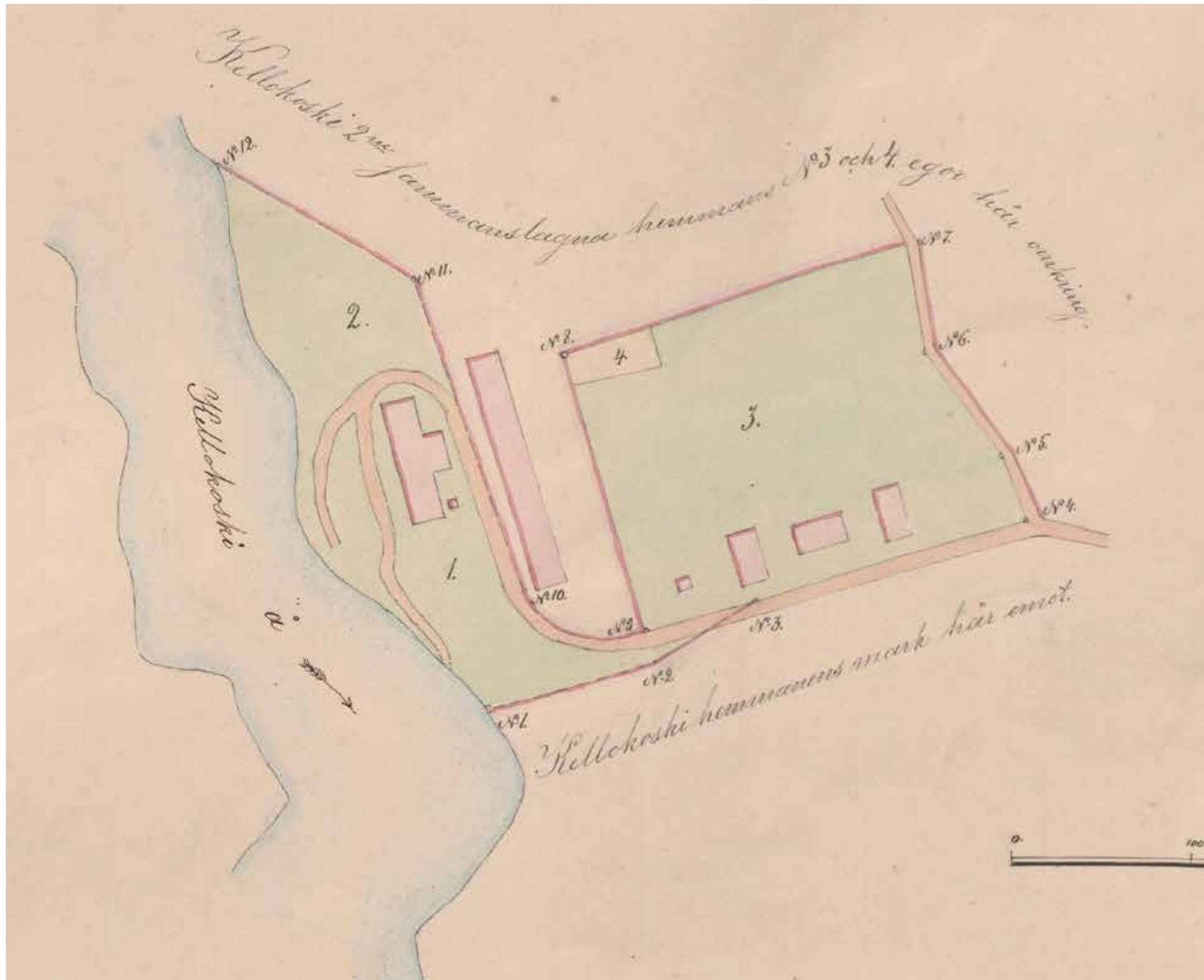
Sairaala-alueen pohjoispuolella on kolmen puisen asuintalon ryhmä, jonka C. F. Carlander otti tehtaanjohdon käyttöön tultuaan Kellokoskelle vuonna 1896. Kaksikerroksinen, harjakattoinen Lindebo (163a; luokka 2 - asemakaavassa sä), jossa Carlander itse asui, sijaitsee sairaalaa lähimpänä. Rakennus oli alkujaan muutettu viljamakasiinista vuonna 1878 Kellokosken viinaprännin panimomestarin asunnoksi. Olof Carlander on korottanut yksikerroksisen talon ja muuttanut sitä vuonna 1921 nykyiseen asuun: kuisti on muutanut muotoaan koristeellisesta, leikkauksin koristellusta harjakattoisesta avokuistista lasitetuksi umpikuistiksi, johon on myöhemmin lisätty pariovet ja katolle parveke. Värikykseltään alunperin punamullattu talo on nykyisin kermanvalkoinen, vihreillä vuori-, jalka- ja koristelistoilla sekä kattokonsoleilla korostettu. Lindebon pihapiirissä on vuonna 1874 rakennettu suurikokoinen harjakattoinen, lyhytnurkkainen kaksikerroksinen aitta (163b; luokka 2), joka on alkujaan viljamakasiini. Punamullatussa, hirsipintaisessa aitassa on nykyisin sauna, autotalli ja varasto.

© Tuusulan pohjakartta 2016

- ★ Rakennuskulttuurikohte
- Rakennettua kulttuurialuetta täydentävä rakennus tai rakennelma
- Muinaisjäännökset 2012 (Museovirasto)
- ▭ Muinaisjäännösalueet 2012 (Museovirasto)
- ▭ Valtakunnallisesti merkittävä RKY-kohte 2009 (Museovirasto)
- Rakennettu kulttuurialue

Kellokosken viinaprännin rakennukset vuonna 1874 laaditulla tonttikartalla. Numerolla 3 merkitty alue on prännin työntekijöiden asunnoille ja talousrakennuksille varattu alue ja alueen kulmassa on keltaisella alue 4, joka on varattu asukkaiden perunamaaksi. KA. Tuusula / Kellokoski / Träskända; Kellokoski sammanslagne frälse hemmanen N:o 3 och 4, karta öfver Mariefors bränneri tomt, med protokoll, ego- och rösebeskrifningar öfver jordafsöndringen 1874-1874 (B50a:1/39-40).

Taempaan sijaitsevat **Lövbo**(163c; **luokka 2 - asemakaavassa sä**) , johon niinkään kuuluu pitkä ja matala nuorempi **ulkorakennus** (163d; **luokka 3**) sekä **Björkebo** (163e; **luokka 2 - asemakaavassa sä**) vuodelta 1890, jotka molemmat ovat Lindebota pienempiä. Björkebo ja Lindebo esiintyvät jo vuoden 1870 venäläisessä topografikartassa. Kumpikaan ei ole säilyttänyt alkuperäistä asuaan, vaan niitä on muutettu sotien välisenä aikana ja sen jälkeen myös hieman. Lövbo on säilynyt suhteellisen alkuperäisen muotoisena.

Björkebo oli alkujaan viinaprännin viljamakasiini, joka muutettiin tehtaan apulaistyönjohtajan asunnoksi vuonna 1920 ja korjattiin perusteellisesti vuonna 1951, jolloin koristeellisista avokuisteista tehtiin yksinkertaiset umpikuistit ja 9-ruutuiset neliönmuotoiset ikkunat .vaihdettiin ajalle tyypillisiksi maisemaikkunoiksi. Punamullattu talo maalattiin vaaleaksi ja huopakatto korvattiin betonitiilikatteella. Följarit ja porakivijalka sen sijaan ovat edelleen näkyvissä.

Rakennukset kuuluvat ajallisesti samaan vaiheeseen jolloin ruukin uudet tiilirakennukset ja Suurtalo sekä Pientalo. Pränniltä pohjoiseen joenvarressa sijaitsee Nils Erik Carlanderin itselleen vuonna 1935 rakennuttama ja arkkitehti Gunnar Aspelinin suunnittelema kesähuvila **Marienlyst**³² (163f; **luokka 2**), jonka hirret ja kattotuolit veistettyine kädelineen ovat peräisin Prännimäellä Lindebon ja Lövbön välissä sijainneesta viinaprännin vilja-aitasta eli viljamakasiinista³³ – rakennuksen ulkonäkö mukaillee Lindebota. **1 LUOKAN KOHDE, osa RKY 2009 aluetta Marieforsin ruukki ja Kellokosken sairaala.**

32 Helasvuo, s. 53-55. Kellokoski-kirja, s. 124.
33 Anna-Leena Alivirta, haastattelu 11.7.2010.

163A Lindebo lasikuisteineen etelästä.

163 A Lindebo aitalta.

163B Lindebon aitta ja tallirakennus.

163C Lövbo pohjoisen suunnasta.

163D Lövbon ulkorakennus pohjoisen suunnasta.

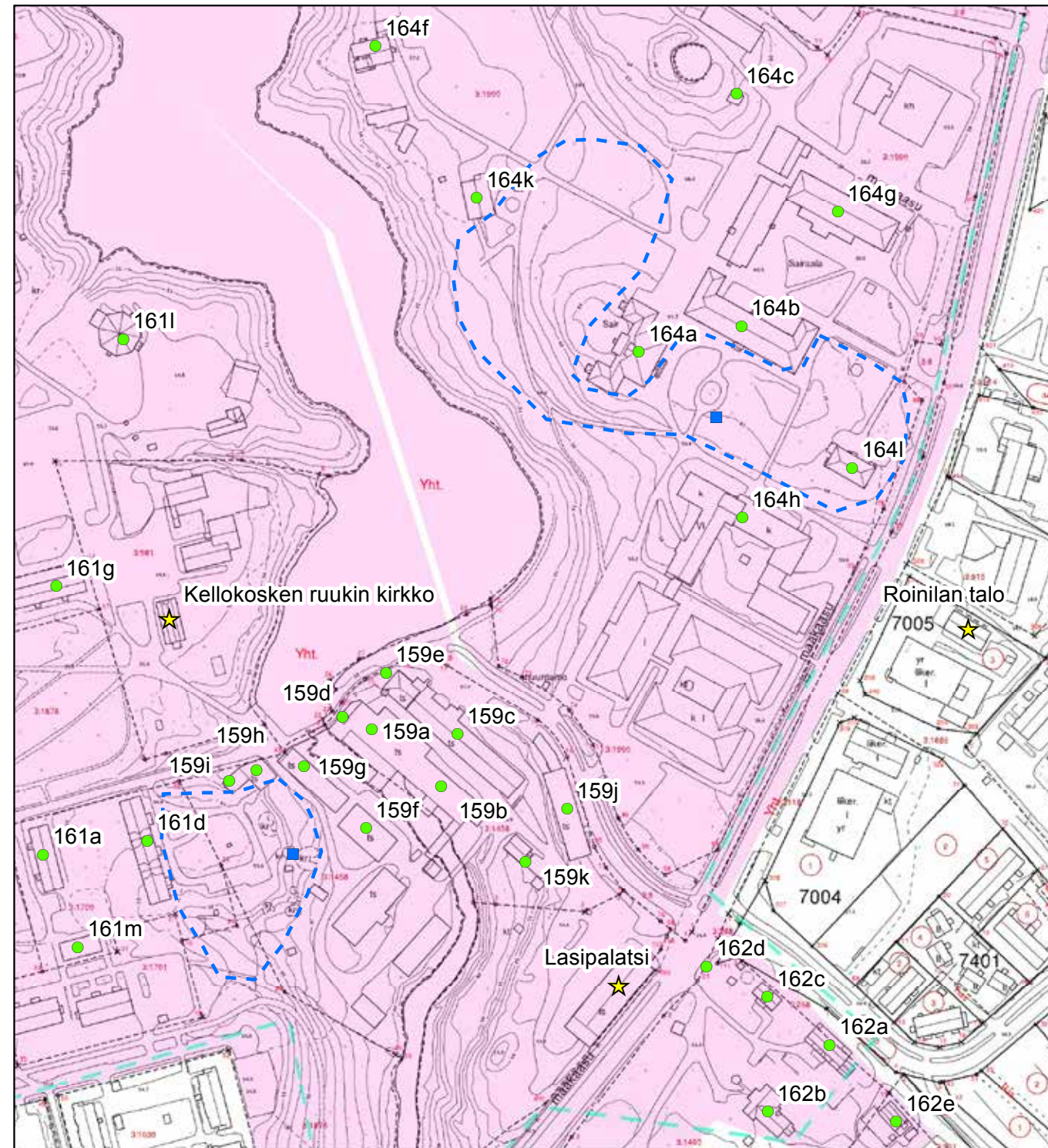
163F Marienlyst, siirretystä makasiinista rakennettu huvila, piiloutuu puutarhaan.

163E Björkebo idän suunnasta Prännikujalta.

164. Kellokosken sairaala

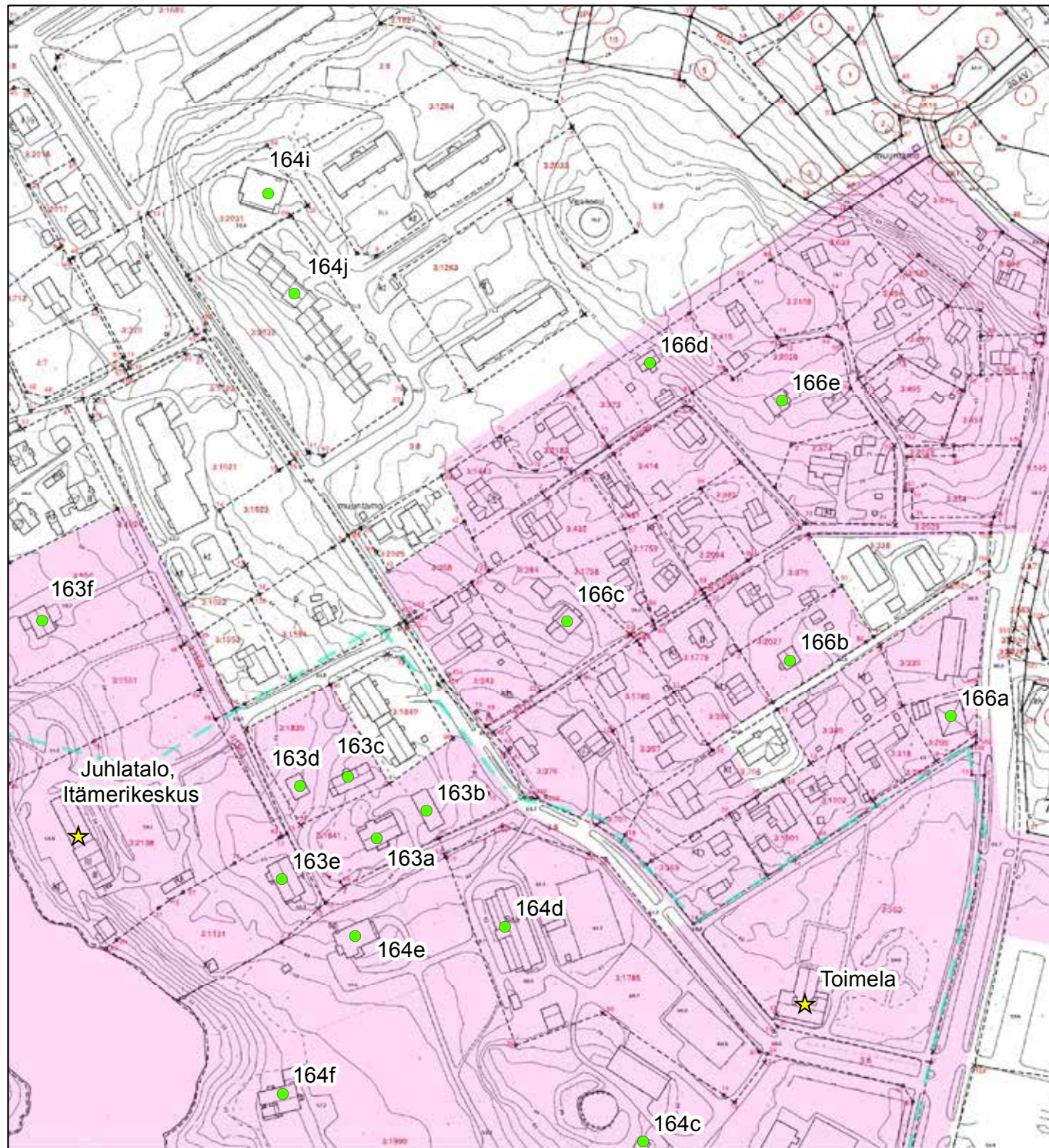
Kellokosken sairaala-alue hallitsee ruukin ohella taajaman maisemaa. Alueen rakennukset sisältävät rakennushistoriallisesti edustavan kokonaisuuden 1910-50-luvujen arkkitehtuuria. Ympäristöä hallitsevat korkeammat 1930- ja 50-lukujen rakennukset. Lähes 40 vuotta jatkuneesta laajennusrakentamisesta huolimatta sairaalarakennukset muodostavat yhdessä varsin tasapainoisen ja yhtenäisen kokonaisuuden.

© Tuusulan pohjakartta 2016

- ★ Rakennuskulttuurikohde
- Rakennettua kulttuurialuetta täydentävä rakennus tai rakennelma
- Muinaisjäännökset 2012 (Museovirasto)
- ▭ Muinaisjäännösalueet 2012 (Museovirasto)
- ▭ Valtakunnallisesti merkittävä RKY-kohde 2009 (Museovirasto)
- Rakennettu kulttuurialue

© Tuusulan pohjakartta 2016

- ★ Rakennuskulttuurikohte
- Rakennettua kulttuurialuetta täydentävä rakennus tai rakennelma
- Muinaisjäännökset 2012 (Museovirasto)
- ▭ Muinaisjäännösalueet 2012 (Museovirasto)
- ▭ Valtakunnallisesti merkittävä RKY-kohte 2009 (Museovirasto)
- ▭ Rakennettu kulttuurialue

Kellokosken kartano rakennuksineen ja pihasommitelmineen vuonna 1907. Kartan on laatinut Niklas Järnefelt. KA. Tuusula / Kellokoski / Träskända; N:o 3 ja N:o 8, isojako, kartta ja asiakirjat 1908-1908 (B50a:1/86-104).

Sairaalan historia juontaa valtion mielisairaanhoidon liittyneistä uudistuksista 1800-luvun puolivälistä alkaen. Psykiatrian kehittyminen 1800-luvun jälkipuoliskolla erityisesti Saksassa siirsi ”hullujen” hoidon lääketieteen piiriin, mitä Kellokoskenkin mielisairaalan perustaminen heijastelee. Suomen ensimmäinen piirimielisairaala perustettiin Harjavaltaan vuonna 1903.³⁴

Uudellamaalla oli vuosisadan vaihteesta alkaen keskusteltu mielisairaalan perustamisesta, ja vuonna 1913³⁵ paikaksi äkättiin myynnissä ollut **Kellokosken kartano (164a; luokka 1 - asemakaavassa sr)**. Arkkitehti Sebastian Gripenberg oli laatinut vuosina 1885-89³⁶ Konni Zilliacuksen, kartanon silloisen omistajan, rakennuttaman, puhtaaksimuurattua tiiltä julkisivuiltaan olevan, renessanssipalatsia imitoivan kartanon päärakennuksen. Tämän kartanorakennuksen katsottiin muutoksin ja laajennuksin sopivan mielisairaalan käyttötarkoitukseen. Yleisten rakennusten ylihallituksen sairaala-arkkitehti E. A. Kranck suunnitteli kartanorakennukseen uudet kaksikerroksiset siivet, jolloin rakennukseen saatiin muiden tilojen lisäksi 90 potilaspaikkaa. Rakennusmestarit Emil Odelman ja F. Olander urakoivat kartanon päärakennuksen muutostyöt. Avajaisia vietettiin kesäkuussa 1915.³⁷ Vuonna 1932 päätettiin rakentaa kolmas kerros kartanon päärakennukseen; korotus 3-kerroksiseksi on Toivo Jäntin käsialaa. Suurin arkkitehtoninen muutos oli kuitenkin rakennuksen rappaus ja väriy lähtötilanteeseen verrattuna.

Sairaalan käyttöön kunnostettiin vuonna 1920 myös kartanon kaksikerroksinen, puurakenteinen ja taitekattoinen sivurakennus eli kartanon entinen pehtoorin asuinrakennus, joka purettiin vuonna 1980 uuden vastaanotto-osaston tieltä.³⁸

Sairaalan alkuvaiheessa mukana oli 13 kuntaa. Uusien kuntien liityessä piirimielisairaalaan laajentaminen tuli ajankohtaiseksi vuonna 1927. Vuosina 1930-31 rakennettiin aumakattoinen, rapattu, tiili- ja betonirakenteinen neljäkerroksinen uusi rakennus, **”Keskitalo” (164b; luokka**

34 Tuovinen, s. 29.

35 Tuovinen, s. 14, 29-31.

36 Sirkka-Liisa Iivonen, Tuusula-seuran aikakirja VII, s. 8-10.

37 Rosenberg; Suur-Tuusulan historia III, s. 78, 470.

38 Tuovinen, s. 40-41.

164A Sairaalan päärakennus eli vanha kartano.

1 - asemakaavassa sr), jonka suunnitteli jälleen E. A. Kranck. Arkkitehtuuriltaan se edustaa uusklassismia, johon on yhdistetty art decoon kuuluvia egyptiläisvaikutteita pääsisäänkäynnin merkitsemisessä. Rakennusmestari Mauno Laakso suunnitteli sairaalan Anna Pakalénin mukaan nimetyn **Anna Salomen kappelin (164c; luokka 1 - asemakaavassa sr)** ja sen alapuolisen ruumishuoneen vuonna 1934.³⁹ Pieni, loivalla harjakatolla varustettu kappeli edustaa rapattuine pintoineen ja pilareineen uusklassismia.

Vuosina 1935-36 rakennettiin arkkitehti Arnold Erikssonin suunnittelema funkista ja uusklassismia yhdistelevä viisikerroksinen asuin- ja talousrakennus **”Impilinna”** sairaalan henkilökunnan käyttöön (164d; luokka 1 - asemakaavassa sr). Erityisenä arkkitehtonisena piirteenä rakennuksessa ovat porrashuoneiden yhtenäiset, ruudutetut pystyt ikku-

39 Kellokosken kotiseutupolku, <http://www.tuusula.fi/museot/kotiseutupolut/tekstisivu.tml?numero=167772160#15>

164B Keskitalo.

164C Anna Salomen kappeli, jonka alakerrassa on ruumishuone.

164D Impilinna puistosta nähtynä.

164D Impilinnan pohjoispäätty.

napinnat, päätyjen ”nauhaikkunat” ja viidennen kerroksen yhtenäinen kattoterassi ylimmän kerroksen asuntojen edustalla. Rakennuksesta on havaittavissa Alvar Aallon Paimion parantolan ja Viipurin kirjaston sekä Uno Ullbergin suunnitteleman Viipurin panttilainaamon arkkitehtuuri-vaikutteita.

Arkkitehti Toivo Jäntti suunnitteli vuosina 1937-38 rakennetun tasakattoisen, osittain kolmikerroksisen, rapatun, tiilirakenteisen **Paavalinlinnana** tunnetun **alilääkärien asuintalon (164e; luokka 1-asemakaavassa sä)** sekä alunperin tasakattoisen, terassein ja parvekkein varustetun, niinkään rapatun tiilirakenteisen, kaksikerroksisen **ylilääkärien asuintalon** 1933 (164f; **luokka 1 - asemakaavassa sä**), jotka edustavat sairaala-alueen rakennusten tyylipuhtainta funktionalismia.⁴⁰ Jäntti suunnitteli myös vuonna 1942 toteutetun Impilinnan viidennen kerroksen aurinkoterassien muutoksen asunnoiksi.⁴¹ Erityisen hämmästyttävää on havaita, että **Sinisenä talona (164i; luokka 1 - asemakaavassa sr)** tunnettu Kranckin suunnittelema aumakattoinen, rimalaudoitettu ja uusklassistisiin aihein koristeltu puurakennus (nykyinen sairaalamuseo) eli entinen ylilääkärien asuintalo ja Jäntin piirtämä uusi ylilääkärien asuintalo ovat samalta vuosikymmeneltä.⁴²

Sota viivästytti seuraavaa sairaalan laajennusta. Toimelaan, Kellokosken kartanon entiseen meijeriin, avattiin avo-osasto vuonna 1944. Aulis Hämäläisen suunnittelema kolmiosainen, aumakattoinen **talousrakennus (164g; luokka 2 - asemakaavassa sr; sekä liittyvät lämpökeskus ja pesulasiipi, luokka 3)** valmistui vuosina 1948-51. Talousrakennuksen korkein osa, nelikerroksinen ruokala- ja toimistorakennus edustaa tyyppillistä 1930-luvun uusklassismista muotonsa lainaavaa asiallista ja yksinkertaista sairaala-arkkitehtuuria. Hämäläisen käsialaa on myös so-tienjälkeistä, ruotsalaisen esikuvan mukaan romantisoivaa mutta niukkaa arkkitehtuuria edustava, kolmas **lääkäreiden asuintalo** sairaalan puistikossa (164k; **luokka 1 - asemakaavassa sä**) vuodelta 1951.⁴³

Sairaala laajennettiin jälleen vuosina 1956-58. **Uusitalo**, romantisoivaa sodanjälkeistä uutta Pohjoismaista modernismia edustava osa (164h; **luokka 1 - asemakaavassa sr**) käsitti potilaspaikkojen ohella sairaalan hallinto-osaston. Arkkitehdit olivat Erkki ja Inkeri Linnansalmi avustajanaan Pentti Tala. Erityisenä tunnusmerkkinä veistoksellisessa rakennuksessa korkea tornimainen ja nauhaikkunapäädellä varustettu osastotorni sekä matalan laboratorio- ja toimisto-osa, johon kuuluu juhlasalisiipi. Materiaaleina säilyttään vaihteleva keltatiili, valkoinen vaakaan raavittu rappaus ja juhlasalin kuparipelistä tehty jyrkkä pulpettikatto tuovat oman erityisen ja ajalle tyyppillisen lisänsä.

164H Uusitalo ja sen edessä purettava vastaanottorakennus.

164 H Uusitalon juhlasalisiipi.

164G Talousrakennuksen ruokala- ja toimisto-osa.

164L Sininen talo eli vanha ylilääkärien asunto, nykyinen sairaalamuseo.

164 Uudelleenrakennettu portti sairaalan alueelle.

40 Maarit Malisen kirjoitus Taiteentutkija 1/2000 lehdessä Toivo Jäntin arkkitehtuurista Kellokoskella.

41 Tuovinen, s. 53, 68-69.

42 Tuovinen, s. 46 ja 49.

43 Tuovinen, s. 83.

164E Paavalinlinna eli alilääkäreiden talo.

164K Lääkäreidentalo 1950-luvulta. 164_K_laakareidentalo.

164 Prinsessan muistomerkki kuvanveistäjä Rauni Liukko.

164F Ylilääkärin talo eli Toivo Jäntin funkistalo vuodelta 1933 joelta.

164 K Lääkäreiden talon avokuisti.

164 Kartanon puistoa päärakennuksen takana.

164F Ylilääkärintalon tasakatto on muutettu harjakatoksi.

164 Sairaalan uusi rantasauna.

164N Kalliomaan aitta, jossa on myös sauna.

164P Sairaalan uusi navetta, joka on liikuntakeskus.

164O Kalliomaan asuinrakennus.

164M Kalliomaan talli.

164I Kalliolinna, Kellokosken ensimmäinen tornitalo.

1950-luvun lopussa valmistuivat myös **Kalliolinna**, kuusikerroksinen henkilökunnan asuintalo (**164i; luokka 3**) sekä perheellisille tarkoitettu rinteeseen porrastettu **rivitalo (164j; luokka 2)**. Rivitalo puhtaaksimuurattuine punatiilisine palomureineen ja rapattuine, valkoisine seinäpintoineen ja tammisäleistä koottuine ulko-ovineen edustaa arkkitehtuuriltaan yhtä korkeatasoista rakentamista kuin Amerin työntekijöille Hyrylään tehdyt ketjutalot. Sairaala-alueeseen kuuluu myös Vanhan Valtatien Roinilanpellon puolella alueita ja rakennuksia, joista paikallista palsta-asutuksen jäämistöä edustavat sairaalan viljelysmaiksi hankitun **Kalliomaan palstatilan talli (164m; luokka 2)** ja taitekattainen, lyhytnurkkainen kaksikerroksinen makasiinimainen **aitta (164n; luokka 2)** 1900-luvun alkuvuosikymmeniltä sekä Kalliomaan uusi **asuinrakennus (164o; ei luokitusta)** vuodelta 1963. Lisäksi rakennusmestari Heikki Siikosen suunnittelema **sairaalan uusi navetta (164p; luokka 2)** vuodelta 1961 on osa sairaalan näkyvää historiaa; navetta muutet-

tiin työkeskukseksi ja urheiluhalliksi vuosina 1973-78⁴⁴. Harjakattoisen navetan ensimmäinen kerros on puhtaaksimuurattua punatiiltä, yläkerta puurakenteinen ja yläkertaan kuljetaan myös vanhaa navetan vinttisiltää pitkin.

Kellokosken sairaala-alue on rakennushistoriallisesti ja historiallisesti merkittävä kokonaisuus, joka hallitsee ruukin ohella Kellokosken taajaman maisemaa. Alueella on valtakunnallista merkitystä. 1 LUOKAN ALUE, Roinilanpellon puoleinen aluerajaus 2 LUOKKA.

44 Tuovinen, s. 134-135.

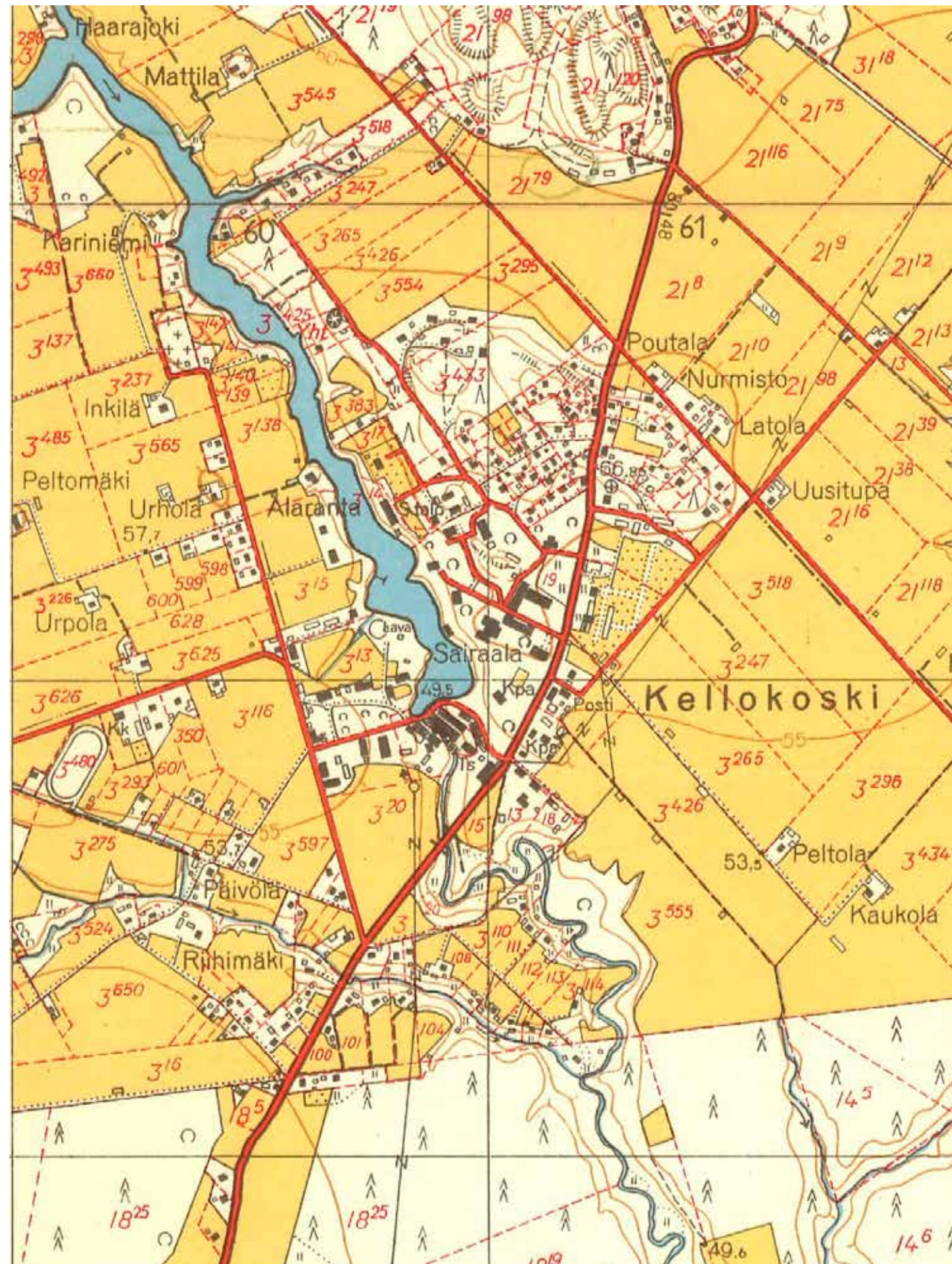

164J Kalliolinna naapurissa oleva rivitalo.

PIENTALOALUEET 165-170

Kellokosken kartanon maiden palstoitus vuonna 1911 on ruukin ja sairaala-alueen ympärille muodostuneen taajaman lähtökohtana. Palstoituksessa maa jaettiin viljely- ja asuntopalstoihin niin, että Kellokosken kyläalueen lähiympäristöön tuli pääosin asuntopalstoja ja viljelypalstat ulommas; myös kartanon vanhat torpat erotettiin maatiloiksi ja näiden pinta-ala oli useasti huomattavasti suurempi kuin uudispalstojen. Maa-alueet luovutettiin ostajille vuonna 1912, jolloin alueen asukasluku kasvoi 600:lla. Kellokosken välittömään läheisyyteen muutti noin kuudesosa tästä väkimäärästä.

Palstojen alkuperäistä rakennuskantaa on jäljellä jonkin verran, mutta vanhojen, 1770-luvulta 1800-luvun loppuun syntyneiden torppien alkuperäistä rakennuskantaa on säilynyt hyvin vähän: pääosin aittoja ja muutama riihi taajama-alueen ulkopuolella Linjamäessä, Niittykulmalla ja Nuppulinnan suunnalla. Useimpien vanhojen torppien asuinrakennukset rakennettiin uudelleen 1910-20-luvuilla, viimeistään kuitenkin 1950-luvun lopulla. Kellokosken taajamassa vanhan palsta-asutuksen on korvannut uudempi pientalojen rakennuskanta. Kellokosken taajaman ulkopuolella puolet uudispalstojen rakennuksista on 1910-30-luvulta ja toinen puoli jälleenrakennuskauden ajalta tai nuorempia. Vanhojen torppien pihapiireistä löytyy myös 1700-1800-luvun rakennuskantaa joko sellaisenaan ja kierrätettyinä.

Kellokosken pientaloalueet 1956.

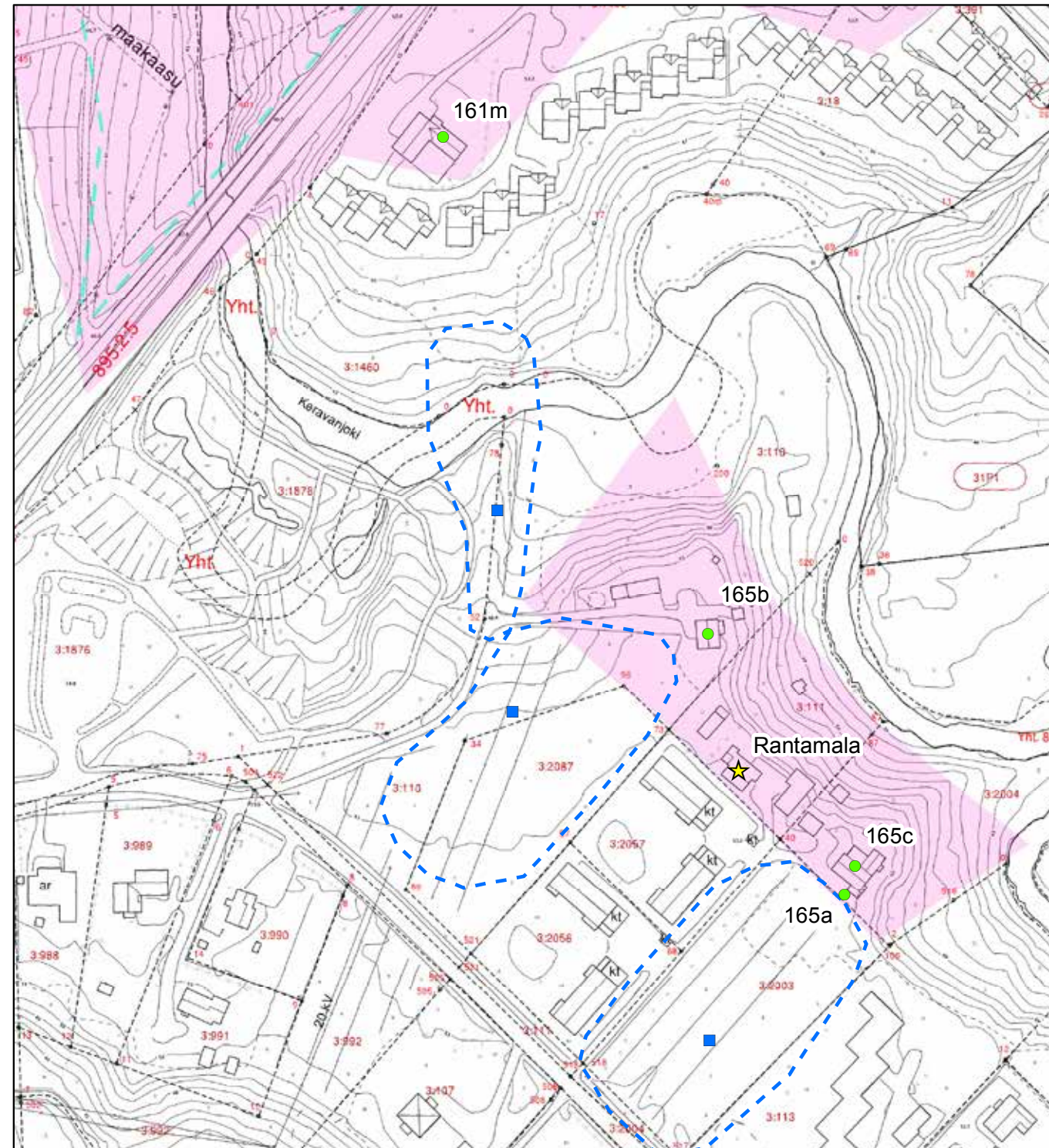
Savikulman palstatilat (165: luokka 2) Tammilehdon (**165b; luokka 3**), Rantamalan (**165a; luokka 2**) ja Impiniemen (**165c; luokka 3**) asuinrakennukset ovat harvoja Kellokosken taajamassa säilyneitä vanhojen palstatilan päärakennuksia piharakennuksineen.

Tammilehto (165b) on vuonna 1911 rakennettu palstatilan asuinrakennus, jota on korjausten yhteydessä hieman muutettu ja ikkunat vaihdettu. Lyhytnurkkaisen, vaakaan ja pystyyn paneloidun talon harjakatossa on toisella lappeella keskilinjalla pieni poikkipääty ja vastapuoleisella sivulla on nurkassa aumakattoinen kuisti sisäänkäynteineen. Pihassa on pitkä piharakennus sekä muutama pienempi piharakennus, joista yksi on joenrannassa.

Rantamala (165) on vuonna 1913 valmistunut ja rakennuksista keskimäisin ja se on säilynyt täysin alkuperäisessä asussa erityisen hienoja kuistin kolmijakoisia ikkunoita ja vuorilautojaan myöden. Perusmuodoltaan Tammilehto ja Rantamala ovat keskenään samanlaiset, mutta Rantamalassa on pitkä, joenpuoleiselta sivulta nurkan ylitse, päätyyn kiertävä lasikuisti. Julkisivujen jäsentelyltään talot ovat yhtenevät, mutta Rantamalassa on käytetty pääkerroksessa rimalaudoitusta paneeloinnin sijaan.

Impiniemi (165c) vuodelta 1920 on voimakkaasti muutettu ja muodistettu ja tilan piharakennuksessa on käytetty uudelleen vanhan piharakennukset ikkunat vuorilautoineen. Pihapiirissä oleva leikkimökki on ilmeisesti tehtaan patruunan lasten peruja eli ikää leikkimökkillä on todennäköisesti enemmän kuin asuinrakennuksella. (**165a; luokka 3**).

Savikulman alueella on sijainnut myös Kellokosken kartano 1760-90-luvulla ja kievari Heinolantien rakentamisen aikoihin. Alueen pelloilta on löytynyt vuoden 2009 koekaivauksissa 1700-luvun lasia sekä piipunpeisiä⁴⁵.

© Tuusulan pohjakartta 2016

- ★ Rakennuskulttuurikohde
- Rakennettua kulttuurialuetta täydentävä rakennus tai rakennelma
- Muinaisjäännökset 2012 (Museovirasto)
- ▭ Muinaisjäännösalueet 2012 (Museovirasto)
- ▭ Valtakunnallisesti merkittävä RKY-kohde 2009 (Museovirasto)
- ▭ Rakennettu kulttuurialue

0 20 40 80 Metriä

45 Vuoristo, s. 19-20,22.

165A Rantamala ja lasikuisti.

165C Impiniemi.

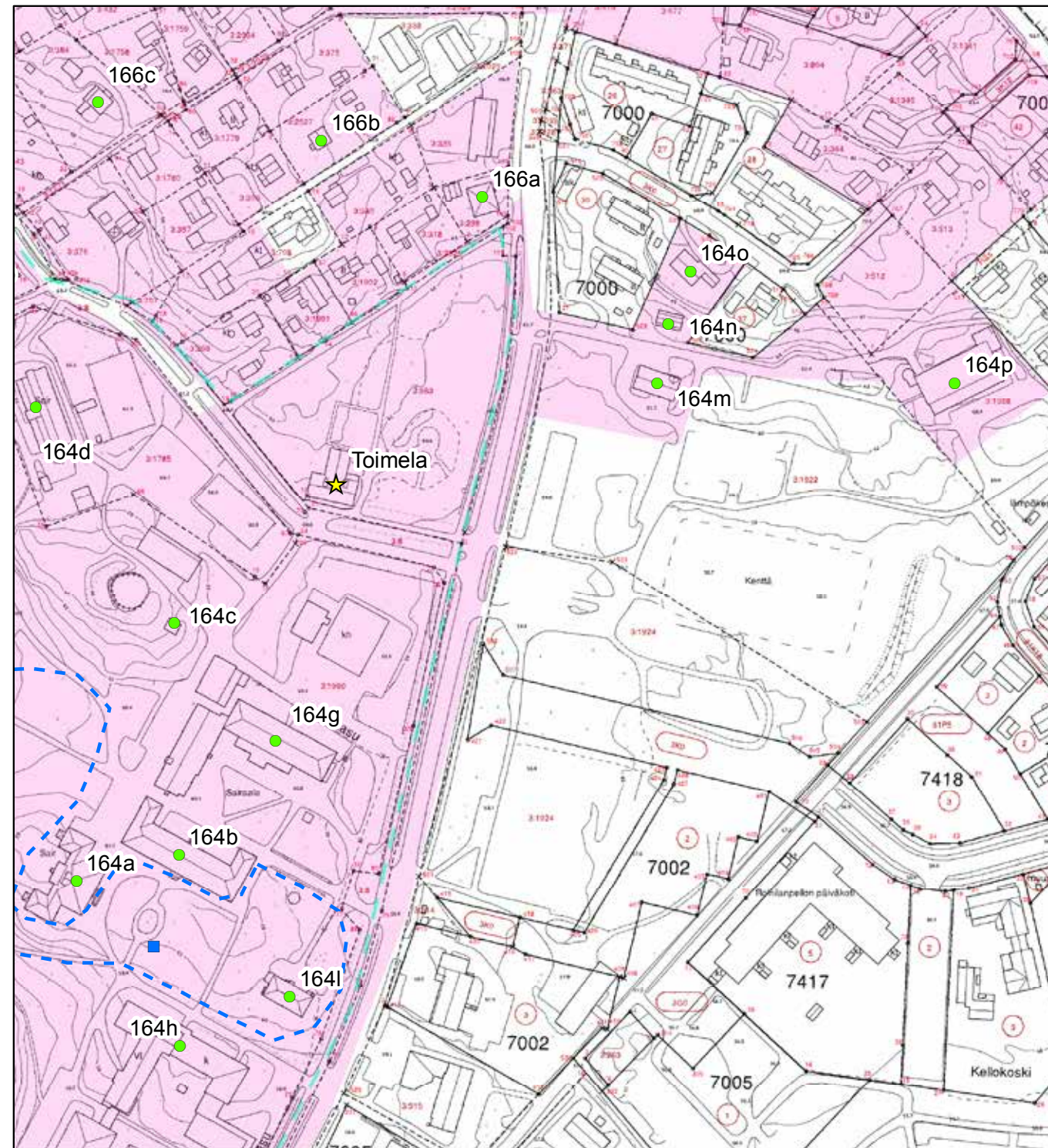
165B Tammilehto.

Kukkumäen/Kukkupakan tiheä pientaloalue (166) on syntynyt vuoden 1930 jälkeen. Alue muodostaa varsin yhtenäisen rakennuskannan, 1930-luvun rakennukset ovat enemmistö, vaikkakin suurta osaa on myöhemmin muutettu. Alueella on myös jälleenrakennuskauden ajan omakotitaloja. Annanpolun ja Vanhan valtatie risteyksessä on 1930-luvun lopussa rakennettu⁴⁶ pohjamuodoltaan neliömäinen suuri Käenlinna eli Stenroosin puutalo (**166a; luokka 2**), jossa on kaksi kerrosta ja telttakatto. Alkujaan kaupassa oli tavallinen satulakatto ja siinä toimi Osuuskauppa Ahomaa aina 1960-luvulle asti, nykyinen ulkomuoto lienee 1950-60-luvun peruja.⁴⁷

Käenlinnan naapurina on entinen osuuspankin talo (**166f; luokka 2**), joka on tyypillinen 1950-luvun lopun kaksikerroksinen asuinliiketalo. Rapatun tiilitalon taitettu pulpettikatto on samaa arkkitehtuurimaailmaa kuin Kellokosken sairaalan Uudentalon juhlasalisiipi. Julkisivut on jäsennelty sileän ja roiskerappauksen neliökenttiin ja talon kivijalkaa ja ensimmäistä kerrosta pääjulkisivulla koristaa vaalea liuskekiveys. Suurten näyteikkunoiden yläpuolella on pieni, koko julkisivun levyinen kuparinen lipparakennelma, joka erottaa liikekerroksen asuinkerroksesta.

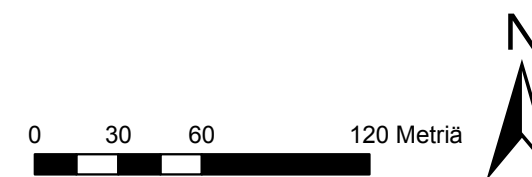
Lähellä Käenlinnaa Kukkupakankujalla on vuonna 1947 valmistunut, erittäin alkuperäisessä asussa säilynyt suurehko Tyynelä (**166b; luokka 2**). Rakennus on puolitoistakerroksinen, korkealla kivijalalla varustettu rimalautaverhoiltu pientalo, jonka 6-ruutuiset ikkunat ja ullakon päädyissä olevat pienet vinoruutuikkunat kielivät 1920-30-luvun rakentamistavasta. Viereisellä Ylännetiellä on vuonna 1941 valmistunut Kivikko (**166c; luokka 2**), joka edustaa kaksikerroksisena ja telttakattoisena vaakavuorattuna puutalona suhteellisen harvinaista puufunktionalismia. Rinnetiellä oleva harjakattoinen, puolitoistakerroksinen ja kottaraisella varustettu Sammalisto (**166d; luokka 3**) on vuodelta 1940. Vanhaan tyyliin kunnostettu ja osittain modernisoitu edustaa Kukkupakalle tyypillistä pienikokoista sota-aikaista asuintaloo, jossa on tyylipiirteinä muistumat sotaa edeltävät ajalta. Kukkupakan mäellä on Mäkitiellä Kukurinne vuodelta 1957 (**166e; luokka 2**), joka edustaa erittäin tyypillistä jälleenrakennuskauden jälkipuolen taloa. Ulkoverhoilu on nurkkalaudaton, jiiriinsahattu vaakasuuntainen vinovuori ja ikkunoiden peitelistat ovat kapeat ja valeluukut on peitetty vaaleaksi maalatulla pystyllä sormipaneelilla. Pientä avokuistia rajaa tyypillinen putkesta taivutettu siksak-kaidede.⁴⁸

Vanhin Kukkupakan taloista sijaitsee reippaasti muutettuna Vanhan Valtatie itäpuolella Kukkumäen korkeimmalla kohdalla. Kukkupakan alue käsittää siis Vanhan Valtatie molemmat puolet. On ikävää todeta, että uudisrakentamista ei olla mitenkään yritetty sopeuttaa paikan ilmeeseen, mutta jatkossa täydennys- ja korjausrakentamista tulee ohjata rakentamistapaohjein. Alueen keskelle on noussut erittäin epäonnistuneita ja ympäröivään mittakaavaan ja arkkitehtuuriin sopimattomia rivitaloja sekä yksi latomainen pakettitalo. **2 LUOKAN ALUE**

© Tuusulan pohjakartta 2016

- ★ Rakennuskulttuurikohde
- Rakennettua kulttuurialuetta täydentävä rakennus tai rakennelma
- Muinaisjäännökset 2012 (Museovirasto)
- Muinaisjäännösalueet 2012 (Museovirasto)
- Valtakunnallisesti merkittävä RKY-kohde 2009 (Museovirasto)
- Rakennettu kulttuurialue

⁴⁶ Tuusulan rakennusrekisterissä rakennusvuodeksi on mainittu 1955, mikä lienee virheellinen.
⁴⁷ Kellokoski-kirja, s. 277. sisältää kuvan.
⁴⁸ Tuusulan rakennusrekisteri ja kiinteistörekisteri.

Kukkipakanmäen eteläpäätä

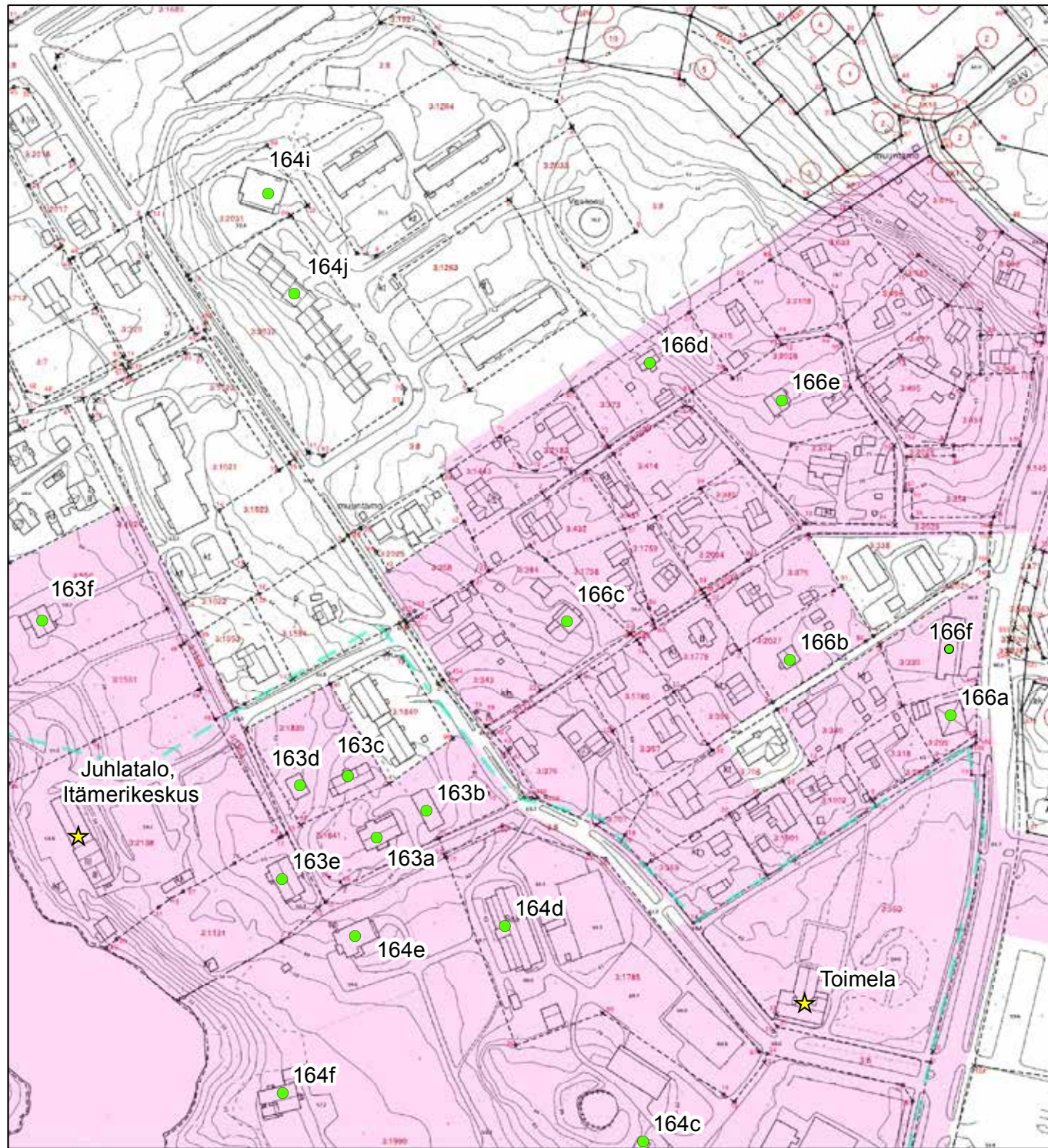
Kallioaantie 8 on alkujaan 1920-luvun talo.

166F Vanha Osuuspankin talo Kukkipakanmäellä.

Kumputie 3 edustaa 1950-luvun rapattua omakotirakentamista.

© Tuusulan pohjakartta 2016

- ★ Rakennuskulttuurikohde
- Rakennettua kulttuurialuetta täydentävä rakennus tai rakennelma
- Muinaisjäännökset 2012 (Museovirasto)
- ▭ Muinaisjäännösalueet 2012 (Museovirasto)
- ▭ Valtakunnallisesti merkittävä RKY-kohde 2009 (Museovirasto)
- Rakennettu kulttuurialue

0 30 60 120 Metriä

166 Kukkupakka, Rinnetie 5 Sammaliston mökki vuodelta 1940.

166 Kukkupakka, Kukkupakankuja 7 Tyynelän talo vuodelta 1947.

166 Vanha Valtatie 214.

166 Kukkupakka, Ylännentie 9 Kivikon funkistalo vuodelta 1941.

166 Kukkupakka, Mäkitie 4 Kukurinteen talo vuodelta 1957.

166 Vanha Valtatie 214 ja 216 itärinteellä.

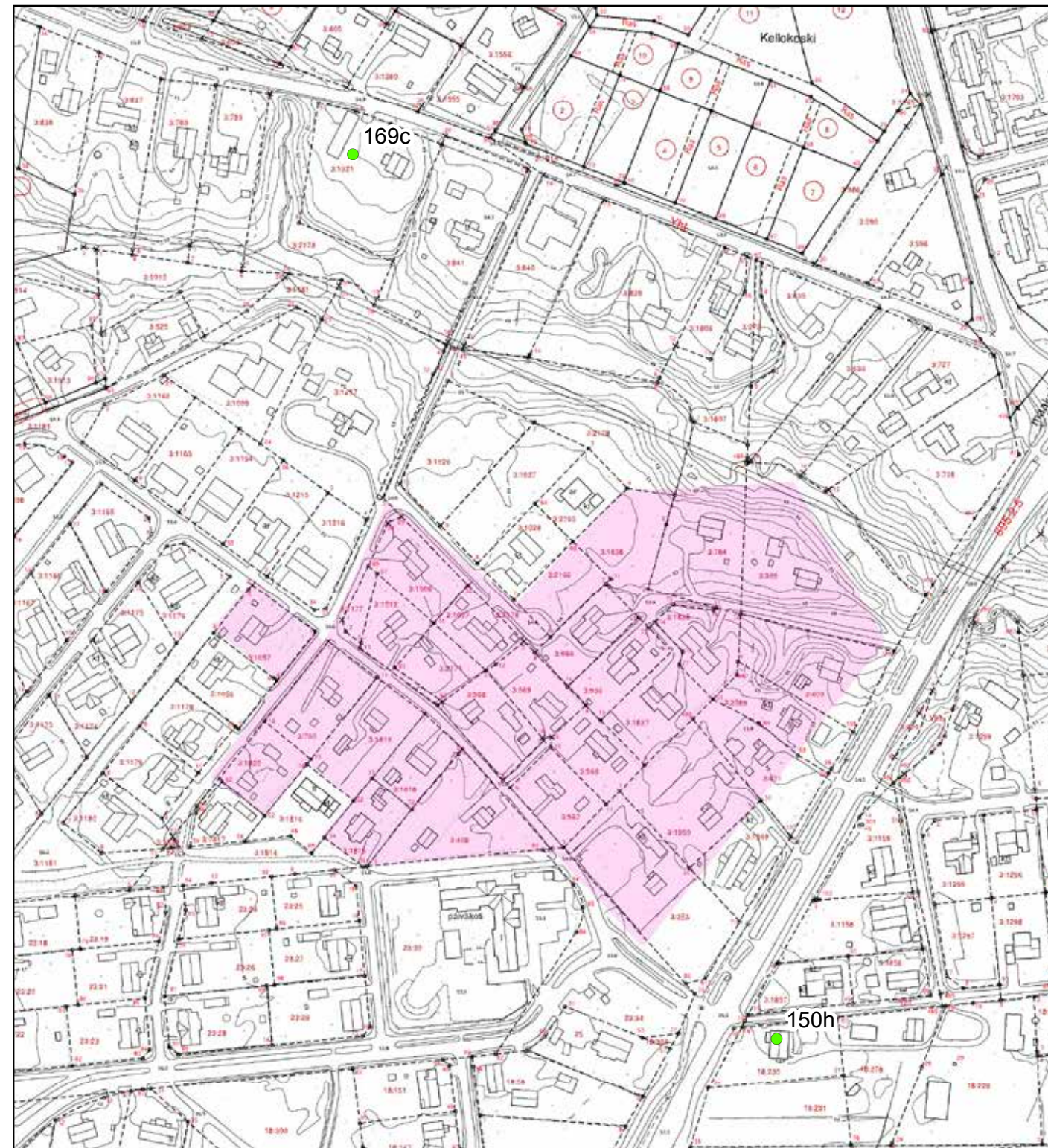

166A Käenlinna, Vanha valtatie 206, laajennus vuodelta 1955, talo itsessään vanhempi.

166 Vanha Valtatie 218 idyllinen puutarhatontti.

Keravanjoen eteläpuolella on tyypillinen jälleenrakennuskauden ajan asuinalue Torpparinpellossa (**168; luokka 3**). Alue edustaa Suomen taa-
 jamien yhtä tärkeää kehitysvaihetta. Kellokoskella on myös kaksi muu-
 ta sodanjälkeisen ajan pientaloaluetta. Aimolassa (**169; luokka 3**) ja
 Vanhan valtatie varressa Kunnaksenpellossa (**170; luokka 3**) on rei-
 lun kymmenen pientalon kokonaisuudet, joista vanhimmat ovat 1940-lu-
 vulta ja tuoreimmat 1960-luvulta. Suurin osa Kellokosken pientaloasu-
 tuksesta on peräisin 1950-luvun jälkeiseltä ajalta. Aimolan alueella on
 kuitenkin muutamia 1920-30-luvulta periytyviä asuinrakennuksia, jot-
 ka liittyvät palsta-asutuksen aikaan: esimerkiksi pientilaksi luokitellun
 Inkilän tilan huvilamainn lasikuistillinen asuinrakennus 1920-luvul-
 ta (169a; luokka 2) Aimolan alueella on hieno esimerkki alkuperäises-
 sä asussa ja huvilamaisessa muodossa säilyneestä asuinrakennuksesta.
 Hieman nuorempi on miltei naapurissa sijaitseva samantyyppinen Erk-
 kilän talo (**169d; luokka 3**), joka on 1920-30-luvulta.⁴⁹ Haapalan (**169b;**
luokka 3) tilakeskus Koulutien ja Kellokoskentien ”Haapalanmutkas-
 sa” edustaa palstoitusta edeltänyttä torppariaikaa, samoin jo osittain pu-
 rettu Päivölän (**169c; ei luokitusta**) pihapiiri Kellokoskentiellä. Vanhaa
 rakennuskantaa edustaa myös Erkkilän päärakennus

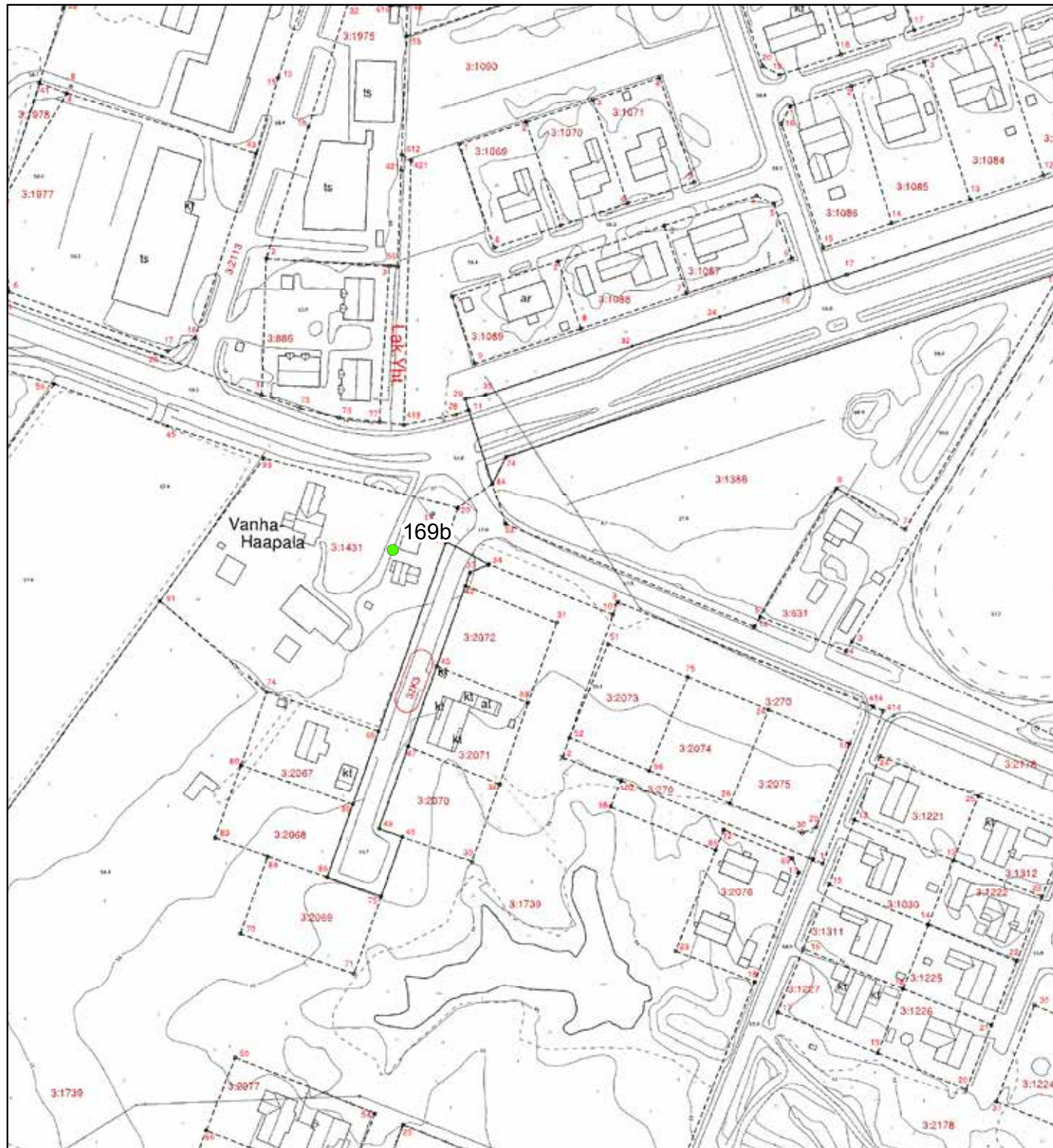
© Tuusulan pohjakartta 2016

- ★ Rakennuskulttuurikohte
- Rakennettua kulttuurialuetta täydentävä rakennus tai rakennelma
- Muinaisjäännökset 2012 (Museovirasto)
- ▭ Muinaisjäännösalueet 2012 (Museovirasto)
- ▭ Valtakunnallisesti merkittävä RKY-kohte 2009 (Museovirasto)
- Rakennettu kulttuurialue

0 30 60 120 Metriä

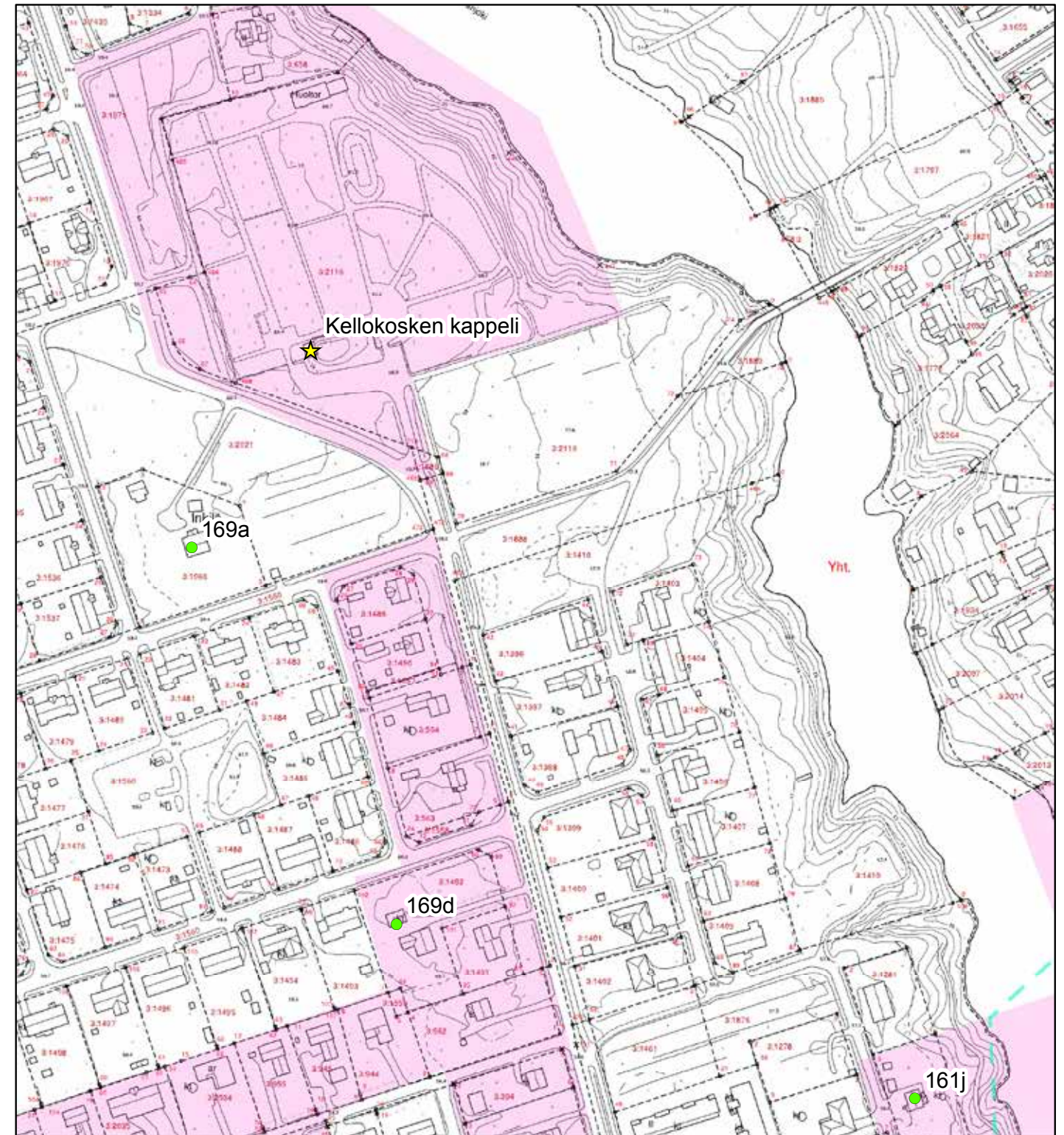
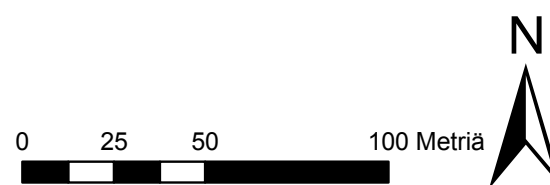

⁴⁹ Rakennusrekisterin mukaan vuodelta 1901, mutta vuoden 1911 Kellokosken jakokartta ei raken-
 nusta sisällä.

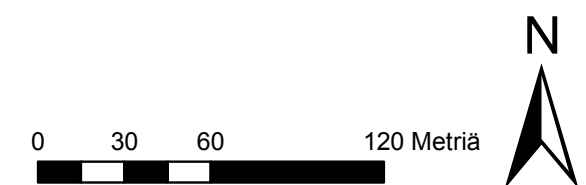
© Tuusulan pohjakartta 2016

- ★ Rakennuskulttuurikohde
- Rakennettua kulttuurialuetta täydentävä rakennus tai rakennelma
- Muinaisjäännökset 2012 (Museovirasto)
- ▭ Muinaisjäännösalueet 2012 (Museovirasto)
- ▭ Valtakunnallisesti merkittävä RKY-kohde 2009 (Museovirasto)
- ▭ Rakennettu kulttuurialue

© Tuusulan pohjakartta 2016

- ★ Rakennuskulttuurikohde
- Rakennettua kulttuurialuetta täydentävä rakennus tai rakennelma
- Muinaisjäännökset 2012 (Museovirasto)
- ▭ Muinaisjäännösalueet 2012 (Museovirasto)
- ▭ Valtakunnallisesti merkittävä RKY-kohde 2009 (Museovirasto)
- ▭ Rakennettu kulttuurialue

168 Torpparinpeltoa ja Torpparintietä.

169D Erkkilän talo Aimolan alueella, Omenalahdentiellä.

169 Aimolan aluetta koulun naapurissa, Omenalahdentiellä.

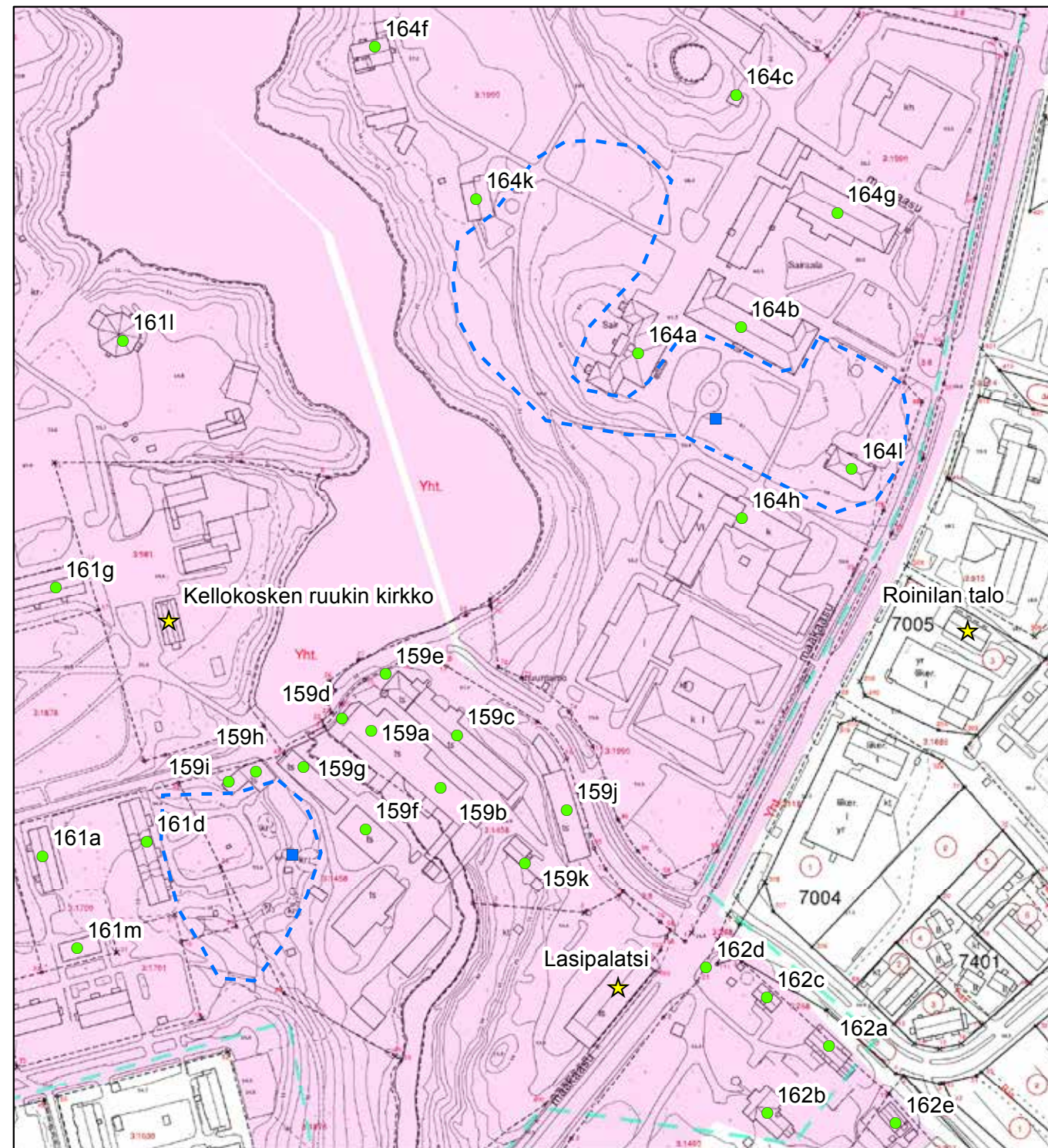
169A Inkilän talo lasikuisteineen Aimolan alueella.

170 Kunnaksenpellon taloja kevyenliikenteenväyläksi muutetun Vanhan Valtatien varrella.

167. Roinilan talo

Kellokosken kartanosta lohkotun uudistilan päärakennus 1900-10-luvulta⁵⁰ on säilynyt muodoltaan ja ulkoarhitehtuuriltaan suhteellisen alkuperäisessä asussa ja edustaa vähäistä säilynyttä uudistilojen rakennuskantaa kylän keskusta-alueella. Pitkä, harjakattoinen lyhytnurkkainen puolitoistakerroksinen hirsitalon julkisivuverhoilu on jaettu vesilistoilla kolmeen osaan: pysty, vaaka, pysty pane-lointi. Pääjulkisivun ikkunat ovat T-jakoiset ja yläruutu on jaettu kapeisiin pystykenttiin välipuitteilla ja pystyikkunoiden alaosasta on erotettu vaakapuitteella niinikään osa: vaikutelma on koristeellinen. Entisen sekatarvakaupan sisäänkäynnin kohdalla oleva ikku-na on jaettu valeristikolla.

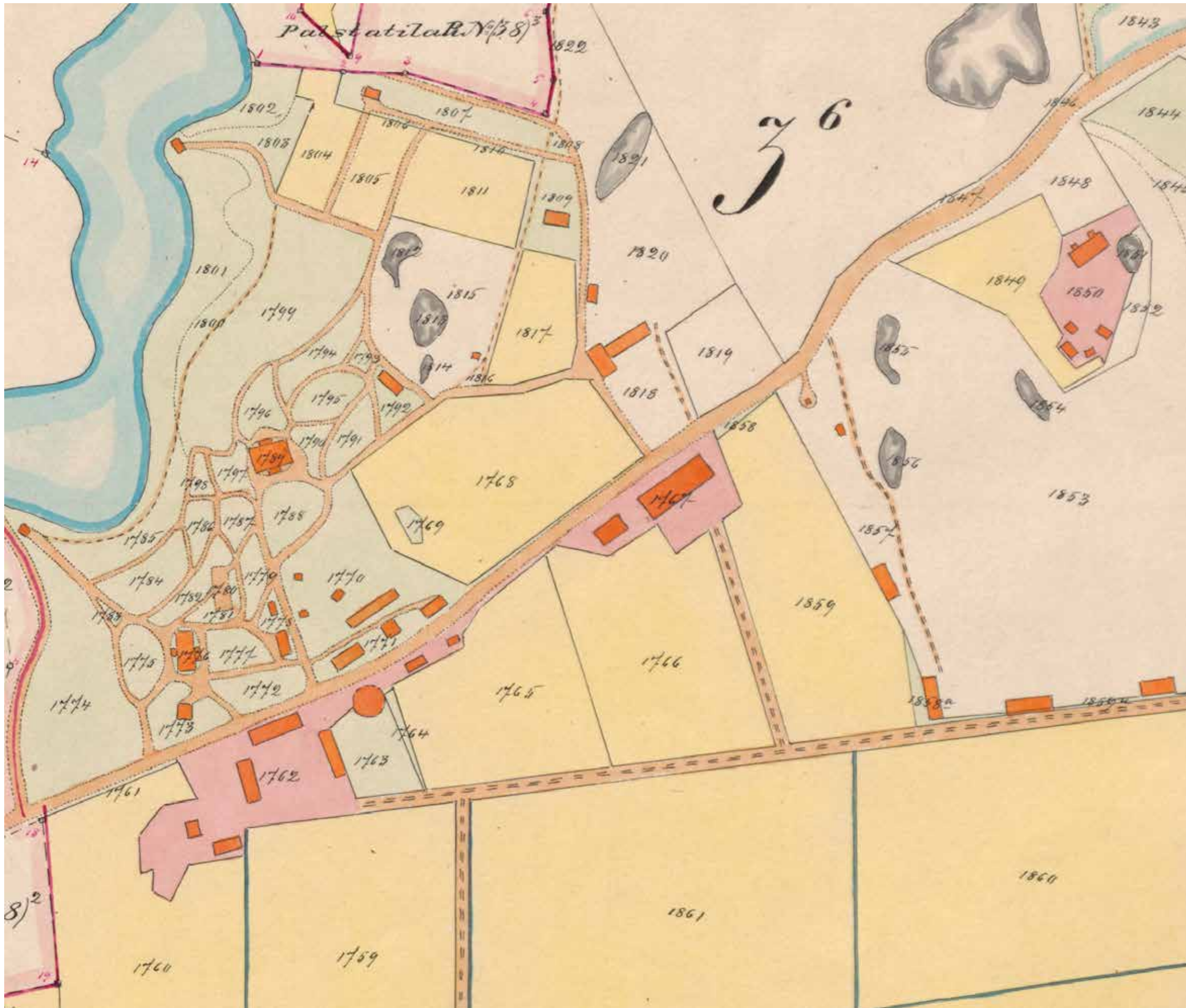
© Tuusulan pohjakartta 2016

- ★ Rakennuskulttuurikohde
- Rakennettua kulttuurialuetta täydentävä rakennus tai rakennelma
- Muinaisjäännökset 2012 (Museovirasto)
- ▭ Muinaisjäännösalueet 2012 (Museovirasto)
- ▭ Valtakunnallisesti merkittävä RKY-kohde 2009 (Museovirasto)
- Rakennettu kulttuurialue

0 30 60 120 Metriä

50 Tuusulan rakennusrekisteri 1920; esiintyy vuoden 1911 Kellokosken jakokartalla.

Roinilan talo näkyy vuonna 1907 kartalla heti kartanon hevoskierron (pyöreä rakennus valtatie eteläpuolella) lähellä, pääty tielle päin. Vastapäätä Roinilan taloa on pitkä taitekattoinen punatiilinen navetta/sikala, joka purettiin Rituliinan ja K-kaupan tieltä 1990-luvun alussa. Sekä Roinilan talo, että purettu navetta olivat alunperin kartanon rakennuskantaa. Kartan on laatinut Niklas Järnefelt. KA. Tuusula / Kellokoski / Träskända; N:o 3 ja N:o 8, isojako, kartta ja asiakirjat 1908-1908 (B50a:1/86-104).

Tilalla ei ollut tilan muodostamisen yhteydessä vuonna 1911 merkittynä jakoasiakirjaan ehdolla ollutta omistajaa⁵¹, mutta vuodesta 1920 lähtien Roinilan tilan omisti Osuuskauppa Perhelä. Osuuskauppa toimi tilan päärakennuksessa postin kanssa 1930-luvun lopulle asti, jolloin kauppa siirtyi Vanhan valtien varteen rakennuttamaansa tiilirakennukseen.⁵² Vanha päärakennus palautui asuinkäyttöön. **2 LUOKAN KOHDE**

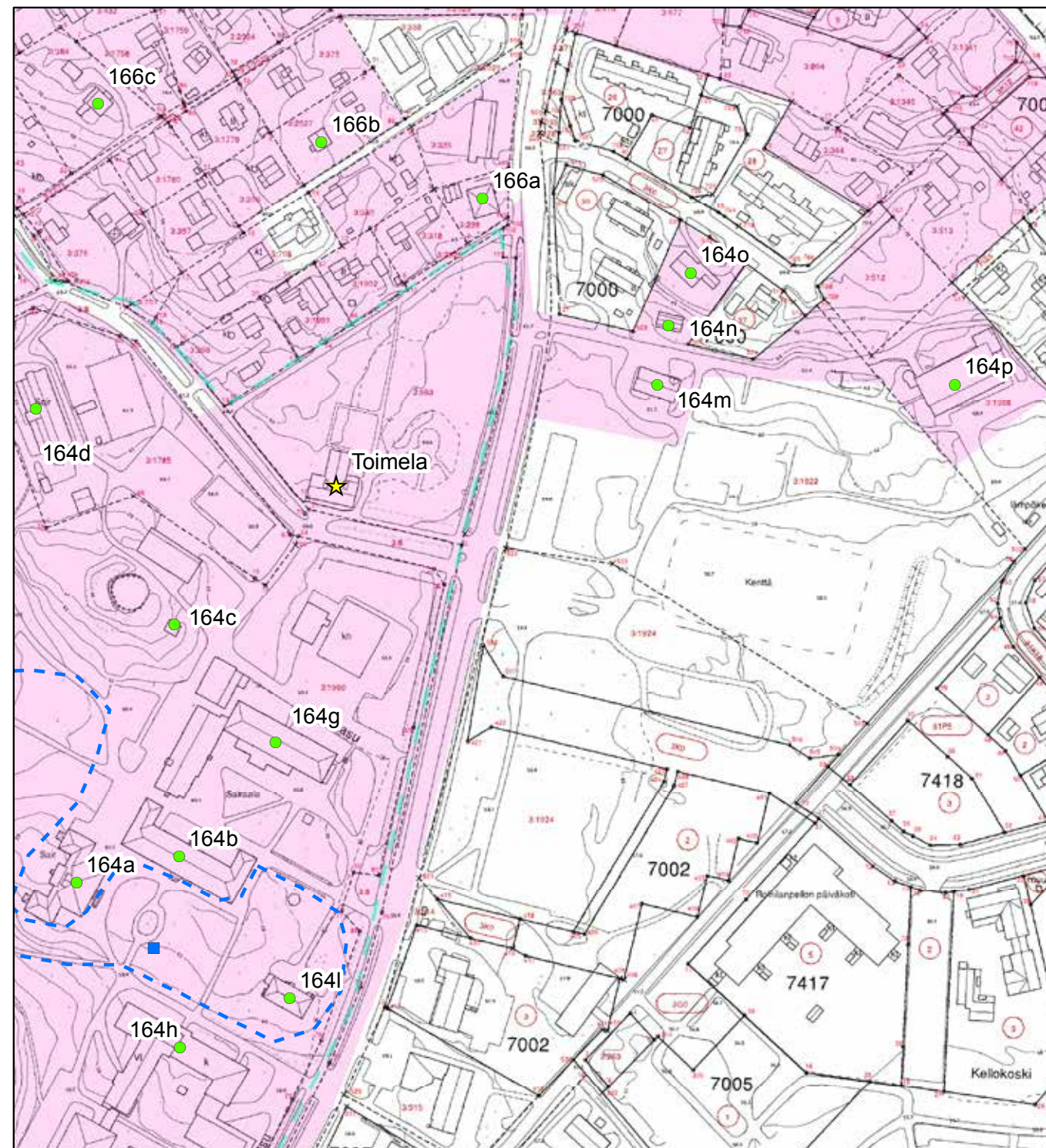
167 Roinilan talo, päädyssä ovesta ikkunaksi muutettu aukko.

51 Toimitus 255. Kellokoski -Träskända N-o 3 Kellokoski (entiset 3 ja 8) osittamisesta kartta ja asiakirjat s. 44 vuonna 1911. Kansallisarkisto

52 Kellokoski-kirja, s. 276.

171. Toimela

Sairaala-alueen vieressä sijaitsee Robert Björkenheimin vuonna 1860 rakennuttama meijeri. Meijeritoiminta uusilla Björkenheimin toteuttamilla holsteinilaisilla menetelmillä oli 1860-70-luvuilla niin tuottoisaa, että paikkakunnalla toimi jonkin aikaa vuodesta 1878 meijerikoulu.⁵³ Rakennus on meijeritoiminnan jälkeen ollut monessa käytössä, mm. Kellokosken-Linjamäen pienviljelijäyhdistyksen kokoontumistilana (kartanon jakokunta sai Toimelan tontteineen haltuunsa kylän yhteismaiksi) ennen Linjalan valmistumista. Se toimi Osuuskauppa Perhelän myymälänä lyhytaikaisesti vuosien 1917-18 välillä ja kieltoain aikana kovaa teetä⁵⁴ tarjoilleena kahvilana aina 1930-luvulle asti.⁵⁵ Sodan aikana Viipurin Papulan mielisairaalan potilaat evakuoitiin ja tuotiin Kellokoskelle turvaan, jolloin mielisairaalan ylihoitaja valtasi talon omavaltaisesti sairaalakäyttöön ja niin Toimela palveli avo-osastona vuodesta 1944 lähtien ja tämän jälkeen sairaalamuseona ja harrastetiloina vuosina 1973-2000.⁵⁶

© Tuusulan pohjakartta 2016

- ★ Rakennuskulttuurikohde
- Rakennettua kulttuurialuetta täydentävä rakennus tai rakennelma
- Muinaisjäännökset 2012 (Museovirasto)
- ▭ Muinaisjäännösalueet 2012 (Museovirasto)
- ▭ Valtakunnallisesti merkittävä RKY-kohde 2009 (Museovirasto)
- ▭ Rakennettu kulttuurialue

0 30 60 120 Metriä

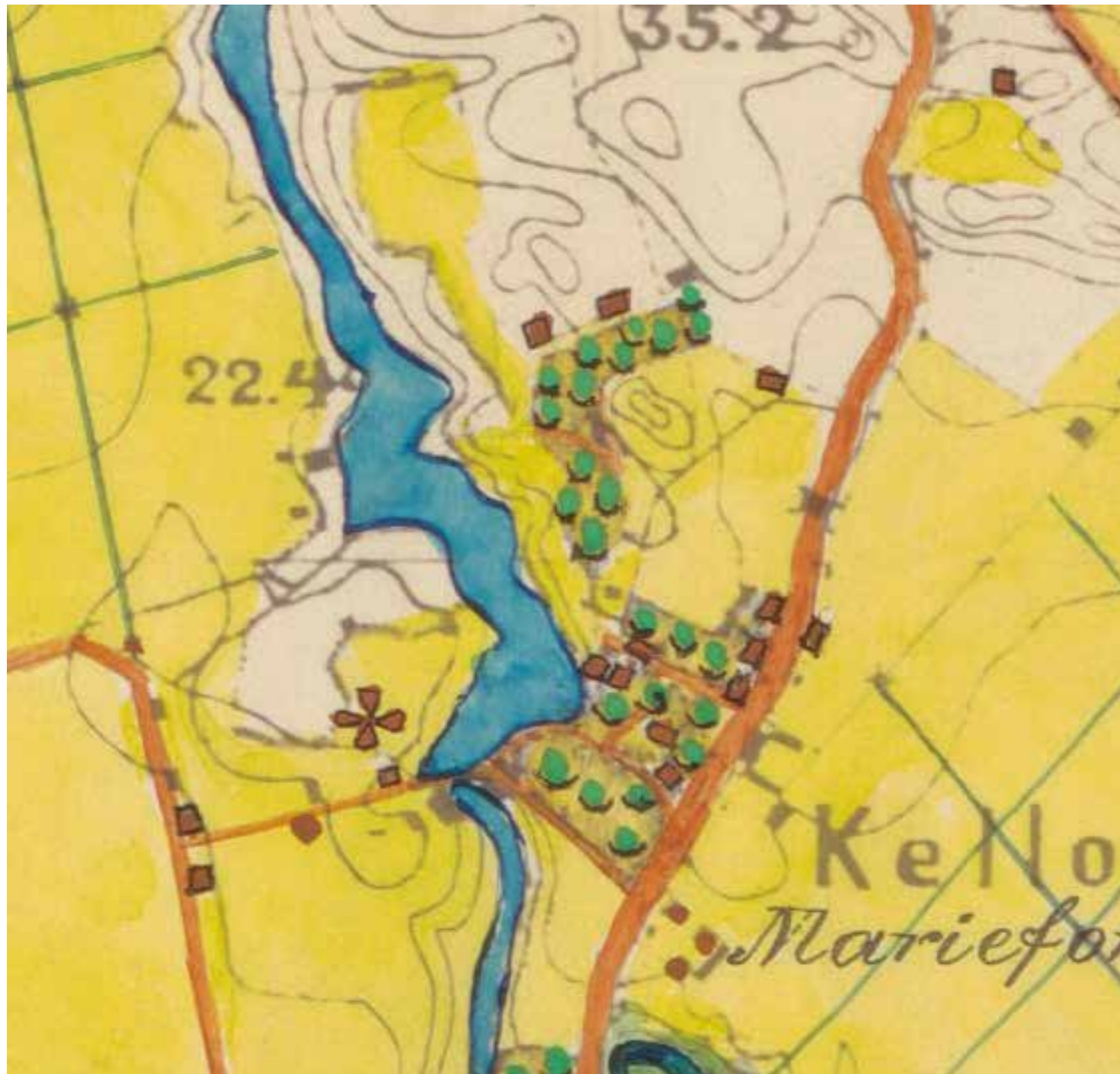

53 Rosenberg, Suur-Tuusulan historia III s. 229.

54 Kellokoski-kirja, s. 278.

55 Tuovinen, s. 77.

56 Kellokoski-kirja, s. 47, 218-219.

Vuoden 1870 topografikartalla Toimela näkyy punaisena laatikkona pellon laidalla, metsän reunassa kartanolta tulevan pienen kärrypolun varrella.
KA. Topografikartat. Karttalehti X 30.

Toimela näkyy hyvin vuoden 1907 kartalla oikean muotoisena. Kartan on laatinut Niklas Järnefelt. KA. Tuusula / Kellokoski / Träskända; N:o 3 ja N:o 8, isojako, kartta ja asiakirjat 1908-1908 (B50a:1/86-104)

Rakennus on pohjakaavaltaan T-mallinen, puolitoistakerroksinen lyhyt-nurkkainen hirsitalo. Ulkomuoto ei ole kokenut suuria muutoksia, tosin rakennus on menettänyt pääsisäänkäynnin edessä olleen avokuistin erään ilkivaltaisen teon seurauksena 2000-luvun alussa. Toimelan sisätilat eivät sen sijaan ole entisellään mutta alkuperäinen huonejako on yhtä havaittavissa. Kaunis puurakennus kuuluu Kellokosken teollisen historian erääseen juonteeseen ja se on tärkeä osa Kellokosken taajamakuva. Sillä on myös rakennushistoriallista arvoa. Rakennuksen ulkoasu on pysynyt ränsistymisen poislukien samanlaisena liki 75 vuotta, joten se on ulkonäöllisesti vakiintunut osa kyläkuvaa. Toimelantien puoleinen päärunko on edelleen kunnostettavissa, mutta alunperin lämmittämättömän ja kostean kermomisosaston sisältävä takasiipi on käytännössä tuhoutunut jo alkuperäisen käytön aikana kosteuden ja hyönteisten toiminnan yhteisvaikutuksesta. Verhoilujen pintojen alla on vanhan, perinteisen savustus- ja saunotushoidon täysin mustuttamat hirsiseinät: jumeja ja muita tuhohyönteisiä on yritetty häätää jo aiemmin, mutta huonolla menestyksellä.

Toimelan tonttiin kuuluu myös puistoalue, jonka Toimelantien suuntaista reunaa koristaa vuonna 1932 istutettu lehmuskujanne. Lehmuskujanne on osa vuonna 1931 laadittua sairaala-alueen puistosuunnitelmaa, joka tilattiin valtion rautateitten Hyvinkäällä asuncelta ylipuutarhuri Hellemaalta.⁵⁷ Toimelan pihapiiriin kuuluu myös puulajipuisto sekä ruusutarha, suihkukaivo ja Anna Packalenin muistopatsas. **2 LUOKAN KOHDE**

171 Toimela lännestä päin, kuisti puuttuu.

171 Toimela puiston puolelta.

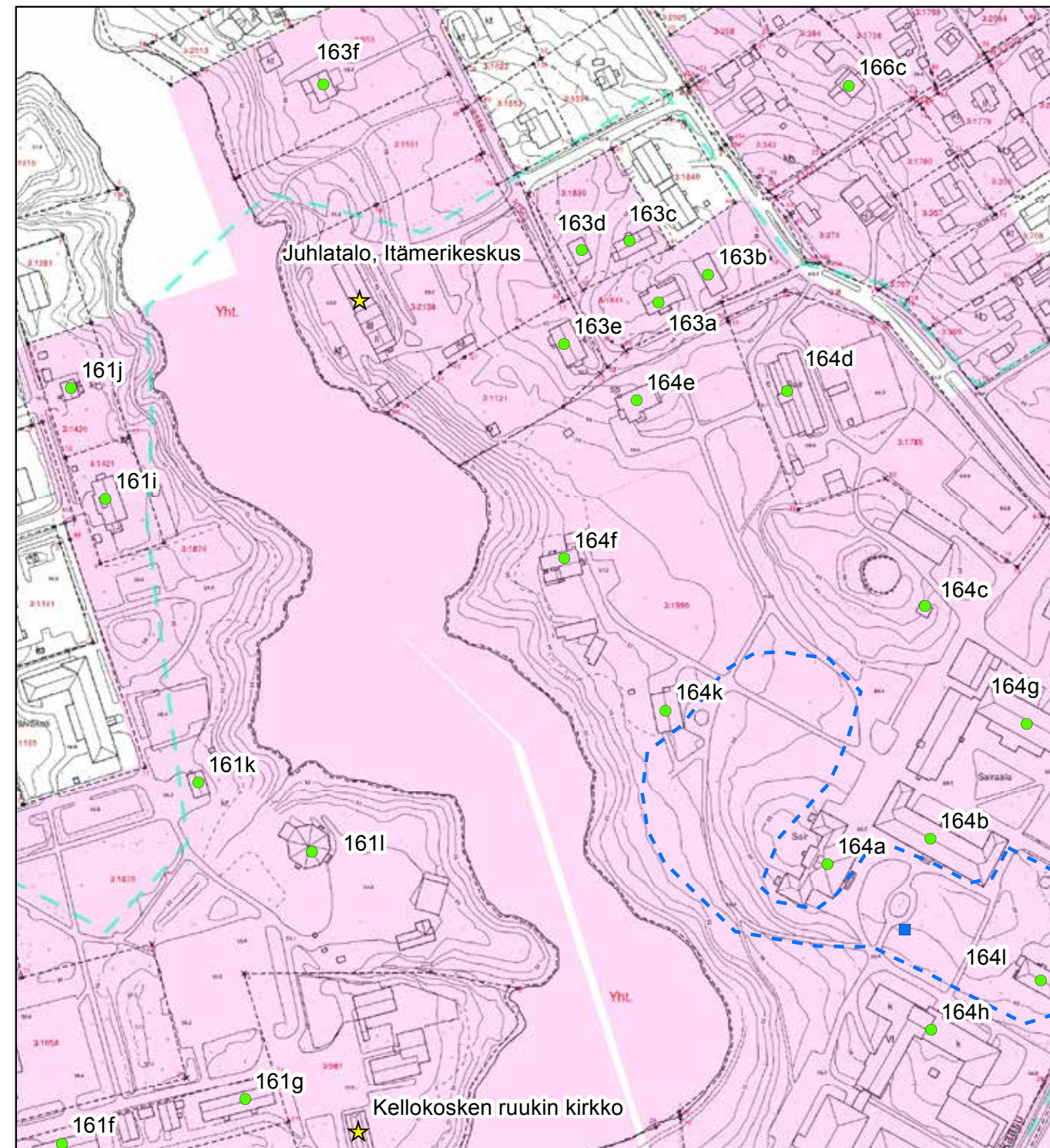

171 Toimelan takasiipi eli kermomisosasto.

57 Tuovinen, s. 129-130.

172. Juhlatalo

Kellokosken juhlatalo on entinen viinanpolttimo, jossa käytössä rakennuksen alakerta on ollut vuosina 1898-1914. Robert Björkenheim oli jo vuonna 1873 perustanut Mariefors Bränneri Ab:n, joka lopetti toimintansa vuonna 1888.⁵⁸ Juhlatalossa toimi vuosina 1895-1914 viinatehdas Nääs Spritfabrik Ab. Rakennus on todennäköisesti rakennettu vuonna 1873.

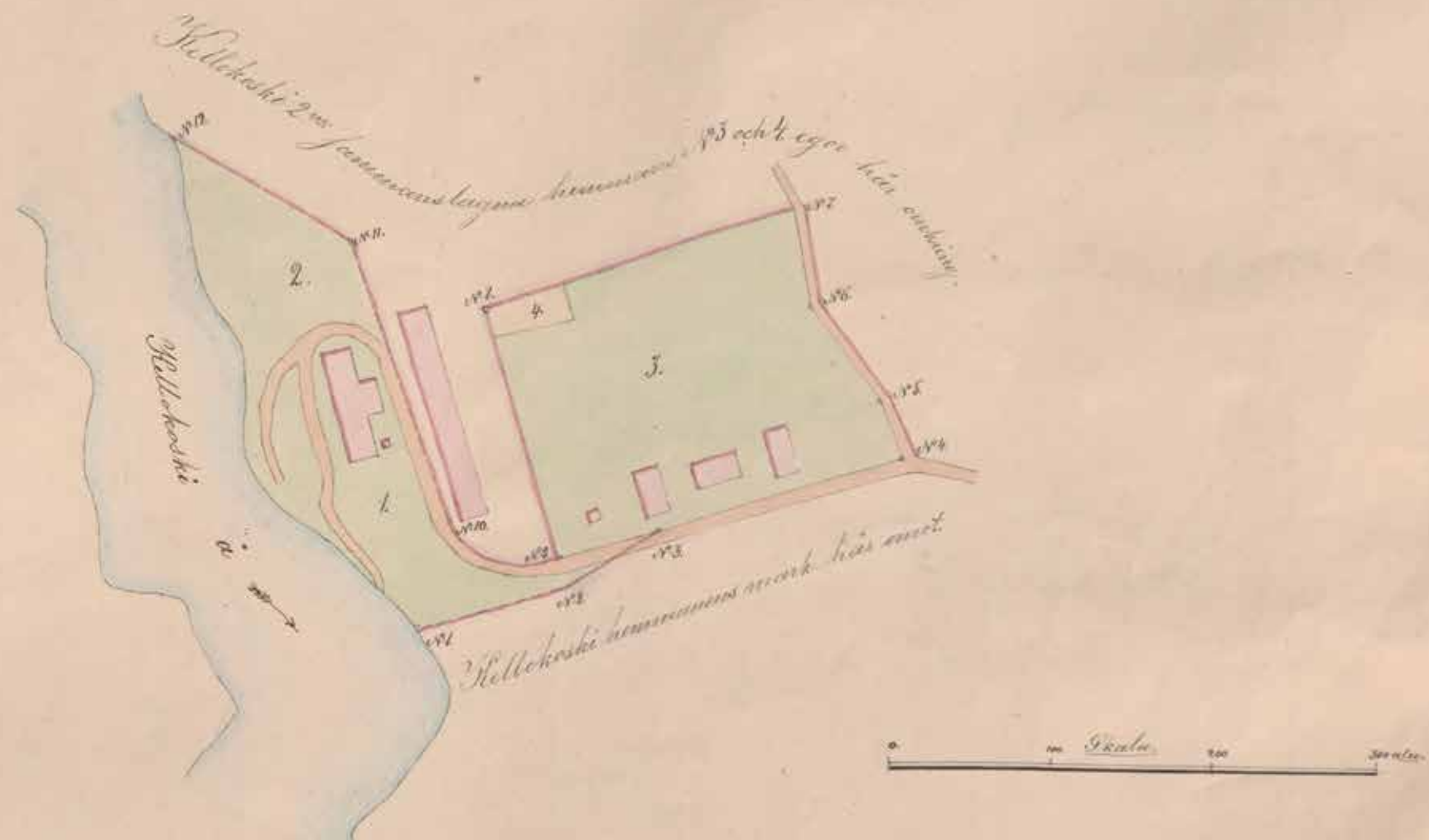
© Tuusulan pohjakartta 2016

- ★ Rakennuskulttuurikohde
- Rakennettua kulttuurialuetta täydentävä rakennus tai rakennelma
- Muinajäännökset 2012 (Museovirasto)
- Muinajäännösalueet 2012 (Museovirasto)
- Valtakunnallisesti merkittävä RKY-kohde 2009 (Museovirasto)
- Rakennettu kulttuurialue

0 30 60 120 Metriä

och
 Nylands län;
 uppmättad år 1874 af
 E. C. Homanssijön landmätare
 A. J. Sjyman

Kellokosken viinaprännin rakennukset vuonna 1874 laaditulla tonttikartalla. Numerolla 1 merkitty alue on viinapränniä ympäröivä aukea ja 2 on lehtipuuvaltainen rinne. Prännin itäpuolella on pitkä viljamakasiini ja siitä itään on numerolla 3 merkitty alue on prännin työntekijöiden asunnoille ja talousrakennuksille varattu alue ja alueen kulmassa on keltaisella alue 4, joka on varattu asukkaiden perunamaaksi. KA. Tuusula / Kellokoski / Träskända; Kellokoski sammanslagne frälse hemmanen N:o 3 och 4, karta öfver Mariefors bränneri tomt, med protokoll, ego- och rösebeskrifningar öfver jordafsöndringen 1874-1874 (B50a:1/39-40).

Nykyisen asunsa juhlatalo on saanut vuonna 1928, jolloin vailla käyttöä ollut viinanpolttimo kunnostettiin tehtaalaisten seurantaloksi, erään tiedon mukaan Karl Lindahlin ja Gunnar Aspelinin suunnitelmien pohjalta.⁵⁹ Ulkoasu on sekoitus wieniläisjugendia ja 20-luvun klassismia, värit ja ikkunaprofiilit edustavat aikansa tyylivirtauksia. Rakennus sijaitsee kauniilla paikalla patoaltaan reunalla. Talo on 1990-luvulla kunnostettu perusteellisesti Olli Kumpulaisen suunnitelmien mukaan noudattamaan 1920-luvulla muodostunutta ulkoasua ja siellä toimi juhla,- kokous- ja koulutustiloina palvellut Itämerikeskus, jossa oli myös muutama hotellihuone. Toukokuussa 2010 Tuusulan kunnan ja Itämerikeskussäätiön omistama rakennus siirtyi Helsingin seurakuntayhtymän hallintaan, ja tuolloin rakennuksen sisätiloissa aloitettiin merkittävät muutostyöt. Rakennus on merkitty asemakaavassa sr-8 -merkinnällä. **1 LUOKAN KOHDE**

59 Nettisivu <http://www.itamerikeskus.fi/historia.htm>

172 Juhlatalon pohjoispääty.

172 Juhlatalon länsijulkisivua.

172 Juhlatalo piiloutuu joelta talvellakin.

172 Juhlatalo ja kreikkalaiset soturit, jotka on poistettu rakennuksen siirryttyä Helsingin seurakuntayhtymälle.

172 Juhlatalon veistospuiston hämähäkki.

173. Kellokosken entinen alakoulu

Kellokosken entisen alakoulun on suunnitellut rakennusmestari Lauri E. Mykkänen vuonna 1923. Rakennus on lyhytnurkkainen, rimalautaverhoiltu kaksikerroksinen syvärunkoinen koulutalo ja siinä on taitekatto. Ikkunat on myöhemmin vaihdettu, mikä hälventää talon historiallista ilmettä. Muuten ulkoasu on alkuperäinen. Sisätiloja on muutettu rakennuksen tultua nuorisotaloksi.⁶⁰ Merkitty asemakaavassa sr-merkinnällä. 2 LUOKAN KOHDE

© Tuusulan pohjakartta 2016

- ★ Rakennuskulttuurikohde
- Rakennettua kulttuurialuetta täydentävä rakennus tai rakennelma
- Muinaisjäänökset 2012 (Museovirasto)
- ▭ Muinaisjäänösalueet 2012 (Museovirasto)
- ▭ Valtakunnallisesti merkittävä RKY-kohde 2009 (Museovirasto)
- Rakennettu kulttuurialue

0 30 60 120 Metriä

60 Honkanen, Kellokoski-kirja, s. 259.

173 Kellokosken vanha alakoulu tien puolelta.

173 Kellokosken vanha alakoulu ja luokkatilojen puoleinen julkisivu.

174. Ruukin ala-aste

Kellokosken uusi kansakoulu rakennettiin vuosina 1955-56. Suunnittelija oli Osmo Sipari, joka pari vuotta myöhemmin piirsi Viljo Rewellin kanssa Hyökkälän koulutalon. Kellokosken koulussa on joitain samoja yksityiskohtia kuin Hyökkälässä, mm. nauhaikkunat ja lasitiilten käyttö aula- ja porrashuonetiloissa. Muuten rakennukset eroavat toisistaan varsin paljon.⁶¹

© Tuusulan pohjakartta 2016

- ★ Rakennuskulttuurikohde
- Rakennettua kulttuurialuetta täydentävä rakennus tai rakennelma
- Muinaisjäänökset 2012 (Museovirasto)
- ▭ Muinaisjäänösalueet 2012 (Museovirasto)
- ▭ Valtakunnallisesti merkittävä RKY-kohde 2009 (Museovirasto)
- Rakennettu kulttuurialue

0 30 60 120 Metriä

61 Rosenberg, Suur-Tuusulan historia IV, s. 366.

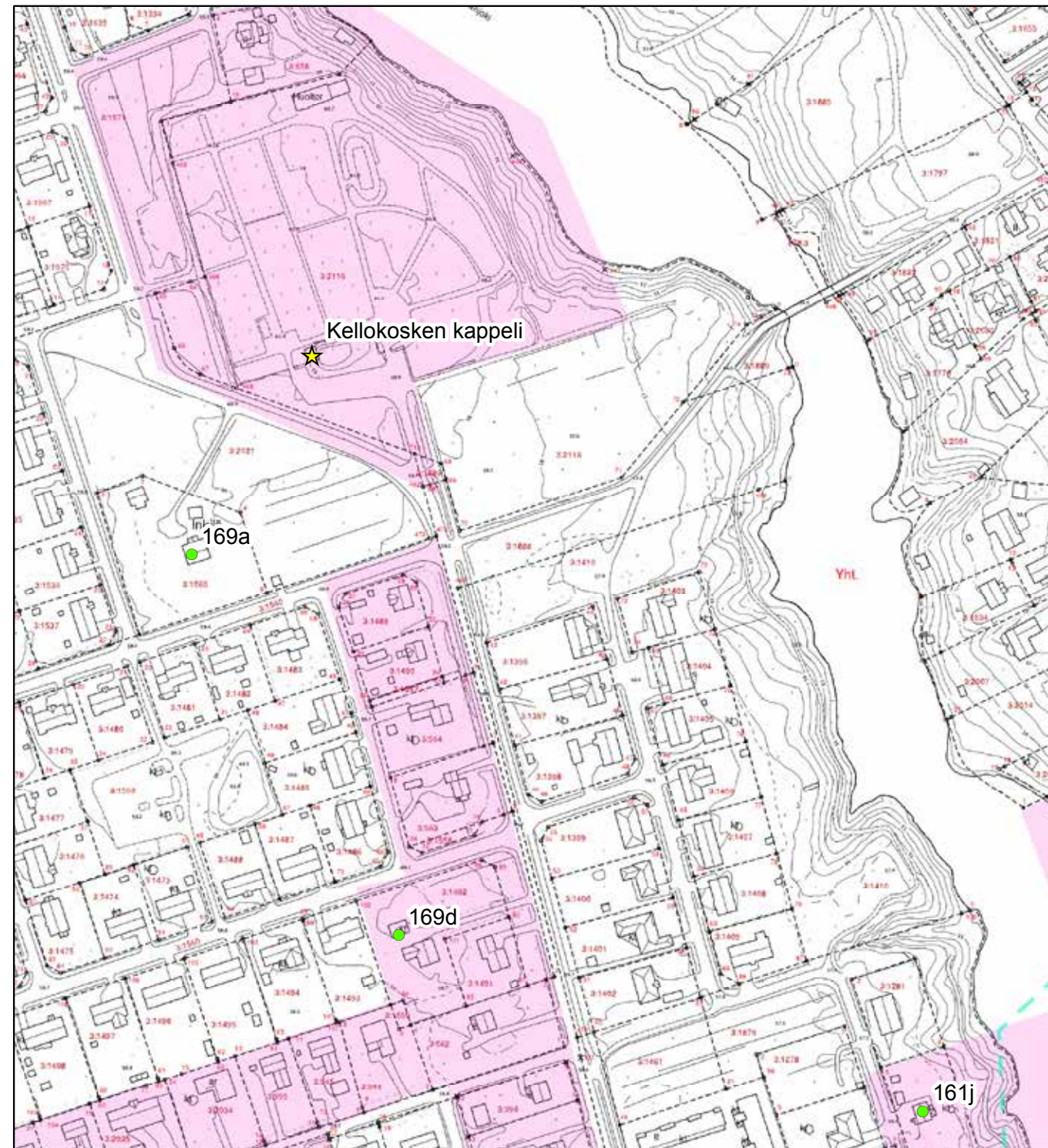
Koulurakennus sijaitsee Koulutien mutkassa molemmista suunnista näkyvällä paikalla. Koulu oli pohjakaavaltaan T-kirjaimen muotoinen kunnes vuonna 1997 sitä laajennettiin uudella sakaralla. Vanha opettajien asuntola on otettu opetuskäyttöön. Rakennus on osin pulpetti- osin satulakattoinen. Kolmikerroksisen, tiilisen rakennuksen pinnat on lämpöräpattu 1997. Ruukin ala-aste on varsin tyypillinen 1950-luvun koulutalo, jonka alkuperäinen ilme on hieman ”hämmmentynyt”, erityisesti pääjulkisivusta ulosjottavan uudissiiven tuoman muutoksen myötä. Merkitty asemakaavassa s-6 -merkinnällä. **3 LUOKAN KOHDE**

174 Ruukin alakoulu ennen vuonna 2017 rakennettua laajennusta. Keskiakselista pitää ulos vuoden 1997 laajennus.

207. Kellokosken hautausmaa ja kappeli

Kellokosken hautausmaa on todennäköisesti perustettu samaan aikaan kuin itse ruukinseurakunta eli 1800-luvun alussa eli se on Tuusulan toiseksi vanhin hautausmaa heti Tuusulan kirkkomaan jälkeen. Pieni puurakenteinen, jyrkkäkattoinen siunauskappeli valmistui vuonna 1925. Kappelin kellarissa on ollut ruumishuone,⁶² josta luovuttiin vuonna 2012 kun ruumishuoneelle vievä luiska täytettiin maa-aineksella parkkipaikan laajentamiseksi. Kirkkomaan kiviä valmistui 1932⁶³ ja Hautausmaan vuonna 1951 Kellokosken tehtailta valmistetuissa porteissa⁶⁴ olevat vuosiluvut 1808 ja 1809 on Totti Carlanderin valitsemat ja niillä viitataan Suomen sotaan.⁶⁵ Vanhimmat haudat on ympäröity rauta-aidalla ja tämä osa hautausmaasta reunakivien ohella varustetusta hautausmaan kolkasta edustaa vanhinta ja säilytettävää osaa hautausmaasta. 2 LUOKAN KOHDE.

© Tuusulan pohjakartta 2016

- ★ Rakennuskulttuurikohde
- Rakennettua kulttuurialuetta täydentävä rakennus tai rakennelma
- Muinaisjäänökset 2012 (Museovirasto)
- ▭ Muinaisjäänösalueet 2012 (Museovirasto)
- ▭ Valtakunnallisesti merkittävä RKY-kohde 2009 (Museovirasto)
- Rakennettu kulttuurialue

0 30 60 120 Metriä

62 Rauno Selin, Suur-Tuusulan historia III, s. 482.

63 Kellokoski-kirja s. 112-113.

64 Jaana Koskenranta.

65 Jaana Koskenranta; keskustelu Totti Carlanderin kanssa Totti-patsaan paljastustilaisuudessa 1990-luvulla.

Kellokosken hautausmaa näkyy vuoden 1870 topografiikartan venäjänkielisellä versiolla selvemmin kuin suomenkielisellä.

KA. Topografiikartat. Karttalehti X 30

207 Hautausmaan kappeli pohjoisesta ennen muutoksia.

207 Hautausmaan parkkialuetta.

207 Kellokosken hautausmaan siunauskappeli.

207 R Kellokosken hautausmaa.

207 R ruukinpatruuna Robert Björkenheimin hauta.

207 Rauta-aita hautoineen.

207 seppä Malmströmin hautaristi.

207 Björkenheimien haudat Kellokosken hautausmaalla.

207 Tyypillinen hautakivi 1890-luvulta.

ARKISTOLÄHTEET

Tuusulan kirkonkirjat, lastenkirjat 1809-1826. TK319

Tuusulan kunnan kiinteistörekisteri ja rakennusrekisteri.

Helsingin yliopiston ylioppilasmatrikkeli 1640-1852

Helsingin yliopiston ylioppilasmatrikkeli 1853-1899

Museoviraston matkaraportit ja tarkastuskertomukset Tuusulassa.

Lauri Putkonen, Klaavolan päärakennuksen kulttuurihistoriallinen inventointi syyskuu 1981

Teppo Korhonen, tarkastuskertomus matkasta Tuusulaan 19.11.1987, Museovirasto matkaraportin liitekartta. kirjoitettu 3.12.1987.

Tuusulan museon arkistot

Tuusulan museo, asiakirja 608. Jäljennös vuonna 1931 heinäkuun 28. päivänä laaditusta katselmusasiakirjasta.

Toivo Mäkisen haastattelu 9.4.1983, nauha 2. Kauko Holma haastattelijana.

Lääninhallituksen kehoitus rakennuskaavan laatimiseksi, kirjelmä 3.8.1960

Koskenranta, esitelmä vuodelta 1995 Riihikallio-päivältä.

Varpu-Liisa Kristiina Tapissier-Määttänen, 2005.

Muistio 16.4.2009 Tuusulan kunta ja Keski-Uudenmaan maakuntamuseo

KARTAT

Kuninkaankartaston karttalehdet vuosilta 1766-1805.

Isojaon järjestelykartta 1888-1892 (4144), Tuusulan kunnan mittausarkisto.

1600-luvun maakirjakartat (<http://www.virtuaaliyliopisto.fi/maakirjakartat>)

Maanmittaushallituksen arkisto.

Isojakokartat ja niiden konseptit.

Kalmbergin kartta vuodelta 1855.

Kansallisarkisto - digitoitu aineisto

Topografikunnan ja Senaatin kartat 1870-1890-luku

Pitäjänkartat

Kellokosken kartanon jakokartta

Vanhankylän kartanon isojakokartat 1784-86

Karttapaikka (<http://www.kartta.nls.fi>)

Topografikartat ja peruskartat 1920-80-luku

PAINAMATTOMAT LÄHTEET

Arela, Kari 1980. Tuusulan kulttuurihistoriallinen inventointi. Museoviraston rakennushistorian osaston arkisto.

Donner, Julia 2005. Hyrylän kasarmialue. Rakennusinventointi. Senaatti-kiinteistöt.

Helasvuo, Olli, 1999. Kellokosken ruukin historia. Kellokosken ruukinalueen ja sen rakennusten kehitys. Kaksiosainen diplomityö, TKK arkkitehtiosasto.

Härö, Mikko 1986. Tuusulan Kulttuurimaisema ja rakennettu ympäristö. Tuusulan kunta.

Nieminen, Matti, 1991/1992, Nybergin koulun historia. Keravan museo. (Tuusulan pääkirjaston kotiseutukokoelma)-

Niinikoski, Annikka, 1999. Tuusulan rantatie. Rakennus- ja ympäristöarviointi ja suosituksia

alueen detaljikaavan kehittämiseksi. Diplomityö, TKK arkkitehtiosasto.

Putkonen, Lauri. Rakennettu Uusimaa. Uudenmaan kulttuuriympäristön inventointi. Keskenäinen luonnos.

Ropponen, Pirkko 1988. Wiklundin talo. valokopioitu tutkielma. Jokelan kirjasto.

Vuoristo, Katja 2009. Tuusulan historiallisen ajan muinaisjäännösinventointi 4.-15.5.09. Museovirasto. Rakennushistorian osasto.

PAINETUT LÄHTEET JA KIRJALLISUUS

Ahto, Sampo, Multanen, Pentti ja Rusama, Sakari, 1977. Taistelukoulu 1927-1977

Hiltunen, Petri, 1988. Tuusulan rantatie Ruotsin vallan aikana. Tielaitos, Uudenmaanpiiri, 1988.

Hjelt-Cajanus, Esther, 1944. Moster Anni berättar. Söderström.

Hjelt-Cajanus, Esther, 1950. Vanhankylän kapteenska ja Anni-täti. WSOY

Holma, Sirkka, 1991. Tuusulan rantatie Pekka Halosen aikaan. Tuusulan rantatieyhdistys. Pieksämäki 1991.

Honkanen, Erkki (toim.), 2002. Kellokosken kyläkirja. Itämerikeskussäätiö.

Hovi, Antti (toim.), 2005. Matka Etelä-Suomen perinnemaisemiin ja historiaan. Hollola 2005.

Iisakkila, Leena, 1977. Perustietoa maisemaan vaikuttavista luonnontekijöistä.

Jokelan tiilitehdasperinneyhdistys. Tehdasalueen kartta 1920-50-luku.

Jutikkala, Eino ja Nikander, Gabriel. Suomen kartanot ja suurtilat. SKS ja Kustannusosakeyhtiö Kivi, 1939.

Kotiseutumme Tuusula. 2009. Tuuri, Pohjoismainen kirjatuotanto 2009.

Lehtonen, Timo, 1991. Pyhän Nikolaoksen kirkko. Tuusula-seura ry 1991.

Lilius, Henrik, 1985. Suomalainen puukaupunki. Anders Nyborg ja Akateeminen kirjakauppa.

Manneri, Raimo (koonnut), 2004. Tarinaa Nahkelan kylästä ja sen ihmisistä. Tuusula 2004.

Meri, Veijo, 1981. Tuusulan rantatie. Otava, Porvoo 1981.

Peltovuori, Risto O. 1975. Suur-Tuusulan historia II. Tuusulan kunta ja Keravan ja Järvenpään kaupungit. Vammala 1975.

Perkiönmäki, Rainer 1970. Ilmatorjuntamuseon opas 1 (1970)

Putkonen, Lauri, Kulttuurihistoriallisesti arvokkaat teollisuusympäristöt. Ympäristöministeriö, Kaavoitus- ja rakennusosasto. Tutkimus 4/1988. Helsinki 1989.

Putkonen, Lauri (toim.) 1998. Rakennettu kulttuuriympäristö. Valtakunnallisesti merkittävät kulttuuriympäristöt. Museoviraston rakennushistorian osaston julkaisuja 16. Helsinki 1993. 2. painos 1998

Rakennuskulttuuri Vantaalla. Inventointi 1981. Vantaan kaupunki 1981.

Rakennusperintömme, kulttuuriympäristön lukukirja. Toim. Irma Lounatvuori ja Lauri Putkonen. Julkaisijat ympäristöministeriö ja Museovirasto. Rakennustieto Oy. Hämeenlinna 2001.

Rosenberg, Antti ja Selin, Rauno. Suur-Tuusulan historia III. Tuusulan kunta, 1995.

Rosenberg, Antti 1998. Tuusulan historia 1920-1985. Omakustanne, Jyväskylä 1998.

Seuna, Heikki 1961. Tuusulan maamiesseura 1901-1961. Järvenpää. Lehtikarin Kirjapaino. 1961

Siikonen, Heikki. 1928. Pientilojen rakennuspiirustusten valintaopas. Pienviljelijäin keskusliitto. Helsinki 1928.

Siikonen, Heikki: Pienviljelijän rakennusopas. Maatalousseurojen keskusliitto, Helsinki 1926.

Siiriäinen, Ari ja Sarkamo, Jaakko, 1983, Suur-Tuusulan historia I. Tuusula-Kerava-Järvenpää, Lehtikari Järvenpää.

Soiri-Snellman, Helena, 1985. Ruissalon huvilat. Turun maakuntamuseo.

Spoof, Sanna Kaisa 1997. Savikkojen 155 valtias. Jokelan Tiilitehtaan sosiaalinen ja fyysinen miljö. Kansatieteellinen arkisto 43. Helsinki.

Suomen maatilat I. Uudenmaan lääni. Toim. F. Jansson, A Kivialho ja K. Kivialho. Porvoo 1931.

Suomen pienviljelijät IV, Uusimaa. Turku : Turunmaan kirjankustantajat 1968.

Suuri maatilakirja III Uusimaa. Helsinki, Kustannustuote. 1965.

Tenkanen, Marjaana, 2005. Kellokosken ruukki, Mariefors bruk. Teollisuusalue rakennusmuistomerkkinä. Like, Helsinki 2005.

Tommila, Päiviö, 1958-59. Nurmijärven pitäjän historia I-II. Vammalan kirjapaino Oy, Vammala.

Tuovinen, Sirkka Liisa, 1990. Kellokosken sairaala 1915-1990. Gummerus, Jyväskylä 1990.

Totta ja tarinaa Jokelasta, 2004. Jokelaseura ry 2004.

Tuusula-Seuran aikakirjat 1-25 (1989-2014). Tuusula-Seura ry.

Valkeapää, Risto, 1993. Egyptin pimeydestä järjen valoon, Tuusulan seudun sähkölaitoksen 75-vuotiselta taipaleelta. Porvoo 1993.

Viertola Juhani, 1984. Suomen teiden historia I, Pakanuuden ajalta Suomen itsenäistymiseen. Tie- ja vesirakennusten ylläpito, Helsinki 1984.

Artikkelit kokoomateoksissa

Korhonen, Teppo, 1989. Kansanomaisen rakennustaide keskiajalta 1800-luvun lopulle. Teoksessa Salme Sarajas-Korte (toim.) ARS, Suomen taide 2. Otava, Keuruu, 18-48.

Härö, Elias 1989. Kartanoarkkitehtuuri . Teoksessa Salme Sarajas-Korte (toim.) ARS, Suomen taide 2. Otava, Keuruu, 214-236.

Petterson, Lars, 1989. Ristikirkot. Teoksessa Salme Sarajas-Korte (toim.) ARS, Suomen taide 3. Otava, Keuruu, 243-255.

Anttila, Veikko, 1986. Kansanelämä 1700-luvulla. Teoksessa Paula Avikainen ja Erkki Pärssinen (toim). Suomen historia 4, Amer yhtymä, Espoo, 387.

VERKKOLÄHTEET

Aikalaiskirja 1934. <http://runeberg.org/aikalais/1934/0229.html> (kuka kukin on 1934)

Metsävaltio - Metsähallitus ja Suomi 1859-2009. <http://www.metla.fi/julkaisut/workingpapers/2006/mwp021.pdf>

<https://portal.mtt.fi/portal/page/portal/mtt/mtt/esittely/luonnonvarakeskus.LUKE>.

<http://www.metla.fi/julkaisut/workingpapers/2006/mwp021.pdf>

Jokela, Kauhanen. Artikkelit Metlan asiakaslehti 4/2007.

www.maasalo.fi - teolistaus

Majatalo Onnelan nettisivut kesällä 2015

Sokeain Lomaliitto ry, nykyinen Näkövammaisten Loma ry Sokeain Ystävät ry.

<http://89.66.1.16/hansen/index.htm>

Laki metsätieteellisen tutkimuslaitoksen saattamisesta välittömästi maatalousministeriön alaiseksi 449/1929.

Finna-järjestelmä; Tuusulan taidemuseo, Halosenniemen taidekokoelma Inventaarionumero Tla TM T 34

Aatu Moilanen, "OTETAAN VASTUU OMISTA ASIOISTA." Suomen sokeainkoulut kansakoululaitoksen rinnalla vuosina 1865–1939" väitöskirja (Joensuun Yliopisto), s. 170.

SANOMALEHDET

Arkkitehti-lehti 11/1955

Arkkitehti 1961

Arkkitehti 1969

Matti K. Mäkinen "Oma tupa - oma lupa" Arkkitehti-lehti 7/1970

Arkkitehti 1982

Maarit Malisen kirjoitus Taiteentutkija 1/2000 lehdessä Toivo Jäntin arkkitehtuurista Kellokoskella.

Tuusulanjärven Viikkouutiset 22.10.1989.

Keski-Uusimaa 19.12.1981.

Kuva vanhasta päärakennuksesta Keski-Uusimaa 12.5.1982.

Keski-Uusimaa 17.12.1985

Keski-Uusimaa 12.1.1986

Keski-Uusimaa 13.4.1986.

Keski-Uusimaa 18.5.1986.

Keski-Uusimaa 14.4.1995

Keski-Uusimaa 10.12.2000

Keski-Uusimaa joulukuu.2009

Keski-Uusimaa 21.3.2013

Keski-Uusimaa 7.8.2015

Keski-Uusimaa lehti, Jouko Miittisen haastattelu.

Kotikeskari 18.12.1983

Anne Tarsalainen, Kodin kuvalehti 3/2003 Villa Rosan omistaja Eija Reinikainen haastateltavana.

Projektiutiset 4/2004.

SUULLISIA TIETOJA ANTANEET

Anne Melart

Riitta Nybäck.

Arne Deckwirth, syksy 2014

Mikko Lamminpää ja Lasse Lovén.

Reija Lappalainen

Taru Penttilä.

Anna-Leena Alivirta, haastattelu 11.7.2010

Haastattelu, Miikka Hanhilahti 12.7.2010.

Laila Malisen haastattelu heinäkuu 2010.

Keskustelu Jaakko Holman kanssa 9.8.2010.

Arne Deckwirth, haastattelu elokuu 2011.

Leena Väyrynen, haastattelu elokuu 2011.

21.10.2013, Jarno Salmisen haastattelu.

Keskustelu Hans ja Maija Malmlundin kanssa 5.5.2014, AV.

Matti Turtolan muistelu entisen lapsuudenkotinsa taustoista. 16.8.2014.

Matias Korkiavuoren haastattelu 20.9.2014.

Monica Erlander-Heinon haastattelu 29.11.2014.

sähköposti Jaakko Holma 19.1.2015.

Kirsti ja Lars Winqvist 2.3.2015.

Reija Lappalainen, sähköposti 11.9.2015.

Antti ja Hannele Vainio, haastattelu.

Keskustelu Marttilan pihalla; Sonja Mantere 9.10.2016.

